

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 6(38), 2017

№ 6(38), 2017

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

кафедра економічної теорії Львівської
комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного
університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного
інституту Київського Національного
торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Department of Economics, Lviv
Academy of Commerce;
Department of social and political
sciences, Vinnytsia National Technical
University;
Department of Philosophy and Social
Sciences Chernivtsi Trade and
Economics Institute Kyiv National Trade
and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising
(Kyiv);
Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Кримський інститут економіки та
господарського права (Севастопольська
філія);

Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Громадська організація "Асоціація
"Аналітик" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини
(Українська секція);

NGO "Association "Analitikum"
(Vinnytsia);
International Society for Human Rights
(Ukrainian section);

Центр міжнародного наукового
співробітництва «ТК Меганом»;

Center for International Cooperation "TK
Meganom";

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Журнал включено до
наукометричної бази даних
«Російський індекс наукового цитування»
(«РІНЦ SCIENCE INDEX»)

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Registered by «РІНЦ
SCIENCE INDEX»

Ліцензійний договір № 630-10/2013
від 18.10.2013

Registration Certificate № 630-10/2013
dated 18.10.2013

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Башнянин Г.І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії; (головний редактор)

Барський Ю.М., доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;

Швець Н.Р., доктор економічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

Шевчук А.В., доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;

Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ;

Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Бабенко А.Г., доктор економічних наук, професор Кримського інституту економіки та господарського права;

Коваль Л.М. кандидат економічних наук, доцент, в. о. ректора, завідувач кафедри маркетингу та підприємництва Хмельницького кооперативного торговельно- економічного інституту;

Корнієнко В.А., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук, Вінницького національного технічного університету; академік Української академії політичних наук, президент Асоціації «Аналітікум»;

Денисюк С.Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Докаш О.Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Ореховський В.О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук, Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;

Юрій М.Ф., доктор історичних наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету, академік АН України;

Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;

Безаров О.Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Чікарькова М.Ю., доктор філософських наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;

Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля;

Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;

Амурський Е.Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ; (заступник головного редактора)

Антонович Є.А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;

Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Дозорцева Олена Георгіївна, доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри юридичної психології та права факультету Юридичної психології, ГБОУ ВПО «Московський міський психолого-педагогічний університет»;

Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Жалко-Титаренко В.А., доктор медичних наук, головний науковий співробітник Інституту епідеміології і інфекційних захворювань ім. Громашевського;

Войчик Вольдемар, доктор технічних наук, професор, Державний університет «Люблінська політехніка»;

Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;

Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук Донецького національного технічного університету;

Murat Elioz, Associate Professor, Yasar Dogu Faculty of Sport Sciences, Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey;

Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково - дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;

Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:
РІНЦ SCIENCE INDEX

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

CITEFACTOR

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

WORLDCAT

RESEARCHBIB

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ПРАВА

УДК . 342.537.2

ІНСТИТУТ ЛОБІЮВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Демченко П.С.

КНУ ім. Тараса Шевченка, Україна, Київ

У статті розкривається історія становлення, сутність та значення лобіювання, способи законодавчого регулювання інституту лобіювання у США та ФРН, приводяться основні риси вітчизняного стану інституту лобіювання та останні досягнення у галузі його правового закріплення. В матеріалі дослідження подається аналіз представництва інтересів у Конгресі Сполучених Штатів та Німеччини із застосуванням порівняльного методу, що дає можливість визначити основні відміни американської моделі лобіювання від європейської. Крім того, стосовно вітчизняного положення щодо становлення інституту лобіювання вказуються основні критичні моменти його існування та розвитку.

Ключові слова: інститут лобіювання, лобізм, представництво інтересів у законодавчому процесі, законодавчий процес, представництво інтересів

Демченко Ф.С. Институт лоббирования в конституционном праве: политико-правовая характеристика/ КНУ им. Тараса Шевченка, Украина Киев

В статье раскрывается история становления, сущность и значение лоббирования, способы законодательного регулирования института лоббирования в США и ФРГ, приводятся основные черты отечественного состояния института лоббирования и последние достижения в области его правового закрепления. В материале исследования дается анализ представительства интересов в

Конгрессе США и Германии с применением сравнительного метода, что позволяет определить основные отмены американской модели лоббирования от европейской. Кроме того, в отношении отечественного положения по становлению института лоббирования указываются основные критические моменты его существования и развития

Ключевые слова: институт лоббирования, лоббизм, представительство интересов в законодательном процессе, законодательный процесс, представительство интересов.

Demchenko P.S. Institute for Lobbying in Constitutional Law: Political and Legal Characteristics/ Taras Shevchenko Kiev National University, Ukraine, Kiev

The article reveals the history of formation, the nature and importance of lobbying, the ways of legislative regulation of the institution of lobbying in the United States and Germany, outlines the main features of the domestic state of the Institute of Lobbying and the latest achievements in the field of its legal consolidation. The research paper provides an analysis of interest representation in the Congress of the United States and the Bundestag of Germany using the comparative method, which enables us to identify the major abolition of the American lobbying model from the European one. In addition, with regard to the domestic situation regarding the establishment of the Institute of lobbying indicate the main critical moments of its existence and development

Key words: lobbying institution, lobbyism, representation of interests in the legislative process, legislative process, representation of interests.

Вступ. Дана робота присвячена питанню лобіювання та його місця у сучасному конституційному праві, як в Україні так і в зарубіжних країнах, основним принципам лобіювання та формам його регулювання.

В статті надан аналіз законодавства США та ФРН у сфері лобіювання, як взірцевого прикладу регулювання лобістської діяльності у західних країнах. Також подається характеристика стану розвитку вітчизняних процесів лобіювання в Україні.

Основною метою статті є завдання прослідити історію становлення та розвитку інституту лобіювання, виявити його позитивні та негативні риси, проаналізувати основні способи його закріплення та регулювання, визначення основних засад, які повинні міститися у перспективному законопроекті про лобістську діяльність в Україні. Питаннями, щодо інституту лобіювання у свій час досліджували такі вчені – правники, як А. Архангельський, М. Афанасьєв, В. Губернаторов, С.Д. Баранов, М.И. Васильєв, Н.А. Хоренко, В.Нестерович (*перша кандидатська дисертація в Україні з питання інституту лобіювання, 2008 рік*) У окрему групу необхідно виділити правників, що досліджували питання лобіювання у США – Н.Г. Зяблюк, Я. Бельсон, Н. Іванов, М. Шуровський. Щодо питання регулювання у ФРН, то ним займалися – К.Вяткін, В.Белов.

Основний зміст статті. Перед тим, як перейти до питання явища лобіювання у вітчизняній та світовій практиці конституціоналізму, необхідно звернутися до питання його політико – правової сутності. Політична складова поняття лобізм характеризує дане явище, як можливість певних впливових осіб чи груп осіб суспільства виконувати легальний вплив на суб'єктів законодавчого процесу, з метою реалізації та захисту власних інтересів. Правова складова лобіювання полягає у тому, що існування нормативно – правових актів, які регулюють питання лобіювання в конкретній країні, забезпечують повноцінне, легальне існування даного інституту конституційному праві. В іншому випадку, відсутність законодавчого регулювання веде за собою використання

«негласних правил», які фактично дають змогу розвитку явищу корупції у парламентській практиці.

Безпосередньо також, потрібно розібратися з поняттям котре пов'язане з лобіюванням – категорією інтересу. Інтерес – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів особи чи групи осіб, якій пов'язаний із певним поставленим перед ним/ними питанням. На думку Г.Е. Глезермана потрібно виділяти три основні складові даної категорії: формування інтересу як об'єктивного явища; відображення інтересів у свідомості людей; реалізація інтересів в практичній діяльності людей.[2 с.19]

Що саме уявляє собою лобізм? Дане поняття походить від англійського слова «Lobby» що означає «кулуари», «критий прогулянковий майданчик».[3 с.470] Дане слово появилось у англійській мові з латини, в котрі позначували певну криту площадку для прогулянок, коридор. З 1553 так почали називатися криті площадки для прогулянок у монастирях, а через сто років-приміщення для прогулянок у Палаті громад в Англії.[4 с.11] З Англії даний термін «перекочував» у США. На етапі ще створення цієї держави, утворилися перші протоформи лобізму. Так, наймовірно великого успіху в історії слід визначити позицію, щодо американської політико-правової доктрини – відповідно до неї першими «лобістами» вважаються одні з «батьків-засновників» США Дж. Медісон й О. Гамільтон, які провели блискучу кампанію з лобіювання, досягнувши успіху на Філадельфійському конвенті 1787 року – ратифікації Федеральної Конституції США.[5 с.16] Слід зазначити, що політичного змісту даний термін отримав у Америці часів правління президента У.С. Гранта (1869-1877), генерала Союзу, що отримав військову славу під час Громадянської війни у 1861-1865 роках. Вечьорами після роботи генерал та його оточення полюбляли відпочивати у одній з вашингтонських гостинець, а якщо бути точним у її вестибюлі, що іменувався лоббі. Там

серед буденних розмов та алкоголю, міністри, сенатори та представники Гранта спілкувалися з різними особами, вислуховуючи їх побажання, давали слово, частіше не безкорисно, а за «дзвінку монету» - виконати їх. Якщо охарактеризувати цей період у політичній історії США, то можна визнати, що це був розквіт корупції, розкрадання державних коштів та спекуляції.[4 с.11]

Взагалі, якщо розглядати зарубіжну практику лобіювання, то США є передовою країною з даного питання. Слід зазначити, що перший нормативно – правовий акт, який стосувався лобіювання є Закон «Про регулювання лобістської діяльності», який встановлює правила реєстрації професійних лобістів, був прийнятий у 1946 році.[6 с.321]

На сьогодні у США окрім відповідного закону потрібно виділити такі нормативно-правові акти, які визначають основні напрямки діяльності лобістів: Перша поправка до Конституції США (в частині свободи слова, інформації та в частині права на петиції); Федеральний закон 1995 року про прозорості лобістської діяльності (Lobbying Disclosure Act); Поправки до федерального закону про прозорість лобістської діяльності 1998 року (Lobbying Disclosure Technical Amendments Act); Федеральний закон 2006 року про прозорості і звітності при здійсненні лобістської діяльності (Lobbying Transparency and Accountability Act) та інші [7 с.12]

Визначаючи суб'єктів лобіювання у США потрібно визначити, що ними можуть бути: лобісти, лобістські фірми, юридичні контори, компанії, які спеціалізуються на government relations(GR), public affairs(PA) і public relations(PR), та інші фізичні та юридичні особи, які зареєстровані відповідно до законодавства про лобіювання. Сама постать лобіста визначається Актом «про відкритість лобіювання» 1995 року, де визначено, що це є особа яка найнята клієнтами за фінансову або іншу винагороду для надання послуг, що включають понад один лобістський контакт. Закон також доповнює, що лобістом є особа, яка витрачає на

лобістську діяльність не менше 20% часу, затраченого протягом півроку на надання послуг одному клієнту.[5 с.19] Варто зазначити, що сьогодні діяльність лобіста є престижною та прибутковою. Особа котра бажає займатися даною справою повинна бути справжнім «асом» у знанні законодавства і законодавчого процесу та вмінні правильно вести переговори. Слід додати, що провідні американські ВИШі мають програми навчання «лобіювання» строком на 5 років.

Наданий момент, за експертними даними у вашингтонській індустрії просування інтересів працює понад 80 тисяч осіб, що в'ятеро більше, ніж у виробничій галузі. Кількість лобістів, зареєстрованих на професійній основі, значно менша і становить, згідно з даними за 2014 рік, 11761 особу. Причиною зменшення кількості зареєстрованих лобістів на професійній основі протягом 2008-2014 років, є перегляд законодавства США про лобіювання, унаслідок чого суттєво посилюються вимоги до реєстрації та звітності лобістів, а також юридична відповідальність за порушення відповідного законодавства.[5 с.20-21]

Але варто вказати, що лобістська діяльність у США строго регулюється законом, так наприклад лобісту федерального рівня заборонено отримувати подарунки більше ніж на 20 доларів, регіонального не більше 100 доларів.[7 с.13] Також у практиці відомі гучні справи, щодо порушення діяльності лобіста. Прикладом може слугувати історія американського лобіста Джека Абрамоффа, який був заарештований в 2005 році за звинуваченням у підкупі ряду конгресменів-республіканців. У 2006 році визнав себе винним в ухиленні від податків, обмані клієнтів і змові з метою підкупу посадових осіб, фінансових махінаціях. З огляду на сприяння суду, Абрамофф був засуджений до найменшого терміну позбавлення волі з можливих - 5 років і 10 місяців і виплати 21 млн. доларів компенсацій (разом зі своїм партнером) [9]. Серед епізодів, за якими проходив Абрамофф були і

секретні домовленості з лобіювання, і домовленості про вплив та розкрадання державного майна, але гучними справами були покупка казино, одні з котрих були куплені у індіанців.[10]

Потрібно також зазначити, що після перемоги на президентських виборах у листопаді 2016 Дональд Трамп заявив що він внесе зміни щодо діяльності лобістів, а саме введе заборону на здійснення лобіювання діяльності для чиновників, протягом 5 років під час їх повноважень, та протягом наступних 2 років після їх звільнення.[11]

Щодо німецького досвіду практики лобіювання, то тут є свої закономірності розвитку даного інституту. Одразу потрібно сказати, що в законодавстві ФРН не існує терміну «лобіювання», «лобізм» та усі походження від даних слів як таких, оскільки одразу вирисовується негативна характеристика у сторону корупції замість цього в офіційних джерелах така діяльність іменується як політичне консультування (Politikberatung), суспільно-політичні комунікації (Politische Kommunikation), взаємодія з органами державної влади (Public Affairs). У 2006 році деякими авторами було запропоновано позначити лобізм як п'яту гілку влади (за аналогією з позначенням преси як четвертої гілки влади). Інші ж автори вважали це перебільшенням і таке позначення не прижилося [12 с.10]

Міжнародною організацією Transparency International виявлені такі поширені види лобістської діяльності як організація та фінансування прийомів для представників еліти і журналістів, пожертвування політичним партіям і подарунки видатним політикам повинні піддаватися більш жорсткому контролю. У зв'язку з цим пропонується розробити «кодекс поведінки» для лобістів.[13]

Разом з тим, потрібно зазначити, що законодавство Німеччини відіграє серйозну роль при розмежуванні «тонкої межі» між лобіюванням та корупцією. Хоча за своєю суттю німецьке законодавство доволі

ліберально, слід зазначити, що у 2005 році були спроби його реформувати, а саме надати чітке визначення лобіста, вдосконалення Відкритого списку організацій та інших зареєстрованих осіб, підвищення рівня відповідальності лобіста та інше. [5. с.32]

Важливе значення має місце той факт, що у Німеччині немає єдиного закону, котрий регулював питання здійснення лобістської діяльності. Замість цього існує ціла низка нормативно-правових актів, які певним чином вирішують дане питання, а саме 4 ч. 1 ст. 9 Конституції ФРН, яка гарантує існування основного суб'єкта лобіювання – німецьких громадян, наділених правом створювати об'єднання та товариства; ст. 17 Конституції ФРН, яка визначає, що кожен має право самотійно або у групі з іншими письмово звертатися з проханнями та скаргами до органів державної влади й органів місцевого самоврядування; Федеральний закон «Про направлення петицій до Німецького Бундестагу»; Федеральний Закон від 1972 року, який вимагає публікувати в офіційних джерелах «Громадський список зареєстрованих організацій та їхніх представників» (Öffentliche Liste der registrierten Verbände und deren Vertreter); Кодекс поведінки члена Бундестагу від 1972 року – депутатам надано право займатися за винагороду проблемами, які виносять на обговорення комітетів парламенту; Регламент діяльності федерального уряду та Єдине положення про федеральні міністерства – підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правові форми взаємодії лобістів в особі спілок та об'єднань з органами виконавчої влади. [5 с.31-32]

Суб'єктами лобіювання у Німеччині можуть бути лише юридичні особи зі статусом об'єднань, профспілок та організацій. Серед найвпливовіших таких об'єднань можна назвати «Об'єднання німецьких профспілок», «Федеральний союз німецької промисловості», «Федеральне об'єднання німецьких союзів роботодавців». За різними

оцінками, їх кількість тільки у західних землях коливається від 4 до 5 тис. осіб. За підрахунками журналу «Schpiegel» на одного депутата парламенту приходиться близько 20 лобістів.[5 с.33]

Об'єктом лобіювання у ФРН, як не дивно є не парламент, а уряд. Як визначає В. Нестерович, це обумовлено наступними факторами: по-перше, побудовою взаємодії законодавчого органу й Уряду за принципами «раціоналізованого парламентаризму», згідно з яким ключова роль у формуванні Уряду належить коаліції депутатських фракцій, що зумовлює «зворотній ефект впливу»; по-друге, традиційно сильними і стабільними позиціями федерального канцлера у системі федеральних органів ФРН, які німецькі наукові джерела небезпідставно характеризують як «канцлер-демократія»; по-третє, значущістю діяльності Уряду й адміністрацій органів виконавчої влади різного рівня, що неухильно зростає: приблизно $\frac{3}{4}$ федеральних законів, які приймають, ґрунтується на проектах, підготованих урядовими установами.[5 с.32-33]

Предметом лобіювання є нормативно-правові акти парламенту та органів виконавчої влади.[14 с.11]

Безпосередньо конституційно – правовими формами лобіювання можуть бути як участь представників об'єднань у роботі комітетів парламенту, консультативно– дорадчих установ, які створені при органах виконавчої влади та у формі ініціювання спілками перед урядовими відомствами прийняття необхідних нормативно– правових актів, у тому числі законів.[14 с.11]

Але навіть при скрупульозно врегульованому підході німецького законодавства щодо регулювання лобіювання, існують випадки його порушення. Яскравим прикладом можна назвати достатньо відомий корупційний скандал, який призвів до відставки колишнього президента ФРН Крістіана Вульфа в лютому 2012 року. Приводом стало те, що в

жовтні 2008 року Вульф взяв іпотечний кредит за заниженою ставкою у дружини свого друга, підприємця-мільйонера Єгона Гееркенса. Також колишнього федерального президента звинувачували в тому, що під час перебування на посаді прем'єр-міністра Нижньої Саксонії кінопродюсер Давид Греневольд оплачував деякі готельні рахунки Вульфа, за що той, як стверджується, лобював інтереси німецьких компаній.[15]

Якщо ми будемо підіймати питання регулювання лобізму у сьогоднішній Україні, то тут необхідно вказати на неоднозначне ставлення до цього явища як населення, так і представників владних кругів. Так в «народі» явище лобіювання асоціюється з буденними для України хабарництвом, непотизмом, клієнтизмом, «брудним» протекціонізмом, тобто діями, які мають ознаки корупції. Варто зазначити, що сучасні українські лобісти успадкували методи і форми так званого «квазілобіювання», яке було характерно для радянської доби.

Особливими рисами, якими характеризуються процеси лобіювання в Україні можна зазначити наступні: по-перше, лобіювання в Україні існує у форматі «квазілобіювання», яке стійко асоціюється в населення з проявами корупційних діянь; по-друге, лобіювання, поза всякі застереження та неоднозначність його соціально – правової оцінки, є вагомим складовою національного правотворчого процесу; по-третє, інститут лобіювання в Україні нині залишається неунормованим; по-четверте, інститут лобіювання в Україні має вузький соціальний характер і швидше протиставляється інтересам і законним правам інститутів громадянського суспільства та інших суб'єктів правовідносин ніж відтворює їх в нормативно – правових актах органів державної влади; по – п'яте, лобіювання в Україні тісно пов'язане із корупцією , яка є своєрідним системотворчим імперативом представництва групових інтересів на правотворчому рівні.[14 с.20]

Абсолютним негативом є присутність корупційної складової під час прийняття нормативно – правових актів в Україні, поза сумнівом, є фактори дисгармонії у збалансованому поєднанні різноманітних суспільних інтересів. Слід зазначити, що відповідна форма лобювання детермінована перш за все тим, що єдиним його діяльним суб'єктом в Україні виступає бізнес у особі фінансово-промислових груп, інтереси яких досить глибоко інтегровані з процесом прийняття нормативно – правових рішень. Також негативним явищем є те, що серед представників депутатського корпусу всіх рівнів, є особи, які здійснюють свої повноваження лише в інтересах визначеного кола осіб. Для боротьби з цим явищем необхідно створити конструктивний підхід до проблеми вдосконалення виборчого законодавства України, запровадження більш прозорих виборчих систем і належного контролю громадськості за складом претендентів на депутатські мандати.[14 с.21]

Загальною рисою даних законів можна визначити різний підхід до визначення лобювання, статусу фізичних та юридичних осіб, які здійснюють представництво інтересів певних груп, порядок їх діяльності, реєстрації та співпраці й впливу на посадових осіб парламенту та уряду. Крім того потрібно визнати те, що у відповідних законах існують певні дискусійні «нестиковки» з існуючими нормативно – правовими актами, які створюють прогалини, щодо застосування такого закону. Але все ж таки відповідний досвід є важливим і витребуваним.[14 с.24-32]

Потрібно зазначити, що незважаючи на складну політичну ситуацію в Україні, в цілому законодавчий процес має в своїй перспективі отримати нормативно – правовий акт, який буде врегульовувати основні моменти поняття лобювання. Потрібно зазначити, що в парламенті зараз наявні два законопроекти, які визначають сутність та принципи лобіської діяльності. Один з них був зареєстрований 5 жовтня 2016 року, а вже 14 листопада в Києві на базі Торгово-промислової палати України

відбулось публічне обговорення перспектив інституціалізації лобіювання в Україні на законодавчому рівні, на якому було представлено зазначений законопроект. В заході взяло участь понад 60 учасників - представників бізнесу, громадських організацій, депутатського корпусу та засобів масової інформації.[16] Особливість цього закону полягає у тому, що у ньому у повній мірі закріплюється основні моменти лобіювання, постать особи – лобіста, та найголовніше – відповідальність за порушення норм здійснення лобіювання та наслідки для сторін, які їх порушили.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок: лобіювання є одним із дієвих способів вирішенні питання чи задоволення інтересів певної особи чи осіб у законодавчому процесі багатьох держав світу. Важливе значення має місце врахування інтересів суспільства та держави й встановлення межі до котрої може здійснення лобіювання відповідних інтересів з метою непорушування тонкої межі між даним явищем та корупційною діяльністю. Саме тому для здійснення законної діяльності з лобіювання необхідно прийняти нормативно – правовий акт, який би повністю охоплював всі аспекти регулювання даного питання.

Література:

- 1. Конституція України від 28.06.1996 року// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.*
- 2. Глезерман Г.Е. Интерес как социологическая категория // Вопросы философии. 1966. №10. С. 19.*
- 3. «Юридическая энциклопедия»// под ред.Тихомирова М.Ю. //издание 5-ое дополненное переработанное // М-2007 г. 972 с.//с.571*
- 4. Любимов А.П. «История лоббизма в России». – М.: Фонд «Либеральная миссия»,2005. – 208 с.*

5. «Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку». Науково-інформаційне видання / Д. Базілевич, В. Нестерович, В. Федоренко; Інститут професійного лобіювання та адвокати. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2015. – 111 с.
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна. – 2 видання, перероб і доп. – К.: Юринком Інтер, 2012 р. – 544 с.
7. «Лоббизм в США. Как осуществляется лоббизм в США, что можно позаимствовать для России» // Издательская группа Terra America, по заказу Фонда ИСЭПИ // Москва, 2013 г. с. 81
8. Портякова Н. Джека Абрамоффа посадят на кошерную пищу // Коммерсантъ, № 56 (3387) от 31.03.2006 [Електроний ресурс / режим доступу <http://www.kommersant.ru/doc/662350>]
9. Иван Матвеевский «Громкий скандал вокруг американского лоббиста» [Електроний ресурс / режим доступу - [www.peoples.ru/undertake/cinema/jack Abramoff.](http://www.peoples.ru/undertake/cinema/jack_Abramoff)]
11. Трамп намерен ввести запрет на лоббизм // Росбалт от 17.11.2016 [Електроний ресурс / режим доступу - <http://www.rosbalt.ru/world/2016/11/17/1567850.html>]
12. Peter Lösche. Verbände und Lobbyismus in Deutschland. — Stuttgart, 2007. — С. 10
13. Вульф ушел, коррупция осталась / Deutsche Welle, 23.02.2012 [Електроний ресурс / режим доступу - <http://www.dw.com/вульф-ушел-коррупция-осталась/a-15759587>]
14. Базілевич Д. Лобіювання в Україні та за кордоном: досвід, проблеми і перспективи: інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу 26 лютого 2009 р., місто Київ // Базілевич Д., Нестерович В.; Мін. юст. України; Департамент конституційного та адміністративного права; Програма сприяння Парламенту 2; Програма академ. обмінів ім.

Фулбрайта; [за заг. ред. В. Федоренка]. – Київ: СПД Москаленко О.М., 2009. – 36 с.

15. *Экс-президента Германии судят по делу о взяточничестве \ BBC Russian, 14 ноября 2013 [Електроний ресурс/режим доступу-http://www.bbc.com/russian/international/2013/11/131114_wulff_process_start.shtml]*

16. *Експертна група погодила базовий текст законопроекту "Про лобювання" [Електроний ресурс/ режим доступу-http://lobbying.in.ua/draft_lobbying_law]*

17. *14 листопада в Києві на базі Торгово-промислової палати України відбулось публічне обговорення перспектив інституціалізації лобювання в Україні. [Електроний ресурс/ режим доступу-<http://lobbying.in.ua/content/14-listopada-v-kiv-na-baz-torgovo-promislovi-palati-ukra>]*

References:

1. *Konstitutsiya Ukraïni vid 28.06.1996 roku// Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraïni (VVR), 1996, № 30, st. 141.*

2. *Glezerman G.Ye. Interes kak sotsiologicheskaya kategoriya // Voprosy filosofii. 1966. №10. S. 19.*

3. *«Yuridicheskaya entsiklopediya»//pod red.Tikhomirova M.Yu.//izdanie 5-oe dopolnennoe pererabotannoe //M-2007 g. 972 s.//с.571*

4. *Lyubimov A.P «Istoriya lobbizma v Rossii». – M.: Fond «Liberalnaya missiya»,2005. – 208 s.*

5. *«Institut lobiyuvannya v Ukraïni ta za kordonom:pokhodzhennya, problemi,perspektivi rozvitku».Naukovo-informatsiyne vidannya / D. Bazilevich.V. Nesterovich, V. Fedorenko; Institut profesiynogo lobiyuvannya ta advokasi. – K.: FOP Moskalenko O.M., 2015. – 111 s.*

6. *Konstitutsiyne pravo Ukraïni.Povniy kurs:navch. posib/ O.V.Sovgirya, N.G. Shuklina. - 2 vidannya, pererob i dop. – K.: Yurinkom Inter, 2012 r.-544 s.*

7. «Lobbizm v SShA. Kak osushchestvlyayetsya lobbizm v SShA, chto mozhno pozaimstvovat dlya Rossii»//Izdatelskaya gruppa Terra America ,po zakazu Fonda ISEPI//Moskva,2013 g.s.81
8. Portyakova N. Dzheka Abramoffa posadyat na koshernuyu pishchu // Kommersant, № 56 (3387) ot 31.03.2006[Yelektroniyy resurs /rezhim dostupu <http://www.kommersant.ru/doc/662350>]
9. Ivan Matveevskiy «Gromkiy skandal vokrug amerikanskogo lobbista»[Yelektroniyy resurs/ rezhim dostupu- [www.peoples.ru/undertake/cinema/jack Abramoff.](http://www.peoples.ru/undertake/cinema/jack_Abramoff)]
11. Tramp nameren vvesti zapret na lobbizm // Rosbalt ot 17.11.2016 [Yelektroniyy resurs/ rezhim dostupu - <http://www.rosbalt.ru/world/2016/11/17/1567850.html>]
12. Peter Lösche. Verbände und Lobbyismus in Deutschland. — Stuttgart, 2007. — S. 10
13. Vulf ushel, korruptsiya ostalas / Deutsche Welle, 23.02.2012 [Yelektroniyy resurs/rezhim dostupu - <http://www.dw.com/vulf-ushel-korruptsiya-ostalas/a-15759587>]
14. Bazilevich D. Lobiyuvannya v Ukraïni ta za kordonom: dosvid, problemi i perspektivi: informatsiyno-analitichni materialy do kruglogo stolu 26 lyutogo 2009 r., misto Kïiv // Bazilevich D., Nesterovich V.; Min. yust. Ukraïni; Departament konstitutsiynogo ta administrativnogo prava; Programa spriyannya Parlamentiu 2 ; Programa akadem. obminiv im. Fulbrayta; [za zag. red. V. Fedorenka]. – Kïiv: SPD Moskalenko O.M., 2009. – 36 s.
15. Eks-prezidenta Germanii sudyat po delu o vzyatochnichestve \ BBC Russian, 14 noyabrya 2013 [Yelektroniyy resurs/rezhim dostupu- http://www.bbc.com/russian/international/2013/11/131114_wulff_process_start.shtml]

16. *Yekspertna grupa pogodila bazoviy tekst zakonoproektu "Pro lobiyuvannya" [Yelektroniyy resurs/rezhim dostupu-http://lobbying.in.ua/draft_lobbying_law]*

17. *14 listopada v Kievi na bazi Torgovo-promislovoi palati Ukraïni vidbulos publichne obgovorennya perspektiv institutsializatsii lobiyuvannya v Ukraïni. [Yelektroniyy resurs/rezhim dostupu-<http://lobbying.in.ua/content/14-listopada-v-kiv-na-baz-torgovo-promislovi-palati-ukra>]*

УДК 34:342.9

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

кандидат юридичних наук, Муратова Д.Б., Найчук Г.О.

Національна академія внутрішніх справ, Україна, Київ

Під час проведено дослідження теми адміністративної відповідальності, варто чітко розуміти, що в умовах реформації правоохоронних структур підкреслюється особливо бережне відношення до дітей і підлітків, навіть у випадку вчинення ними правопорушень. Роль превенції та напрямку зв'язків із громадськістю відносно адміністративної відповідальності неповнолітніх спрямована на перевиховання правопорушника, запобігання вчиненню нових правопорушень, формування правової свідомості та правової культури, однак існують певні законодавчі проблеми. Проблеми, хоч і мають не глобальний характер, однак їх вплив є значним на попередження скоєння правопорушень неповнолітніми та попередження росту дитячої злочинності в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, заходи адміністративного впливу

щодо неповнолітніх, правопорушення, притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх.

кандидат юридических наук, Муратова Д.Б., Найчук Г.О. Некоторые проблемные вопросы административной ответственности несовершеннолетних / Национальная академия внутренних дел, Украина, Киев

Во время проведено исследование темы административной ответственности, стоит четко понимать, что в условиях реформации правоохранительных структур подчеркивается особенно бережное отношение к детям и подросткам, даже в случае совершения ими правонарушений. Роль превенции и направления связей с общественностью относительно административной ответственности несовершеннолетних направлена на перевоспитание правонарушителя, предотвращения совершения новых правонарушений, формирования правового сознания и правовой культуры, однако существуют определены законодательные проблемы. Проблемы, хотя и имеют не глобальный характер, однако их влияние является значительным на предупреждение совершения правонарушений несовершеннолетними и предупреждение роста детской преступности в современных условиях развития украинского общества.

Ключевые слова: административное правонарушение, административная ответственность, мероприятия административного влияния относительно несовершеннолетних, правонарушение, привлечение к административной ответственности несовершеннолетних.

candidate of legal sciences, Muratova D.B., Naychuk H.O. Some problem questions of administrative responsibility minor / the National academy of internal affairs, Ukraine, Kyiv

During a study of theme of administrative responsibility is a undertaken, it costs clearly to understand that in the conditions of reformation of law-enforcement structures especially careful attitude is underlined toward children and teenagers, even in case of feasant by them offences. The role of prevention and direction of public relations in relation to administrative responsibility of minor is a sent to education of offender, prevention of feasant of new offences, forming of legal consciousness and legal culture, however exist legislative problems are certain. Problems, though have not global character, however their influence is considerable on warning of feasant of offences minor and warning of height of infant delinquency in the modern terms of development of Ukrainian society.

Keywords: administrative crime, administrative responsibility, measures of administrative influence in relation to minor, offence, bringing in to administrative responsibility of minor.

Вступ. Правопорушення серед дітей – це своєрідний датчик, що може показати рівень морального стану суспільства. На сьогодні досить актуальна проблема регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх. У даному питанні, з одного боку, законодавство повинно бути максимально гуманним щодо неповнолітніх правопорушників, а з іншого – вживати найбільш ефективних методів і засобів боротьби з ними з огляду на невпинне зростання правопорушень серед даної групи суб'єктів адміністративних правовідносин. Притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх, як суб'єктів адміністративної відповідальності, має певні особливості, які, на нашу думку, повинні бути відображені в законах.

Що стосується адміністративної відповідальності загалом неповнолітніх, то зокрема це питання висвітлюється такими ученими-адміністративістами, як: Д.М. Бахрах, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, О.

В. Горбач, Є.В. Додін, І.К. Ігошев, А.П. Ключніченко, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюк, В.К. Колпаков, Я.М. Квітка, Д.М. Лук'янець, М.П. Легецький, Б.М. Лазарев, Н.М. Мироненко, Г.М. Міньковський, О.І. Остапенко, О.П. Рябченко, Ю.О. Тихомиров, Я.Ю. Шевченко, О.М. Якуба та інших. І хоча останнім часом наукою адміністративного права приділяється належна увага загальним проблемам адміністративної відповідальності неповнолітніх, проте профілактичне значення адміністративної відповідальності досліджено більше теоретично, а от відносно практичного напрямку, то варто вжити більш радикальні заходи.

При досягненні шістнадцятирічного віку неповнолітній набуває адміністративної деліктоздатності і, відповідно, обов'язку нести відповідальність особисто за скоєння адміністративного правопорушення. Необхідність виокремлення спеціальних норм про адміністративну відповідальність дітей зумовлена принципами справедливості та гуманізму.

Враховуючи біологічні, психологічні та соціальні характеристики неповнолітніх, закон передбачає особливості притягнення їх до адміністративної відповідальності. У ст. 24-1 КУпАП заходи виховного характеру розташовані у певній послідовності, залежно від наростання важкості примусових заходів [1]:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за їх згодою, а також окремих громадян на їх прохання [1].

Загалом всі правопорушення, за вчинення яких неповнолітні можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності, варто розділити на три групи:

1) правопорушення, за вчинення яких до неповнолітніх застосовуються заходи впливу, передбачені ст.24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що була розглянута частково нами вище (далі – КУпАП) [1];

2) правопорушення, за вчинення яких неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, або до зазначених осіб можуть бути застосовані заходи впливу, зокрема: а) незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП); б) дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП); в) адміністративні правопорушення у сфері транспорту (статті 121-127 КУпАП); г) керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані сп'яніння (ст. 130 КУпАП); д) дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП); е) стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах (ст. 174 КУпАП); є) адміністративні правопорушення, пов'язані з вогнепальною, холодною чи пневматичною зброєю (ст. 190-195 КУпАП) [1];

3) правопорушення, за вчинення яких неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності виключно на загальних підставах, зокрема, злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст. 185 КУпАП) [3, с.220].

В.К. Колпаков зазначає, що за порушення адміністративно-правових установлень можуть, по-перше, застосовуватись стягнення; по-друге,

вживатися інші заходи впливу: а) заходи впливу на фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень (ст. 24-1 КУпАП); б) заходи впливу на юридичних осіб за порушення адміністративно-правових установлень [7, с. 521].

Сучасні адміністративісти виділяють наступні підстави адміністративної відповідальності взагалі та адміністративної відповідальності неповнолітніх: фактичні (вчинення особою особливого виду правопорушення – адміністративного (тобто наявність ознак такого правопорушення); юридичні (наявність в діях особи юридичного складу правопорушення – суб'єкту, суб'єктивної сторони, об'єкту, об'єктивної сторони); процесуальні (наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності) [5, с. 342].

Заходи впливу для неповнолітніх – це, як і адміністративні стягнення, заходи адміністративної відповідальності. Їх поєднують такі ознаки [9]: а) основна ціль застосування – виховання (виправлення) порушника; б) підставою їх застосування є вчинення адміністративного проступку; в) застосовуються тільки стосовно деліктоздатної особи; г) спільний процесуальний порядок їх застосування (накладається органами адміністративної юрисдикції у порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення). Але як два різні види заходів адміністративної відповідальності, вони мають також певні відмінності: а) застосування адміністративного стягнення тягне за собою виникнення стану, коли особа вважається такою, що протягом року притягувалася до адміністративної відповідальності, застосування ж заходів впливу для неповнолітніх таких правових наслідків не породжує; б) елемент кари більш притаманний адміністративним стягненням, аніж заходам впливу для неповнолітніх; в) заходи впливу для неповнолітніх застосовуються лише як заміна адміністративних стягнень [6, с. 112].

Передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання полягає у покладенні на неповнолітнього обов'язку зазнати посиленого виховного впливу та контролю за поведінкою з боку обраних судом осіб чи колективу [8]. Передача неповнолітнього під нагляд трудовому чи педагогічному колективу можлива тільки за згодою цього колективу. Неприпустимо передавати неповнолітнього під нагляд батька або матері, які позбавлені батьківських прав, а також батьків чи інших осіб, котрі через свою поведінку не здатні позитивно впливати на нього.

Простежуються декілька проблем, що стосуються ефективності застосування до неповнолітніх правопорушників адміністративних стягнень. По-перше, ті темпи акселерації молоді, що відбуваються в сучасному житті, дають підстави для зниження віку адміністративної відповідальності неповнолітніх, наприклад з 15 років [8]. По-друге, доцільно було б запозичити із кримінального законодавства додаткові заходи виховного впливу і ввести їх до КУпАП, наприклад: 1) установлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, що може передбачати заборону відвідувати певні місця, використовувати певні форми дозвілля; 2) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Важко погодитися з Ю.І. Ковальчуком про необхідність створення окремої ланки судів (суди в справах неповнолітніх) для розгляду адміністративних і кримінальних справ [7, с. 522].

Висновки. Дослідивши та розглянувши питання адміністративної відповідальності неповнолітніх можна підкреслити наступне:

- у чинному законодавстві зосереджується увага на особливих засобах впливу на неповнолітніх правопорушників, що зумовлюється їх віковою

категорією та психологічним ставленням до вчиненого. Проте варто також звернути увагу на вдосконалення даних засобів шляхом внесення поправок та доповнень до чинного КУпАП;

- на сьогодні наведена вище система стягнень не є достатньо дієвою саме на практиці, варто в майбутньому переглянути для більш дієвого результату;

- при застосуванні заходів адміністративного впливу на неповнолітніх акцент зміщується із покарання на виховання, превенцію та підвищення рівня правосвідомості неповнолітнього правопорушника;

- варто вирішити на практиці питання про здійснення заходів не тільки правового характеру, а й насамперед педагогічного, психологічного та медичного.

Окремо варто також і на практиці вжити більш радикальних видів притягнення відповідальності і для батьків неповнолітніх, що вчинили або злочин, або правопорушення, якщо встановлено прямий причинний зв'язок їх виховання і скоєного дітьми правопорушення.

Література:

1. *Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 12 травн. 2017 р. / Верховна Рада України. – Офіц.вид. – К.: Право вид-во, 2017. – 368 с. – (Бібліотека офіційних видань).*

2. *Стеценко С.Г. Адміністративне право України. – К.: Атіка, 2013.- 3-є вид. – С. 640.*

3. *Васильєв А.С. Адміністративне право України (загальна частина): підруч. посіб. / А.С. Васильєв. – Х.: Одиссей, 2014. – 4-е вид. – С. 224.*

4. *Продаєвич В.О. Заходи адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх: поняття та місце в системі*

заходів адміністративного примусу / В.О. Продаєвич // *Університет. наук. Записки*, 2016. – № 7. – С. 195–199.

5. *Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник*/ За заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Ун-т внутр. справ, 2014. – С. 349.

6. Ковальчук Ю.І. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх / Ю.І. Ковальчук // *Право України*, 2013. – № 8. – С. 111-114.

7. Колпаков В. К. *Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія*/ В. К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 526 с.

8. Тарануха В.П. *Заходи впливу на неповнолітніх в адміністративно-деліктному процесі й особливості процедури їх накладання* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/559/17.pdf>

9. Лесько Н.В. *Правова природа адміністративної відповідальності неповнолітніх* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/vnulpurn_2014_801_5.pdf

References:

1. *Kodeks Ukraine pro administrativni pravoporushenya: za stanom na 12 travn. 2017 r.* / Verhovna Rada Ukraine. – Of its. vud. – K: Pravo vud-vo, 2017. – 368 S. – (Biblioteka ofitsiynuh vydan).

2. Stetsenko S.G. *Administrativne pravo Ukraine*. – K.: Atika, 2013. – 3-te vyd. – 640 S.

3. Vasilyev A.S. *Administrativne pravo Ukraine (zahalna chastyna): pidruch. posib.* / A.S. Vasilyev. – H.: Odissey, 2014. – 4-te vyd. – 224 S.

4. Prodayevuch V.O. *Zahodu administrativnoho vplyvu, sho zastosovuytsya do nepovnolitnih: ponyattya ta mistse v sustemi zahodiv*

administrativnoho prumysy / V.O. Prodayevuch // Universitet nauk. Zapysky, 2016. - № 7. – 195-199 S.

5. *Administratyvna vidpovidalnist v Ukraine: Navchalnyuy posibnyk / Za zag. Red. Dots. A.T. Komzuka. 4-te vyd. Pererob i dop. – H.: Un-t vnutr. sprav, 2014. – 319 S.*

6. *Kovalchuk Y.I. Osoblyvosti admistratyvnoyi vidpovidalnosti nepovnitnih / Y.I. Kovalchuk // Pravo Ukraine, 2013. - № 8. – 111-114 S.*

7. *Kolpakov V.K. Admistratyvno-deliktnyyu oravovyyu fenomen: monografiya/ V.K. Kolpakov. – K.: Yurinkom Inter, 2014. – 526 S.*

8. *Taranuha V.P. Zahody vplyvu na nepovnitnih v administratyvno-deliktnomu protsesi y osoblyvosti protsedury yuh nakladannya [Elektronnyy resurs]. – Reghym dostupu: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/559/17.pdf>*

9. *Lesko N.V. Pravova pryroda administratyvnoyi vidpovidalnosti nepovnitnih [Elektronnyy resurs]. – Reghym dostupu: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/vnulpurn_2014_801_5.pdf*

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

УДК 911.3

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СОЦІАЛЬНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ

кандидат географічних наук, доцент, Краснопольська Н.В.,
Папаєвич Н.М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Україна, Луцьк

Головна мета статті – дослідження територіальних особливостей частки безробітного населення Волинської області.

У територіальному плані – розглянуто наукові підходи до визначення суті поняття «безробіття» та його наслідків. Зазначено, що безробіття є складовою соціального неблагополуччя населення. Проаналізовано геопросторові особливості частки безробітного населення області за статтю, віковими групами. Указану тенденцію можна охарактеризувати як несприятливу. Для розв'язання даних проблем потрібна комплексна програма соціально-економічного розвитку Волинської області. Проведено групування адміністративних районів області за часткою безробітних. Виділено проблеми працевлаштування в окремих адміністративних районах і пошуки шляхів їх подолання.

Ключові слова: безробіття, безробітне населення, рівень безробіття, економічна активність населення, негативні наслідки безробіття.

*кандидат географических наук, доцент, Краснопольская Н.В.,
Папаевич Н.М. Безработица как составная часть социального*

неблагополучия населения / Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк

Главная цель статьи - исследование территориальных особенностей части безработного населения Волынской области.

В территориальном плане - рассмотрены научные подходы к определению сущности понятия «безработица» и его последствий. Отмечено, что безработица является составной социальной составляющей неблагоприятия населения. Проанализированы геопространственные особенности части безработного населения области по полу, возрастным группам. Указанную тенденцию можно охарактеризовать как неблагоприятную. Для решения данных проблем нужна комплексная программа социально-экономического развития Волынской области. Проведена группировка административных районов области по количеству безработных. Выделены проблемы трудоустройства в отдельных административных районах и поиски путей их преодоления.

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Krasnopolska N.V., Papayevych N.M. Unemployment as an Integral Part of Social Disadvantage of the Population / Lesya Ukrainka Eastern European National University, Ukraine, Lutsk

The main purpose of the article is to study the territorial features of the unemployed population in Volyn region.

The scientific approaches to the definition of the concept "unemployment" and its consequences are considered. It is noted that unemployment is a component of social disadvantage of the population. The geospatial features of the unemployed population in the region by gender as well as age groups are analyzed. Such tendency can be characterized as unfavorable. So, a complex program of socio-economic development of Volyn region is necessary to solve these problems. Grouping of administrative

districts of the region by the share of the unemployed is carried out. The problems of employment in certain administrative districts and the seeking for the ways to overcome them are highlighted.

Key words: unemployment, unemployed population, unemployment rate, economic activity of the population, negative consequences of unemployment.

Вступ. Висока ефективність дії ринкових механізмів не можуть забезпечити усю зайнятість населення навіть при урахуванні вільних робочих місць. Безробіття сучасного суспільства є великою проблемою, що є невід'ємною частиною економіки. Безробіття результат взаємодії між попитом на робочу силу та її пропозицією. Проблема безробіття є актуальною на сьогоднішній день і потребує розробки та впровадження соціальних гарантій як з боку держави, так і з боку регіональних органів влади.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань сутності безробіття присвячено чимало наукових досліджень і робіт зарубіжних і вітчизняних економіко-географів, вчених-економістів. Теоретичні основи та підходи до визначення сутності безробіття висвітлені у працях О. Грішної, Є. Качан, О. Волкової, щодо причин виникнення та шляхів їх регулювання у працях Дж. Кейнса, А. Сміта, щодо питань соціального страхування від безробіття, то слід назвати праці: Г. Волинського О. Грішної, Г. Лібанової та ін.

В той же час залишаються невирішеними ряд соціально-економічних проблем, які спричиняє безробіття. Адже безробіття явище динамічне, яке є складовою соціального неблагополуччя людського потенціалу.

Методика дослідження. Теоретичною базою дослідження є методи наукового пізнання, наукові здобутки зарубіжних і вітчизняних

фахівців присвячені проблемам соціального благополуччя та неблагополуччя населення, а саме однієї з її характеристик – динаміки безробіття.

Вирішення визначених завдань здійснювалося шляхом загальнонаукових і конкретно-наукових методів, зокрема, літературного, для самої сутності «безробіття», більш глибокого вивчення динаміки безробіття, його причинно-наслідкових зв'язків; історико-географічного – для аналізу формування причин та наслідків безробіття окремих адміністративних районів області; історичного і діалектичного – для аналізу формування самої сутності «безробіття».

Постановка завдання. Мета статті - дослідження сучасного стану безробіття області, його динаміки, а також запровадження шляхів зменшення рівня безробіття.

Результати досліджень. Проблема безробіття є вагомим рисом ринкової економіки. Вона має велике значення як для регіону, так і для України в цілому. Безробіття є складовою неблагополуччя населення, що спричиняє негативні наслідки та впливає на людський потенціал в цілому: зростанню кількості психічних захворювань; загостренню криміногенної ситуації; падінню трудової активності; скороченню податкових надходжень; зменшенню ВВП; падінню життєвого рівня населення; зростанню витрат на допомоги безробітним тощо.

Сутність поняття «безробіття» вчені трактують по-різному, але всі ці поняття перегукуються між собою. Так, О. Грішнова та Є. Качан характеризують безробіття як соціально-економічну ситуацію в суспільстві, за цієї ситуації працездатні громадяни не можуть знайти роботу, що зумовлена переважанням пропозиції праці над попитом на неї.

О. Волкова розглядає безробіття як соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не зайнята у сфері економіки.

МОП безробітними рахуються особи у віці 15-70 років (зареєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), що одночасно задовольняють трьома умовам: не мали роботи (прибуткового заняття); активно шукали роботу або намагались організувати власну справу впродовж останніх 4-х тижнів, що передувало опитуванню; готові приступити до роботи впродовж двох найближчих тижнів[7].

Рівень безробіття розраховується як відношення чисельності безробітних, які зареєстровані в державній службі зайнятості, до працездатного населення працездатного віку. Значний недолік такої методики розрахунку полягає у заниженні реального числа безробітних, оскільки в країнах, де соціальна допомога безробітним низька або де-факто відсутня, багато осіб не реєструються як безробітні на біржі праці.

Наслідки безробіття виходять за межі матеріального достатку. При довгій відсутності роботи втрачається кваліфікація і стає неможливим знайти професію за фахом. Відсутність джерела існування призводять до втрати самоповаги, зниження моральних принципів і інших негативних наслідків. Існує пряма залежність між зростанням психічних, серцево-судинних захворювань, самогубств, вбивств і великим рівнем безробіття. Масове безробіття здатне спричинити за собою великі політичні, а також соціальні зміни. Безробіття гальмує розвиток суспільства, заважає йому рухатися вперед. Це трагедія і безробітного, і членів його сім'ї. Воно призводить до негативних соціальних і економічних наслідків (рис. 1).

Отже, за показником безробіття можна робити висновок про економічний розвиток країни, регіону і, не ліквідувавши цю проблему, не можна відрегулювати результативну діяльність економіки.

Частка безробітних у Волинській області на початок 2016 року, порівняно з іншими регіонами України, одна з найнижчих, і становить 11,7% від економічно активного населення (табл. 1).

Рис. 1. Групи негативних наслідків безробіття[4]

Таблиця 1

Динаміка рівня безробіття Волинської області, тис. осіб*

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Тис. осіб	41,3	38,4	39,6	44,5	40,5	39,9	39	37,9	44,9	43,1	49,7
% від економічно активного населення	9,4	8,8	9	10,2	9,3	9,1	8,8	8,4	10,3	10	11,7

*Складено за даними головного управління статистики у Волинській області

По адміністративних районах області зафіксована різна кількість безробітних (рис. 2).

Так, найбільша частка безробітних зареєстрована у містах Луцьку (2367 осіб), Нововолинську (966 осіб), Ковелі та Ковельському районі (1546 осіб); найменша - у Любешівському (250), Локачинському (288),

Камінь-Каширському (300) районах. Середні показники безробіття мають - Іваничівський (363), Шацький і Старовижівський (370), Луцький (408), Любомльський (479), Рожищенський (482) і Ратнівський (490) райони. Показники вище від середнього рівня безробіття мають Ківерцівський (717), Володимир-Волинський (664), Горохівський (614), Маневицький (557) і Турійський (508) райони.

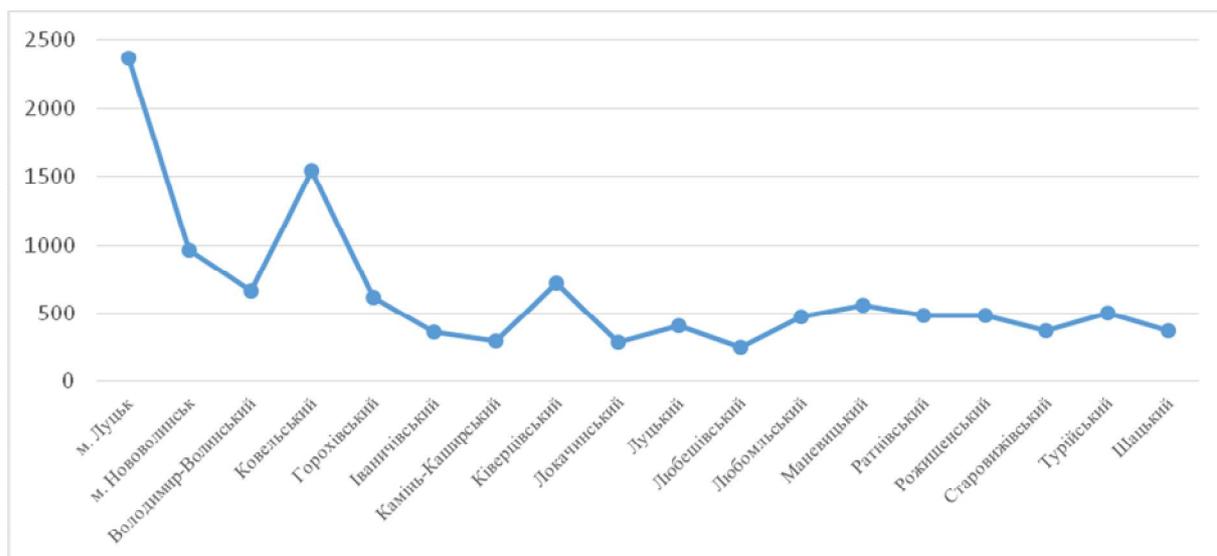

Рис. 2. Кількість зареєстрованих безробітних за адміністративними районами, осіб

Кожні шестеро з десяти безробітних є жінки і 44,8% - молодь віком до 35 років. Збільшилась кількість безробітних як у міській, так і в сільській місцевості і становить 1,5% і 4,7% відповідно.

На початок 2016 р. рівень зареєстрованого безробіття становив 1,9% усього населення працездатного віку (серед чоловіків він був нижчим, порівнюючи з жінками - 1,6% і 2,1% відповідно). Рис. 3.

У віці від 15 до 24 роки рівень безробіття чоловіків і жінок найбільший (25,7% і 22,3%), а найменший у віці 50-59 років (6,6%).

Частка рівня безробіття визначається також за місцем проживання, тобто за міським поселенням та сільською місцевістю, рис. 4. Середній показник безробітних у міських поселеннях становить 7,2%.

Найбільша частка безробітних становить у віці 15-24 роки (12,4%), а найменша кількість безробітних у віці 35-39 років (2,6%). У сільській місцевості показник безробіття дещо більший порівняно із міським і в середньому становить 12,9%. Найбільший показник безробітних у віці 15-24 роки що в 2,5 рази більший від міського (29,9%), а найменший - у віці 50-59 років (7,4%).

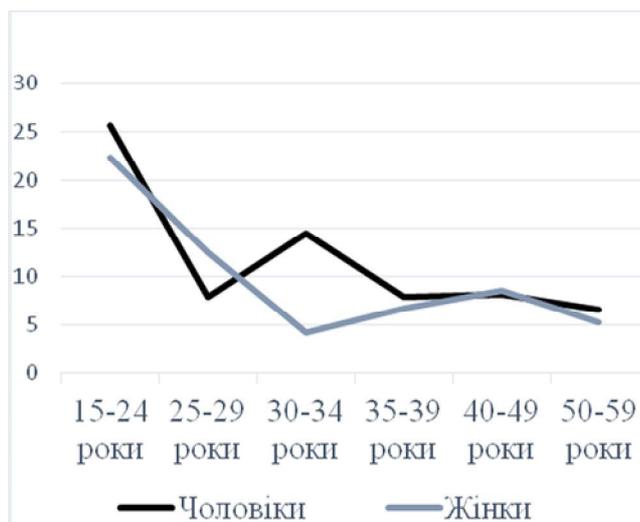

Рис. 3. Рівень безробіття за статтю та їх віковими групами, %

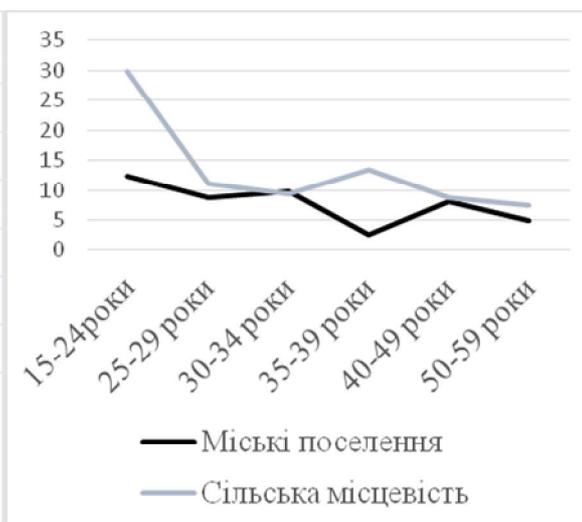

Рис. 4. Рівень безробіття за місцем проживання та віковими групами, %

На вільне робоче місце за кількістю зареєстрованих безробітних претендувало 11 осіб (проти 15 осіб у 2015 році). За сприяння державної служби зайнятості на початок 2016р. було працевлаштовано 598 осіб, що становить 4,4% громадян, що мали статус безробітного, переважна більшість яких становлять жінки. Середньооблікова кількість безробітних, що отримали по безробіттю допомогу становила 9,1 тис. осіб.

Територіальні відмінності області формують відмінності трудових ресурсів. Проблема працевлаштування в поліських районах (Любешівський, Ратнівський, Шацький, Любомльський, Старовижівський) області спричинена великою кількістю трудових ресурсів, що зумовлена значним приростом населення, сільськогосподарською спеціалізацією

цих районів. Саме ці причини змушують населення покидати постійні місця проживання у зв'язку з пошуком роботи, де розміщені промислові підприємства і значна частка сільськогосподарських земель в області.

Висновки. Безробіття та його високий рівень супроводжує соціальне напруження у Волинській області. Проблема безробіття в регіоні набуває великої уваги і потребує аналізу та практичних рекомендацій, які можуть слугувати для розробки і реалізації ефективної соціально-економічної політики для забезпечення високої зайнятості економічно активного населення регіону і країни, що зменшить рівень безробіття до мінімального допустимого рівня.

Для подолання явища безробіття слід звести його до природного рівня, тобто: збільшити державне фінансування програм професійного навчання, необхідно удосконалювати роботу профспілок, стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу підприємництва, стимулювання підприємців до навчання, перекваліфікації й подальшого працевлаштування додаткової робочої сили.

Саме зайнятість населення виступає в суспільстві фундаментом, за якого змінюється соціальне становище людини в суспільстві, тому запровадження вищеперерахованих заходів покращить ситуацію зайнятості ринку праці у Волинській області, що позитивно вплине як на економічний так і соціальний рівень розвитку населення.

Література:

- 1. Волинський Г. Про соціальну диференціацію населення / Г. Волинський // Економіка України. – 2008. – С. 79–84*
- 2. Волкова О.В. Ринок праці: навч. посібник / О.В. Волкова. — К.: Центр учбової літератури, 2007. - 624 с.*
- 3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / О.А. Грішнова. — 5-те вид., оновл. — К.: Знання, 2011.-390 с.*

4. *Економічні і соціальні наслідки безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.student-works.com.ua/kursovi/bjd/678.html>*
5. Кейнс Дж. *Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей / Дж. Кейнс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/keyns-1/index.htm>*
6. Лібанова Е.М. *Ринок праці: навч. пос. / Е.М. Лібанова. – К.: Центр навч. Літ-ри, 2003. – 224 с.*
7. *Статистичний щорічник Волинь 2015 / за ред. В.Ю. Науменка. – Луцьк: Головне упр. статистики у Волин. обл.; МКФ «Християнське життя», 2016. – 478 с.*

References:

1. *Volynskyy H. Pro sotsialnu dyferentsiatsiyu naseleण्या / H. Volynskyy // Ekonomika Ukrayiny. – 2008. – S. 79–84*
2. *Volkova O.V. Rynok pratsi: navch. posibnyk / O.V. Volkova. - K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2007.— 624 s.*
3. *Hrishnova O.A. Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny: pidruchnyk / O.A. Hrishnova. — 5-te vyd., onovl. — K.: Znannya, 2011.-390 s.*
4. *Ekonomichni i sotsialni naslidky bezrobittya [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <http://www.student-works.com.ua/kursovi/bjd/678.html>*
5. *Keyns Dzh. Zahalna teoriya zaynyatosti, vidsotka i hroshey / Dzh. Keyns [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <http://bibliograph.com.ua/keyns-1/>*
6. *Libanova E.M. Rynok pratsi: navch. pos. / E.M. Libanova. – K.: Tsentr navch. lit-ry, 2003. – 224 s.*
7. *Statystychnyy shchorichnyk Volyn 2015 / za red. V.Yu. Naumenka. – Lutsk: Holovne upr. statystyky u Volyn. obl.; MKF «Khrystyianske zhyttya», 2016. – 478s.*

УДК: 69.05:699

**ФОРМАЛІЗОВАНИЙ АЛГОРИТМ КОРИГУВАННЯ РІВНЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ НАДІЙНОСТІ БУДІВНИЦТВА
БІОСФЕРОСУМІСНИХ ОБ'ЄКТІВ**

кандидат технічних наук, Чернишев Д.О.

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна,
Київ

Стаття присвячена пошуку передових аналітичних засобів і методико-алгоритмічних прийомів організаційно-технологічної та стохастичної оцінки, подолання ризиків та загроз проектам біосферосумісного будівництва, з метою гармонізації характеристик життєвого циклу цих проектів з характеристиками мікросередовища їх впровадження. Базисом такого інструментарію є: методи багатофакторного, багатоконпонентного моделювання та багатокритеріального вибору альтернатив організації будівництва для проектів за умови застосування рівня біосферосумісності в якості провідної аналітичної координати такого моделювання. Зазначені моделі, реалізовані у форматі сучасного будівельного девелопменту, слугуватимуть в подальшому основою для організаційно-технологічної та екологічної експертизи проектів.

Ключові слова: організаційно-технологічна надійність, невизначенність середовища, будівельний проект, біосферо сумісність, організація будівництва

кандидат технических наук, Чернишев Д.О. Формализованный алгоритм корректировки уровня организационно-технологической надежности строительства биосферосовместимых объектов / Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Украина, Киев

Статья посвящена поиску передовых аналитических средств и методико-алгоритмических приемов организационно-технологической и стохастической оценки преодоления рисков и угроз в проектах биосферосовместимого строительства, с целью гармонизации характеристик жизненного цикла этих проектов с характеристиками микросреды их внедрения. Базисом такого инструментария есть: методы многофакторного, многокомпонентного моделирования и многокритериального выбора альтернатив организации строительства для проектов при условии применения уровня биосферосовместимости в качестве ведущей аналитической координаты такого моделирования. Указанные модели, реализованные в формате современного строительного девелопмента, в дальнейшем будут служить основой для технологической и экологической экспертизы проектов.

Ключевые слова: организационно-технологическая надежность, неопределенность среды, строительный проект, биосферосовместимость, организация строительства

PhD in Technical Sciences, Chernyshev D.O. The formalized algorithm for adjusting the level of organizational and technological reliability of construction of biosphere-compatible facilities / Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine, Kyiv

The article is devoted to the search for advanced analytical tools and methodological and algorithmic methods of organizational-technological and stochastic assessment of risk and threat management in projects of biosphere-compatible construction, in order to harmonize the characteristics of the life cycle of these projects with the characteristics of the microenvironment of their implementation. The basis of such a tool is: methods of multifactor, multicomponent modeling and multi-criteria choice of construction alternatives for projects, provided the level of biosphere

compatibility is used as the leading analytical coordinate of such modeling. These models, implemented in the format of modern construction development, will further serve as a basis for technological and environmental expertise of projects that jointly provide the developer with proper monitoring of the investment cycle of the construction project.

Keywords: organizational and technological reliability, environmental uncertainty, construction project, biosphere compatibility, construction organization

Вступ. Український ринок нерухомості вийшов на ту стадію розвитку, коли будівельні організації включають до бізнес-портфеля великі проекти, що є технологічно складними та фінансово місткими (площею понад 100 тисяч м²). Як правило, це об'єкти багатофункціонального призначення, що дають можливість диверсифікувати ризики будівництва та спробувати свої сили в різних сегментах нерухомості. У той же час багатофункціональні комплекси є дуже складним форматом, що вимагає зваженого підходу до аналізу, вибору і розподілу функцій, оскільки помилки в прорахунках можуть вплинути на затребуваність і успішність роботи.

Оперуючи термінами теорії надійності, організаційно-технологічну надійність (ОТН), можна розглядати як імовірнісний процес організаційних систем, зокрема, як відновлення системи після її відмови. Відповідно відмовою буде вважатися порушення працездатності системи, під надійністю розуміється властивість системи виконувати задані функції на певному інтервалі часу й при цьому підтримувати значення встановлених виробничих характеристик у заданих параметрах.

В країнах Євросоюзу набуває поступового розвитку інноваційні будівельні програми та проекти забудови міських районів на принципах

«біосферного сумісництва». Ключовими стратегічними детермінантами таких програм та проектів визначено:

- організація будівництва на принципово інноваційних засадах, що в пріоритеті спрямовані на формування безпечної (та сприятливої до саморозвитку) життєдіяльності людини;
- забезпечення балансу біо-, техно-, соціо- сфер урбанізованих територій.

Дослідженням цього напрямку присвячені роботи А.А. Гусакова, С.А. Веремеєнко, А.В. Гінсбурга [3], В.Р. Млодецький[4], В.І. Большаков [5], В.О. Поколенко [6] та інших науковців. У роботах зазначених авторів формалізовано процесні складові та структурно-факторний базис надійності проектів, але питання зниження ентропії організаційно-технологічної надійності таких високотехнологічних проектів як біосферосумісні проекти та створення методологічних основ проектування, розрахунку та впровадження біосферосумісних об'єктів будівництва в умовах України в них розглянуті недостатньо.

Метою статті є формування методологічних та аналітичних вимог щодо запровадження та побудови інструментарію організації будівництва та організаційно-технологічного супровіду будівельних проектів на засадах біосферосумісності.

Виклад основного матеріалу. Основний принцип реалізації концепції біосферосумісності полягає в тому, що розвиток людського потенціалу можливий тільки через відновлення природи, в тому числі за рахунок нівелювання впливу на неї (витрати вичерпних природних ресурсів, погіршення екології тощо) з боку людини.

Ці принципи можуть бути забезпечені при комплексному врахуванні всіх аспектів діяльності людини, які утворюють чотири основні групи: соціально-культурну (забезпечення потреб до якості життя), екологічну (збереження та захист навколишнього середовища), енерго- та ресурсо-

споживчу (енергозбереження та енергоефективність, вторинне використання матеріалів, використання відновлювальних джерел енергії тощо) і економічну (зниження вартості життєвого циклу об'єктів будівництва) [1; 2]. Важливою задачею є встановлення вагомості пріоритетів рейтингової системи, тобто кількісної оцінки властивостей об'єктів будівництва, які характеризують потенціал удосконалення їх якості в умовах певного регіону.

Пропонована система сертифікації об'єктів біосферосумісного будівництва формується на основі рейтингового показника, зміст якого подається інтегральною сукупністю оцінок досягнення певних рівнів відповідності за пріоритетними напрямками (категоріями). Кожна категорія представлена окремою групою критеріїв – специфічних вимог до проектних рішень будівель. Тобто, сума бальних оцінок по цим критеріям визначає бальне значення категорії в цілому.

Пропонується визначення рейтингової оцінки за 5 категоріями, які вміщують в собі 59 критеріїв, які віднесено до 5 груп:

1. Якість внутрішнього середовища – 15 критеріїв;
2. Використання земельної ділянки і якість зовнішнього середовища – 13 критеріїв;
3. Енергія та енергоефективність – 7 критеріїв;
4. Життєвий цикл об'єкту – 14 критеріїв;
5. Матеріали, конструкції та якість архітектурних рішень – 10 критеріїв.

Попередньо проведений аналіз [2] показав, що поділ на категорії та критерії аналогів розроблюваної системи рейтингової оцінки екологічності та енергоефективності будівель в інших країнах є відмінним. Наприклад, BREEAM (Великобританія) – 9 категорій та 48 критеріїв; DGNB (Німеччина) – 6 категорій і 59 критеріїв; Зеленые стандарты (Росія) – 10 категорій та 46 критеріїв тощо. Така кількісна (і

відповідно за наповненням) відмінність пояснюється специфічними функціями, що повинна забезпечити система сертифікації, і які залежать від наявних кліматичних, ресурсних, соціально-культурних, економічних умов, нормативних і науково-технічних напрацювань країни розробника.

Формалізована модель динаміки зміни стану біосферосумісних урбанізованих територій в загальному вигляді описується нелінійним рівнянням:

$$\frac{dx_i}{dt} = f_i(x_1, x_2, \dots, x_n), i = 1, n, \quad (1)$$

де f_i – безперервні або кусково-безперервні функції;

x_i – координати системи, що відображають становище певної точки на фазовій площині або в просторі координат і характеризують стан складових системи в будь-який момент часу.

В якості критерію оцінки збалансованого стану біосферосумісних урбанізованих територій виступає кількісне співвідношення між показниками стану її складових, а саме:

- рівнем задоволення потреб у природних ресурсах (так звані первинні потреби – вода, кисень, повітря, мінеральна сировина тощо);
- рівнем інноваційної розвиненості інфраструктурної складової у містах і поселеннях;
- рівнем розвитку людського потенціалу.

Математичне представлення динамічної системи визначається сукупністю нелінійних диференціальних рівнянь:

$$\begin{cases} \dot{X}_1 = a_{10}X_1 - a_{11}X_1^2 + \gamma_1X_2X_3 - b_1Y + U_{10}; \\ \dot{X}_2 = a_{20}X_2 - a_{22}X_2^2 + \gamma_2X_1X_3 - b_2Y + U_{20}; \\ \dot{X}_3 = a_{30}X_3 - a_{33}X_3^2 + \gamma_3X_1X_2 - b_3Y + U_{30}; \\ \dot{Y} = a_{40} - a_{44}Y^2 + X_1X_2X_3, \end{cases} \quad (2)$$

де X_1 – змінна, що характеризує ступень споживання природних ресурсів і рівень забруднення природного середовища відходами;

X_2 – змінна, що характеризує рівень розвиненості виробничо-інфраструктурної складової в регіоні (використання «зелених» технологій, кількість інноваційних виробництв, темпи оновлення основних фондів та ін.);

X_3 – змінна, що характеризує ступінь задоволення раціональних життєзабезпечуючих потреб населення урбанізованих територій (робота, житло, освіта, медицина і охорона здоров'я, транспорт тощо);

Y – змінна, що відображає на системному рівні процеси життєдіяльності, які протікають одночасно (ефект синергетики);

U_{10} , U_{20} , U_{30} – змінні, що характеризують керуючі впливи, спрямовані на досягнення цільового стану – сумісності з біосферою і прогресивного розвитку урбанізованих територій;

a_{10} , a_{20} , a_{30} , a_{40} – коефіцієнти зворотного зв'язку, що характеризують вплив різних факторів зовнішнього середовища;

a_{11} , a_{22} , a_{33} , a_{44} – коефіцієнти зворотного зв'язку, що характеризують стабілізуючий вплив зовнішніх факторів на реалізацію біосферосумісного будівництва (наприклад, кількість техногенних і побутових відходів, що переробляються інноваційної екологічно безпечної виробничо-інфраструктурною складовою, має ефект компенсації шкідливого впливу відповідної складової на природне середовище);

γ_1 , γ_2 , γ_3 – коефіцієнти, що характеризують взаємний вплив між окремими складовими і компонентами природно-соціологічних структур (опосередкований вплив рівня забруднення атмосферного повітря, водного середовища та інших складових життєзабезпечення на урбанізованих територіях на здоров'я населення, тощо);

b_1 , b_2 , b_3 – коефіцієнти, що характеризують стабілізуючий вплив зовнішнього середовища, продиктоване, наприклад, змінами

нормативно-правові бази, демографічними процесами, міграцією населення тощо.

У рамках цієї концепції у [151] запропонована концептуальна модель «повного ресурсного циклу» цивільного будинку, в якому відходи, що утворюються протягом життєвого циклу об'єкта, придатні до подальшого ресурсному або енергетичному використанню.

Висновки. У статті розглянуто передумови оновлення сучасної парадигми організаційно-технологічного планування будівельного виробництва у відповідності до сучасного розуміння забезпечення комплексної надійності як мультиплікативного потоку множини ключових показників проекту та створення методологічних основ проектування, розрахунку та впровадження біосферосумісних об'єктів будівництва в умовах України.

Література:

1. Ильичёв В.А. Биосферная совместимость: Технологии и внедрения. Города, развивающие человека / В.А. Ильичёв. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 240 с.
2. Лапидус А.А. Математическая модель оценки обобщенного показателя экологической нагрузки при возведении строительного объекта / А.А. Лапидус, А.Ю. Бережный. // Вестник МГСУ. – М.: МГСУ, 2012. – С. 149-153.
3. Гусаков А.А. Организационно-технологическая надежность строительства / [А.А. Гусаков, С.А. Веремеенко, А.В. Гинсбург и др.]; под ред. А.А. Гусакова. – М.: Sv R – Аргус, 1994. – 472 с.
4. Млодецький В.Р. Обґрунтування раціонального рівня організаційно-технологічної надійності у будівельних проектах [Електронний ресурс] / В.Р. Млодецький, Т.О. Ценацевич // Вісник Придніпровської

державної академії будівництва та архітектури. - 2015. - № 9. - С. 47-54.

5. *Большаков В.І. Формування проектних та організаційно-технологічних рішень зведення висотних багатофункціональних комплексів [Електронний ресурс] / В.І. Большаков, Є.І. Заяць // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. - 2016. - № 5. - С. 71-78.*

6. *Поколенко В.О. Запровадження інструментарію вибору альтернатив реалізації будівельних проектів за функціонально-технічною надійністю організацій-виконавців/ Поколенко В.О., Рижаква Г. М., Приходько Д.О // Управління розвитком складних систем. - 2014. - Вип. 19. - С.104-108*

References:

1. *Ylychev V.A. Byosfernaya sovместymost: Tekhnolohyy y vnedrenyya. Horoda, razvyvayushchye cheloveka / V.A. Ylychëv. – M.: Knyzhnyy dom «LYKBROKOM», 2011.- 240 s.*

2. *Lapydus A.A. Matematycheskaya model otsenky obobshchennoho pokazatelya ékolohycheskoy nahruzky pry vozvedenyy stroytelnoho obekta / A.A. Lapydus, A.YU. Berezhnyy. // Vesnyk MHSU. – M.: MHSU, 2012. – S. 149-153.*

3. *Husakov A.A. Orhanyzatsyonno-tekhnolohycheskaya nadezhnost stroytelstva / [A.A. Husakov, S.A. Veremeenko, A.V. Hynsburh y dr.]; pod red. A.A. Husakova. – M.: Sv R – Arhus, 1994. – 472 s.*

4. *Mlodetsky V.R. Obhruntuvannya ratsionalnoho rivnya orhanizatsiyno-tekhnolohichnoyi nadiynosti u budivelnnykh proektakh [Elektronnyy resurs] / V.R. Mlodetsky, T.O. Tsenatsevych // Visnyk Prydniprovskoyi derzhavnoyi akademiyi budivnytstva ta arkhitektury. - 2015. - № 9. - S. 47-54.*

5. *Bolshakov V.I. Formuvannya proektnykh ta orhanizatsiyno-tekhnolohichnykh rishen zvedennya vysotnykh bahatofunktsionalnykh*

kompleksiv [Elektronnyy resurs] / V.I. Bolshakov, YE.I. Zayats // Visnyk Prydniprovskoyi derzhavnoyi akademiyi budivnytstva ta arkhitektury. - 2016. - № 5. - S. 71-78.

6. Pokolenko V.O. Zaprovadzhennya instrumentariyu vyboru alternatyv realizatsiyi budivelnykh proektiv za funktsionalno-tekhnichnoyu nadiynistyu orhanizatsiy-vykonavtsiv/ Pokolenko V.O., Ryzhakova H.M., Prykhodko D.O. // Upravlinnya rozvytkom skladnykh system. - 2014. - Vyp. 19. - S.104-108

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДК 378:159:005

УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ ОБУЧЕНИЕМ – АКТИВНАЯ ПРОБЛЕМА ОБРАЗОВАНИЯ

кандидат психологических наук, доцент, Васильева Е.Н.

Подольский аграрно-технический университет, Украина, г. Каменец-Подольский

кандидат физико-математических наук, доцент, Фугело Н.А.

Государственный университет фискальной службы Украины, Каменец-Подольский учебно-научный институт, Украина, г. Каменец-Подольский

Исследуется проблема удовлетворенности личности учебой. Показаны последствия негативного отношения к обучению на: индивидуальном уровне; уровне учебного заведения; общества в целом. Раскрыты концепции удовлетворенности трудом и изучены основные социально-психологические детерминанты удовлетворенности личности обучением, как видом общественного труда. Показана зависимость эмоционального качества обучения от каждого из рассмотренных факторов, выяснено, что главным фактором является мотивация. Разработаны предложения

относительно содействия возрастанию удовлетворенности обучением.

Ключевые слова: знания, обучение, удовлетворенность обучением, детерминанты воздействия, субъекты содействия удовлетворенности, профориентация, предложения относительно содействию.

PhD in Psychological Sciences, Vasulyeva E.N., PhD in Physical and Mathematical Sciences Fugelo N.A. Learning satisfaction as an active problem of education / Podilskyi State Agrarian Engineering University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine and State University of the Fiscal Service of Ukraine, Kamianets-Podilskyi institute, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

The problem of learning satisfaction in students is investigated. The consequences of a negative attitude towards learning are shown on: individual level, level of educational institution, and society as a whole. The concept of job satisfaction is revealed; the main socio-psychological determinants of personal learning satisfaction as a kind of social labor are investigated. The dependence of the emotional quality of education on each of the above indicated factors is considered; it is established that the main factor is motivation. Proposals to help increase learning satisfaction have been developed.

Key words: knowledge, training, learning satisfaction, determinants of impact, subjects for promoting satisfaction, career guidance, proposals to increase learning satisfaction.

Постановка проблемы в общем виде и связь с важными научными или практическими заданиями.

Одним из факторов, содействующих эффективности государственной экономики, благосостоянию населения, высокой обороноспособности государства, активизации международных связей и

сотрудничества с другими государствами, уважения и авторитета к Украине со стороны международного сообщества является высокий уровень образования (совокупности знаний) ее граждан и воплощение приобретённых знаний в жизнь. Самый распространённый путь к знаниям – обучение.

Обучение – целенаправленный процесс передачи и усвоения знаний, умений, навыков и способов познавательной деятельности человека. Обучение – процесс двусторонний: деятельность ученика – учение и деятельность учителя – преподавание. Обучение выполняет центральную функцию в умственном развитии и подготовке ученика к трудовой деятельности и является видом общественного труда [1]. Педагогика обозначает знания как обобщённый и освоенный личностью фрагмент коллективного опыта, включающего в себя как информацию о фактах, явлениях, процессах, системе представлений, понятий, гипотез, теорий, так и способов деятельности. Именно потому, что данный фрагмент опыта становится знанием только в том случае, когда он обобщен и усвоен личностью, преподаватель не может передать его ученику (студенту) в готовом виде. Необходима активная, осознанная, систематизированная и целенаправленная самостоятельная познавательная деятельность – собственно то, что называется обучением. Еще в середине XIX века немецкий педагог-демократ А. Дистервег отмечал: «Развитие и образование ни одному человеку не могут быть даны или сообщены. Всякий, кто желает к ним приобщиться, должен достигнуть этого собственной деятельностью, собственными силами, собственным напряжением. Извне он может получить только возбуждение...» [2, С.118]. Процесс приобретения знаний, связан со значительными психическими и умственными нагрузками, что способствует появлению опасности возникновения у личности неудовлетворенности обучением. Последствием может быть

дезорганизация ее поведения и деятельности. Как результат: неполное усвоение программы, пропуск занятий, возникновение внутриличностных и межличностных конфликтов и иного девиантного поведения. Из-за низкого уровня удовлетворенности обучением появляется часть тех учеников (студентов), которые становятся на путь правонарушений. Кроме этого, проблемы с обучением способны вызывать возникновение нестабильности в семейных отношениях, конфликты с друзьями и однокурсниками, поставить вопрос о целесообразности дальнейшего обучения. Следовательно, из-за проблем, связанных с низким уровнем удовлетворенности обучением, в частности студентов, Украина ежегодно теряет значительное количество потенциальных специалистов, а среди тех, кто все же получает дипломы, около трети специалистов имеют низкий уровень квалификации.

Решение этой проблемы требует поиска путей выявления психологических предпосылок, способствующих удовлетворенности личности обучением, и анализа основных факторов влияния на эмоциональное качество обучения.

Таким образом, актуальность данной проблемы, отсутствие систематизированных теоретических и методических ее разработок, а также потребности образования определили выбор темы статьи.

Объект исследования – социально-психологический феномен удовлетворенности личности обучением.

Предмет исследования – психологические предпосылки, способствующие развитию личностной удовлетворённости обучением.

Цель исследования - выявление психологических предпосылок удовлетворенности личности обучением, и разработка психолого-педагогического инструментария, содействующего этому процессу.

Задание исследования - выявление основных социально-психологических детерминант воздействия на процесс

удовлетворенности личностью обучением, и выработка некоторых предложений, способствующих росту эмоционального качества обучения.

Теоретическую и методологическую основу исследования составили психологические принципы и идеи: о системном подходе к пониманию личности (Б.Г. Ананьев, Г.С. Костюк, К.К. Платонов, Б.Ф. Ломов и др.); о деятельностном подходе к развитию личности (П.Я. Гальперин, А.Н. Леонтьев, В.В. Давыдов, С.Д. Максименко и др.); об отношении человека к труду (А.Г. Амсолов, Л.И. Божович, В.Н. Мясищев, В.А. Ядов и др.); о организации социально-психологической адаптации личности к деятельности (П.С. Кузнецов, Ю.А. Александровский, И.А. Сапов, Е.Р. Калитевская и др.).

Изложение основного материала исследования. Обучение как вид труда – это взаимодействие человека с некоторой объективной реальностью для получения социально значимого результата. Эффективность обучения зависит не только от его организации, но и от личностных характеристик обучаемых, в частности психических и психофизических возможностей человека. Известно, что физические возможности – это соответствующее состояние здоровья, психофизические – уровень развития моторных, сенсорных и когнитивных процессов (внимание, память, мышление, восприятие), а также это цели, мотивы, направленность личности, ее моральные качества, социальные ориентации и установки. Эффективность обучения человека зависит от уровня его сознания, способностей, интереса к будущей профессии. Профессия – занятие, требующее высокого уровня развития умений и обширной специализированной подготовки с целью выполнения определенной роли, имеет свои нормы этики и поведения в рамках практики [3]. Овладение профессией продолжительный сложный процесс, одной из составляющих которого

является обучение. Обществу давно известно, что там, где человек работает с удовольствием, там больше отдача (выше продуктивность труда), выше его надежность (качество результата труда). Труд, который нравится, перестает быть трудом – писал В. Шекспир.

В процессе анализа, доступной нам литературы, освещающей проблемы, связанные с удовлетворенностью человека своим трудом, мы обнаружили, что исследователи в своих научных работах используют по этому поводу такие понятия как «позитивное отношение», «эмоциональное качество труда», «состояние равновесия» [4].

Проблема удовлетворенности личностью своим трудом уже продолжительное время привлекает внимание как отечественных, так и зарубежных исследователей. Подход отечественных психологов (А.Н. Леонтьева, В.О. Шатенко, А.А. Кисиль, Н.Ф. Наумова, В.П. Москальца, Л.Е. Орбан-Лембрик, А.И. Страхова, Ф.Н. Ильясова, Е.П. Ильина, А.Г. Здравомыслова и др.) к этой проблеме является достаточно глубоким и всесторонним, хотя и характеризуется неоднозначностью, проявляющейся в разных трактовках понятия удовлетворенности. Удовлетворённость трудом рассматривается и как приятное эмоциональное состояние, являющееся следствием оценки своей работы или опыта работы; как характеристика трудовой деятельности; показатель успешности трудовой деятельности; степень адаптации работающего к производственной ситуации; показатель социального статуса индивида; степень соответствия духовных и материальных факторов производства; показатель отношения к труду; психическое состояние, возникающее в результате насыщения некоторой потребности, доминирующей в данной социальной ситуации и т.п.

Зарубежные психологи больше внимания уделяют анализу уровня удовлетворенности трудом и его продуктивности. Они считают, что причинами неудовлетворенности человека трудом, могут быть

особенности самого труда, или конкретные факторы рабочей ситуации (В. Врум, Д. Иглен, П. Лоуренс, А. Тернер); мотивы, ценности, ожидания, нормы личности (Дж. Герман, К. Левин, И. Лоулер, Дж. Хакман).

В сфере образования вопросами эффективности и активизации обучения, управления деятельностью учащихся, занимались многие педагоги и психологи (В.А. Сухомлинский, В.Ф. Шаталов, А.Н. Леонтьев, П.Я. Гальперин, Н.Ф. Талызина, Д.Б. Эльконин и др.). Что же касается публикаций, освещающих проблему удовлетворенности обучением, то следует отметить, что они являются достаточно разрозненными, касаются только отдельных вопросов этой проблемы, и за небольшим исключением исследований (Н.И. Нецадим, Е.М. Потапчук, А.Д. Сафин и др.) не являются фундаментальными.

Основываясь на изучении отечественных и зарубежных психологических первоисточников, нами конкретизировано понятие «удовлетворенность обучением» и определено как эмоционально-оценочное отношение учащихся к обучению и условиям в которых оно происходит, как оказатель эффективности учебы, связанный с получением образования и системой межличностных отношений.

Как утверждают ученые [5; 6; 7], у человека который удовлетворен своим трудом (учебой), возникает сильное энергетическое поле, которое позитивно влияет на функционирование всех органов, способствует скорости и четкости его мышления. У человека у которого преобладают негативные эмоции, неудовлетворенного человека, наоборот, ощущается ухудшение не только психического здоровья [8], но и физического - одна неприятность влечет за собой другую, замедляется процесс мышления, нарушается его четкость.

Для подтверждения этого взгляда, нами проведен следующий эксперимент. Три группы студентов первого курса Подольского государственного аграрно-технического университета после двух

месяцев обучения (период, когда студенты еще не имеют больших учебных нагрузок, находятся в приподнятом настроении от поступления в ВУЗ) были проверены с помощью специальных тестов на удовлетворенность обучением (методика по определению мотивации обучения в Вузе Т.И. Ильиной, опросник удовлетворенности учебной деятельностью Л.В. Мищенко). Выборка составила 87 человек. Результаты тестирования показали 89 % удовлетворенных в первой группе, 83 % во второй и 90 % в третьей. После этого студентам каждой группы предложили логические задания, решение которых базировалось на знаниях необходимых в каждодневной практике и коэффициент забывания которых близок к нулю.

Задания для групп были разными, но были одинаковыми в одной и той же группе. Сложность заданий была приблизительно одинаковой. Студенты работали индивидуально и списывать возможности не имели. Максимальное количество, которое можно было набрать за ответы, для каждой из групп становило 300 баллов. Полученные результаты представлены в таблице 1. После окончания первой экзаменационной сессии с предыдущим составом студентов повторно провели те же исследования.

Таблица 1

Зависимость логики мышления от уровня удовлетворенности обучением (первое исследование)

Показатели	Учебные группы		
	№1	№2	№3
Баллы	257	221	274
Удовлетворенность обучением (в %)	89	83	90

Результаты тестирования на удовлетворенность обучением показали 66% удовлетворенности в группе №1, 67% в группе №2 и 75% для группы №3 (Таблица 2).

Таблица 2

**Удовлетворенность логики мышления от уровня
удовлетворенности обучением (второе исследование)**

Показатели	Учебные группы		
	№1	№2	№3
Баллы	198	174	235
Удовлетворенность обучением (в %)	66	67	75

Следует отметить, что план второго исследования некоторым образом отличался от плана первого. Так задания для группы №1 были предложены в группе №2 и наоборот, а задания для группы №3 были оставлены те же. Время, отведенное на выполнение заданий, как и в предыдущем случае, для всех групп было одинаковым и совпадало с временем первого исследования.

Сравнивая результаты таблиц, можно сделать выводы, что снижение уровня удовлетворенности обучением имеет негативное влияние на логику и скорость мышления обучающихся. Даже в третьей группе, где задания были повторными результативное качество уменьшилось на 14,2 %, а в группах где задания были изменены за формой, а содержание оставалось старым, этот показатель еще ниже. Для группы №1 он составляет 22,9%, а для группы №2 – 21,3%.

Анализ полученных показателей свидетельствует о том, что в целом снижение среднего показателя удовлетворенности обучением на 18% снизило результативное качество на 19%. Подобные исследования проводились нами и ранее, в частности со школьниками, а также курсантами военно-инженерного института. Результаты этих исследований позволяют сделать вывод, что неудовлетворенность обучением и качественный показатель этого процесса имеют корреляционную связь [9, 10].

Принимая во внимание негативные последствия неудовлетворенности обучением, весьма важно, уметь вовремя выявлять этого вида неудовлетворенность и разработать методику ее коррекции. Необходимо изучить за счет чего формируется состояние удовлетворенности (неудовлетворенности) обучением в целом. Важно уметь оценивать эмоциональную реакцию учащихся на все то, что происходит с ними во время учебы. Суть заключается в том, чтобы научиться сглаживать неудовлетворенность, сводить ее к минимуму, научиться выявлять основные ее возбудители, тушить их в начале зарождения.

Поскольку обучение - вид общественного труда, то исследования удовлетворенности обучением логично проводить исходя из общих подходов к анализу сущности и содержания удовлетворенности личности трудом, особенностей ее нарушений.

Проведя анализ научных источников, касающихся удовлетворенности трудом [11; 12; 13; 14] мы констатировали, что структура удовлетворенности рассматривается в большинстве случаев в виде мотивов или факторов удовлетворенности. Разное понимание структуры удовлетворенности трудом способствует появлению разных подходов к структурности факторов удовлетворенности. Существуют несколько общеизвестных концепций удовлетворенности трудом: двухфакторная Ф. Харцберга [15] (мотивационные, гигиенические мотиваторы); пятифакторная (П. Смит, Л. Кендал, К Гулин) [16]; тринадцатифакторная Д. Пельца и Ф. Эндрюса [17]; утроенного измерения удовлетворенности трудом (деятельность, рабочая среда, рабочее место) Р.Штольберга [18]; социального, психологического и психофизиологического элементов структуры удовлетворенности трудовой деятельности (социальный статус, производственная ситуация, содержание труда) Ф. Ильясова [12]. Существуют и другие

концепции удовлетворенности трудовой деятельностью, но все они в той или иной мере перекликаются с уже упомянутыми.

Опираясь на результаты выше приведённого анализа научных источников и на результаты исследований ученых психологов А. Здравомыслова, В. Ядова, Т. Китвеля, А. Ковалева, В. Мясищева, К. Земфира, М. Грунберга, В. Снудерманана и других, приходим к выводу, что факторы, влияющие на позитивное отношение к труду могут быть внутренние, субъективные, раскрывающие возможности и способности человека, и внешние, объективные, характеризующие административные (служебные) и бытовые условия работающих.

Учитывая имеющиеся наработки отечественных и зарубежных ученых относительно проблемы удовлетворенности трудом, и, на основании собственных исследований, нами выделены факторы, влияющие на позитивное отношение к учебе (Таблица 3).

Таблица 3

Факторы, влияющие на позитивное отношение к учебе

Субъективные факторы	Объективные факторы
Моральные выгоды	Материальные выгоды (стипендия, премии)
Удовольствие от учебы	Эстетика аудиторий, лабораторий
Реализация мечты	Средства обучения
Отношения в группе	Квалификация преподавателей
Стартовые знания	Физические условия обучения
Интеллектуальные возможности	Организация обучения
Материальное положение	Уровень адаптации
Работоспособность	Стиль управления учебным процессом
Коммуникабельность	Реализация соответствующих интересов личности
Физические возможности	Внеаудиторные факторы (жилье, свободное время, питание, дорога и т.п.)
Отношение к учебе	
Психология подготовки к учебе	

Приведенные факторы могут влиять на удовлетворенность учебой позитивно (способствовать повышению), или негативно (понижать удовлетворенность). Позитивное влияние указанных факторов наблюдается только в том случае, если степень их влияния достигает определенного уровня. Когда это влияние не отвечает предъявленным условиям, оно может быть негативным. Все факторы влияют на удовлетворенность не изолировано, а взаимосвязано, взаимообусловлено, меньшее влияние одного фактора может компенсироваться влиянием другого.

Остановимся более детально на некоторых факторах, имеющих по нашему мнению, большое влияние на возрастание эмоционального качества учебного процесса учащихся и оценим зависимость этого качества от каждого из них.

Для изучения основных социально-психологических детерминант воздействия на удовлетворенность учебой личности для начала надо выработать соответствующие методологические подходы, то есть выяснить суть и выделить все стороны этой проблемы, ее связи с окружающим миром.

Удовлетворенность учебой динамично связана с законами развития социальной и культурной среды, в которой живет личность. Таким образом, чтобы решить нашу проблему нужно раскрыть связь совокупности подсистем (условий, факторов), способствующих удовлетворенности человека учебой с другими подсистемами общества.

Очевидно, чтобы раскрыть суть этого социального явления, отделить социально-психологические детерминанты влияния на удовлетворенность обучением, сам процесс следует рассматривать как важную социальную проблему, имеющую свои составляющие, диалектически взаимодействующие друг с другом.

Нами выяснено, что векторы влияния общества на удовлетворённость личности обучением имеют несколько основных направлений: стихийное социальное влияние, направленное опосредствованное социальное влияние, контролируемое социальное влияние и просоциальный или асоциальный вектор влияния. Учитывая важность этих влияний, остановимся на краткой характеристике каждого из этих направлений.

Научные источники свидетельствуют о том, что стихийное социальное влияние на удовлетворенность обучением формируется под воздействием объективных обстоятельств жизнедеятельности общества. Содержание, результаты и характер этой жизнедеятельности определяются социально-экономическими, социально-культурными и образовательно-политическими реалиями.

Направленное опосредствованное социальное влияние заключается в том, что для осуществления некоторых своих заданий государством совершаются соответствующие меры (экономические, законодательные, организационные, военные и т.п.), объективно воздействующие на возможности и дальнейший жизненный путь обучающихся. Эти меры касаются, например, минимума обязательного образования, госзаказа на те или иные специальности, порядка выплаты стипендий, реорганизации и функционирования высших учебных заведений и т.п..

Относительно третьего направления, (контролируемое социальное влияние), необходимо отметить, что в каждом обществе, приобретающем черты демократичности, обучение рассматривается не только как источник будущего материального обеспечения, но и морального удовлетворения. В обществе рождается осознание того, что нужна соответствующая деятельность в направлении содействия удовлетворенности обучением его членов. Говорится о формировании

контролируемого социального влияния как планомерного создания обществом и государством правовых, организационных, материальных и духовных условий содействия удовлетворенности обучением.

Среди основных факторов, содействующих возрастанию уровня эмоционального качества учебного процесса имеется согласованность позиций власти и общественности относительно проблем образовательной политики, выверенная государственная идеология, действительная, а не прокламированная демократия. Большое влияние на удовлетворенность обучением имеет общегосударственное качество жизни, эмоциональное состояние граждан страны. Если есть единение, гуманные отношения, единая цель, интересы, стремления, патриотизм, то удовлетворенность обучением, а соответственно и качественный показатель возрастают.

Для развития удовлетворенности обучением очень важна проблема формирования у студентов потребности в обучении. Они закономерно задают себе, а иногда и преподавателю вопрос: «А зачем мне нужна эта информация?» Мотивация...в каждом новом виде деятельности всегда находится сначала развития этой деятельности» [19, С. 238]. Подтверждение этой теории находим во многих научных работах [20,21,22]. Их авторы обращают внимание на то, что успех деятельности личности, умение противостоять различным трудностям зависит от взаимодействия трех компонентов: знаний, умений и мотивации. Результаты, которых человек достигает в своей жизни на 20-30 % зависят от его интеллекта и 70-80% от мотивов, которые регулируют его деятельность [23].

Мотивационная сфера личности как сложная система разнохарактерных мотивов выполняет одну из основных функций – регулирующую, которая определяет иерархию ценностей, мотивов и интересов, установок, разных типов активности и их соотношение. Одна

из причин снижения успеваемости в обучении у получающих образование, по нашему мнению, состоит в ослаблении мотивации, потери интереса к своему труду, неудовлетворенности учебным процессом. В такой ситуации очень важно поддержать у них убежденность в том, что учиться не только нужно, но и очень интересно. А интерес возникает в большинстве случаев тогда, когда каждый шаг вперед, встречает поддержку преподавателя-наставника. «Иногда достаточно любой похвалы в тот момент, когда ученик делает смелые рассуждения – писал Гельвеций – чтобы пробудить в нем любовь к славе, привить ему сосредоточенность, которая порождает великие таланты» [24, С. 411].

Развитию интереса к обучению способствует его эффективность. Радикальный рост эффективности учебного процесса связан не только с усовершенствованием организации и средств обучения, но и разработкой новых его методов и способов, и, соответственно, повышением педагогического мастерства преподавателей. Под мастерством понимают особенности деятельности педагога, что обеспечивают повышение эффективности процесса обучения и воспитания. Сердцевина мастерства – это то, что меняет в благоприятном направлении показатели эффективности. Значит, педагогическое мастерство надо понимать, как работу преподавателя, в результате которой: происходит более полное достижение цели обучения и воспитания с затратами минимального времени; возрастает прочность результатов обучения; уменьшаются трудности студентов в овладении знаниями; возрастает удовлетворенность обучением и улучшается отношение студентов к нему. Мастерство преподавателя состоит в том, что из всего многообразия методов и способов надо выбрать и удачно применить наиболее действенные.

Система внешних и внутренних элементов, составляющих деятельность педагога, представляет компоненты мастерства. К таким можно отнести: установку преподавателя на профессиональное самоусовершенствование; умение соединять обучение и воспитание; знание и использование психологических закономерностей обучения и воспитания; практическая реализация основных принципов дидактики и воспитания; умение использовать специфику конкретных форм обучения; мастерство общения.

Развитие мастерства преподавателя неразрывно связано с профессиональным и общим самоусовершенствованием его личности, с развитием его способностей, с разработкой и испытанием новых способов и средств обучения, обобщением старого и приобретением нового педагогического опыта, углублением психолого-педагогических знаний и умений.

Наиболее способствует раскрытию педагогического мастерства его умение преподнести лекционный материал. Лекция – это школа мышления. Сопоставляя влияние на человека зрительной и слуховой информации, известный французский ученый – медик Ф. Видаль утверждал: «Книга бездушна, и на ее страницах мысль закрыта в тесное, неизменное выражение. Лекция – это жизнь, она похожа на совершающееся перед вами действие, и лектор должен пользоваться всеми данными, пока он не почувствует, что в мысли слушателей проникла та идея, которую он хотел в них запечатлеть» [25, С.11].

Известные преимущества и широкие возможности лекции в способствовании удовлетворенности студентов обучением могут быть реализованы только всесторонне подготовленным лектором. Позитивный результат зависит не только от содержания предлагаемого материала, но и в значительной мере от способности лектора максимально сориентировать слушателей на активную работу, его

мастерства, увлеченности предметом, умением заинтересовать аудиторию рассматриваемой проблемой, осветить ее в новых неожиданных ракурсах, и т.п..

Неоценима роль вступительной лекции. Студенты всегда проявляют повышенный интерес к первой лекции. Их в одинаковой степени интересует как новая дисциплина, так и новый лектор. Но если, прослушав вступительную лекцию, они спокойно разойдутся, то очевидно преподавателю не удалось установить обратную связь с аудиторией, вызвать у студентов интерес к предмету, а, следовательно, и интерес к ее самостоятельному изучению. Вряд ли студенты будут ощущать удовлетворенность обучением на занятиях такого преподавателя.

Мы определили с помощью, разработанной нами анкеты, основные причины неудовлетворенности студентов обучением во время лекций. Среди них: студенты не уяснили первых разделов курса, а в дальнейшем весь материал оказался непонятным; общий уровень подготовки потока не отвечает уровню изложения курса преподавателем; лекционный материал преподносится в очень быстром темпе для данного потока; студенты считают что данный предмет не нужен для их специальности; лекции очень близки по содержанию с учебником; не выразительная речь лектора; лекции читаются монотонно, без эмоций, без отрыва от конспекта; непонятна перспектива применения лекционного материала и т.п.. Незаинтересованность студентов предметом приводит к их пассивности на занятиях, а иногда даже к конфликтам с преподавателем из-за невыполнения его требований. Чем меньше владеет преподаватель аудиторией, тем больше он прибегает к деспотизму, в частности к принудительному посещению занятий, запугиванию будущим экзаменом, стремится подавить студентов своими знаниями, а на экзамене предъявляет

повышенные требования. Очевидно, подобная деятельность не только подрывает авторитет преподавателей ВУЗа в целом, но и наносит непоправимый психологический ущерб студентам, снижает удовлетворенность учебой.

Большое влияние на эмоциональное состояние добывающих образование имеют такие традиционные обучающие средства, как учебники и учебные пособия. Очень актуальной была и остается проблема поиска путей повышения их эффективности. Суть в том, что наиболее экономный и быстрый путь к кардинальному повышению качества обучения и воспитания, происходит через решение проблемы организации и культуры умственного труда. Специфика умственного труда заключается в том, что его исходным и конечным продуктом чаще всего является текстовая информация, которую человек так или иначе должен переработать, понять, освоить, организовать. Эффективность учебных текстов зависит по крайней мере от двух причин: от начального отношения ученика (студента) к тому или иному конкретному тексту, и от структуры данного текста, способов раскрытия в нем системы понятий. Понимание учебных текстов определяет качество знаний, способствует удовлетворенности учебой. В решении проблемы учебников, а шире – проблемы обучающего текста заложены предпосылки для общей модернизации учебного процесса. Именно пособие, его качество и уровень не только с научно-содержательной стороны, но и с психолого-педагогической стороны определяют возможность расширения объема самостоятельной работы студентов.

Произведя детальный анализ содержания и структуры учебной литературы по математике для ВУЗов мы обнаружили: в большинстве учебников часто нарушена логика изложения материала, что препятствует пониманию содержания обучающих текстов; отбор понятий подлежащих усвоению происходит без учета их практической

необходимости, возможности усвоения в отведенное время; очень слабая, а то и отсутствующая реализация межпредметных связей, что негативно влияет на мотивацию изучения дисциплины; большое количество понятий и рассуждений либо остается не раскрытыми вообще либо их раскрытие не обеспечивает адекватного понимания; нет выделения основных понятий; не реализуется сквозная система понятий и соображений; в большинстве случаев делается линейное изложение материала, наперекор тому, что мыслительная деятельность носит преимущественно «блочный» характер; наблюдаются отдельные случаи дублирования учебников и т.п..

Актуальность качества учебных пособий очевидна, ведь в условиях реорганизации образовательного процесса объем самостоятельной работы студентов увеличивается. Поэтому учебники должны выходить на уровень понимания, на уровень мышления, носить проблемный характер, способствовать росту эмоционального качества такого вида труда как учение. С целью повышения эффективности изучения дисциплины и с целью продуктивного использования времени студентами, преподавателю целесообразно периодически производить обзор учебной литературы (в том числе и электронных учебников) и рекомендовать к изучению студентам учебники, на сегодня, наиболее качественные с методической и научной точки зрения.

Исследования показывают, что нет лучшего способа обучить людей чему-нибудь, чем пробудить у них высокие духовные качества, помочь в укреплении и развитии этих качеств. Именно преподаватель – центр, главный нерв, главная действующая личность системы образования. Образование невозможно свести только к обучению профессиональным умениям и навыкам. Нельзя забывать, что обучение неразрывно с воспитанием. Чтобы воплощать в жизнь эти важные функции необходимо педагогическое дарование. В сатирическом романе–

памфлете «Четвертый позвонок, или Мошенник поневоле» финский писатель и журналист Мартти Ларни с присущей ему склонностью к парадоксам отметил, что «все люди верят в свои педагогические способности. Даже учителя». Преподаватели ВУЗов исключения не становятся. К несчастью, вера в педагогические способности и наличие последних часто расходятся. За нашими исследованиями более трети опрошенных преподавателей признали потребность в углублении своих психолого-педагогических знаний. Мотивация кроется в осознании связи между умением преподавателя влиять на умственное и социальное развитие личности студента и эффективностью его учебной работы, удовлетворённостью процессом обучения.

Наши исследования факторов позитивного влияния на личность в процессе получения знаний убеждают в необходимости функционирования психологической службы в ВУЗах. Эта идея не является новой. Большие наработки в этом направлении сделаны академиком Б.Г. Ананьевым, в частности отработана система основных методов, входящих в комплекс психологической службы. Полезная отдача подобной службы очевидна. Психологическая диагностика на ранних этапах обучения и управления процессом адаптации студентов значительно уменьшает продолжительность этого процесса. Работа психологов помогает сократить отсев студентов и повысить успеваемость, улучшить социально-психологический климат в студенческих группах и оптимизировать функциональное состояние обучающихся, улучшить показатели личностного развития студентов; корректировать работу в ВУЗах по созданию в студенческих группах атмосферы самостоятельности, требовательности, атмосферы, обеспечивающей правильное формирование коллективной и индивидуальной ответственности. Очевидно есть основания «узаконить» психологическую службу на уровне с другими

подразделениями ВУЗов и дать ей определенные права в принятии организационно-управленческих решений.

Удовлетворенность личности обучением формируют многие факторы, но среди них есть один очень влиятельный – это морально-психологический климат в коллективе учебного заведения членом которого является данная особа.

Под морально-психологическим климатом понимается совокупность и уровень требований, предъявляемых к отдельной личности. В разных коллективах свой морально-психологический климат. Он зависит от своеобразия индивидов, входящих в коллектив, их жизненного опыта, ценностных ориентаций, от особенностей характера.

В процессе формирования коллектива учебной группы, в ходе совместной деятельности студентов, складываются определенные отношения между ними. Эти отношения во многом зависят от того, какие ценностные ориентации в коллективе являются приоритетными. Их содержание и определяет границы желаемого и допустимого поведения, в рамках конкретного коллектива, требования к определённой личности, ее ответственность за их соблюдение.

Если найдутся студенты не согласные с некоторыми правилами поведения или требованиями, выработанными группой, они ощутят дискомфорт, неудовлетворенность, в том числе и учебной. Такая ситуация немедленно отобьётся на основных критериях состояния морально-психологического климата студенческой группы, а именно: успеваемости, дисциплине, активности в общественной работе. Динамика этих показателей позволяет принимать соответствующие управленческие решения целью которых является коррекция выражения общественной направленности ценностных ориентаций, преобладающих в группе, а также индивидуальная психологическая помощь студентам группы. Такое управление должно осуществляться на

уровне психологов (психологическая служба), педагогов, администрации, общественных организаций, студенческих лидеров.

Надежным гарантом успеха обучения и удовлетворенности им является своевременная помощь студентам со стороны преподавателя. Этого можно добиться только регулярно контролируя работу студентов. Существуют разные формы контроля знаний, но в какой бы форме не проводился контроль, его основной целью должен быть уровень владения студентом знаниями и пути ликвидации пробелов в знаниях, если такие окажутся. По нашему мнению более объективным является контроль, построенный на общении преподавателя и студента (майевтический метод). Такой способ контроля позволяет активизировать студента, воздействовать на его эмоциональное состояние, помогает рождению собственного мнения студента при столкновении со словом преподавателя, а пользование словом способствует развитию и становлению студента как личности.

Относительно контроля с использованием системы тестов, надо отметить, что на наш взгляд он направлен на проверку не знаний, а прежде всего умений. Заучив на память некоторый набор формул, выводов, положений и используя варианты ответов к тестам много студентов способны завуалировать пробелы в своих знаниях и поверить в наличие знаний, которыми они на самом деле не обладают. Такая ситуация угрожает упомянутым студентам быть в перспективе не только некомпетентными специалистами, но и иметь неприятности связанные с проявлениями необразованности. Очевидно оптимальный вариант – это комплексный подход к контролю знаний.

Эмоциональное качество обучения студентов находится в прямой зависимости от отношения к труду и сознательного выбора будущей профессии. Несмотря на то, что современная школа имеет определенные педагогические средства для формирования в учеников

упомянутых качеств (курсы учебных дисциплин, организация воспитательных мероприятий и т.п.), наши исследования показывают, что случайность выбора профессии характерна для значительной части абитуриентов ВУЗов. Причем эта часть имеет тенденцию к возрастанию (2011 год приблизительно 26%, 2013 г. приблизительно 31%, 2016 г. – 39%). Главная причина этого факта, с нашей точки зрения, заключается не только в недостаточно эффективной воспитательной и профориентационной работе в школе, настаивании родителей, ошибок в самооценке, недостатке развития волевой сферы, а также в современной системе правил приема в ВУЗы. Зная количество баллов за внешнее независимое тестирование абитуриент выбирает ВУЗ не по зову сердца, а по вероятности вступления в него. Поэтому и имеем на первое сентября треть первокурсников пассивных, а то и с негативным отношением к будущей профессии. Казалось бы, что в такой ситуации не могут оказаться абитуриенты количество баллов, которых за независимое тестирование близко к максимальному. Но это не так, среди них также есть часть таких (за нашими исследованиями около 25%), что не очень удовлетворены будущей специальностью. Суть в том, что они попали на обучение в ВУЗы, которые не были первоочередными в их выборе, а так называемые «страховочные».

Правильный выбор профессии тесно связан с повышением уровня внутренней мотивации, следовательно, и эмоционального качества обучения, а в будущем и работы за специальностью. От того насколько правильно человек выберет свой жизненный путь зависит, какое место в обществе он будет занимать. Ошибки в выборе профессии оборачиваются не только негативными эмоциями личности в процессе учебы и работы по специальности, но и огромными убытками для страны в целом (допуск брака на производстве, низкая продуктивность труда, текучесть кадров, семейные проблемы, правонарушения и т.п.).

Поэтому проблема осознанного выбора профессии личностью имеет государственное значение. Важнейшей тенденцией является: максимально учитывать склонности и возможности человеческой личности и использовать их для развития и укрепления экономических и политических основ общества.

Украинские школы, как и школы зарубежья, имеют разные методики профориентации молодёжи. Эти методики имеют много общего, но есть и различия. Одно из различий касается возраста личности, с которого рекомендуется проводить профориентационную работу. Мы поддерживаем мнение ученых, которые активную фазу этого процесса обозначают возрастом 13-15 лет. Именно на этот возраст приходится пик выявления предпочтений и склонностей ребенка, способность к анализу и обоснование сделанного выбора. Большая роль в профориентации принадлежит семье, учителям так как они лучше всех знают способности ребенка. Чтобы увеличить шанс получить личностью любимую профессию, было бы по нашему мнению, целесообразно позволить потенциальным абитуриентам подавать заявления для вступления в ВУЗы до проведения внешнего тестирования (февраль - март). Все другие документы подавать согласно правил приема. Такое предложение обосновывается тем, что в указанный срок на будущего абитуриента не влияют ограничения, связанные с баллами сертификата, и выбор ВУЗа происходит более вероятно по зову сердца, а не на основании расчетов под давлением обстоятельств. Кроме этого, такая новация позволит уменьшить нагрузку на абитуриентов и приемные комиссии ВУЗов в пик вступительной кампании, а также, что важно, учебное заведение пополнится студентами в которых уже прорастает зерно интереса к учебе, а, следовательно, формируются условия для развития удовлетворенности обучением.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В данной работе мы остановились только на некоторых, очень важных с нашей точки зрения, факторах влияния на удовлетворенность личности обучением, и пути их активизации с целью возрастания качественного показателя этого процесса. Остались недостаточно раскрытыми вопросы зависимости удовлетворенности обучением от: основных сфер общества (экономической, социальной, политической, духовной); роли знаний и статуса преподавателя в обществе; неадекватности представлений студента об учебе в ВУЗе и требованиях, предъявляемых ему; организации учебного процесса; организации досуга; престижа ВУЗа и т.п.. Исследования, проведенные нами и результаты других научных исследований относительно удовлетворенности личности учебной работой позволяют утверждать, что эта проблема была и остается актуальной.

Путем обобщения результатов анализа научной психолого-педагогической литературы и опросов обучающихся лиц, определен ряд главных факторов способных влиять на эмоциональное качество обучения: социальное влияние (стихийное направленное опосредствованное контролируемое); согласование позиций власти и общественности относительно проблем образовательной политики; выверенная государственная идеология; общегосударственное качество жизни; эмоциональное состояние граждан Украины; начальный уровень знаний соискателей образования; высокая квалификация преподавателей, их педагогическое мастерство и такт; качество учебников и учебных пособий; морально-психологический климат в коллективе; условия обучения; забота администрации и т.п..

На основании научных трудов украинских и зарубежных ученых, освещающих проблемы учебного процесса и на основе собственных исследований нами предлагается:

- ✓ создание психологической службы ВУЗа и ее «узаконивание» на уровне с другими подразделениями учебного заведения;
- ✓ комплексный подход к контролю знаний (майэвтический метод, тестовый метод);
- ✓ активная профориентация школьников, возраст которых 13-15 лет;
- ✓ подача заявлений для вступления в ВУЗы Украины в феврале-марте текущего года.

Литература:

1. *Украинский Советский энциклопедический словарь [Текст]: В 3-х т. Т.2: Каптаж - Протерогиния / Отв. ред. А.В. Кудрицкий. – К.: Глав. ред. УСЭ, 1988. – 767с.*
2. *Дистервег Ф.А.В. Избранные педагогические сочинения / Ф.А.В. Дистервег, В.А. Ротенберг. – Москва: Учпедгиз, 1956. – 374 с.*
3. *Большой толковый психологический словарь: [В 2т.: Пер.с англ.] Т.1: А-О: / А. Ребер. – М.: Вече: АСТ, 2001. – 591с.*
4. *Черкасов Л.В. Воспитание воина: в коллективе и через коллектив / Л.В. Черкасов. – М.: Воениздат, 1984. – 162 с.*
5. *Агеев В.С. Психология межгрупповых отношений / В.С. Агеев. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 144 с.*
6. *Бондар Н.Є. Формування особистісної репрезентації життєвого шляху в юнацькому віці [Текст]: Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Бондар Наталія Євгенівна; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 1998. – 207 с.*
7. *Военная педагогика и психология / А.В. Барабанщиков, В.П. Давыдов, Э.П. Утлик, Н.Ф. Феденко; Под ред. А.В. Барабанщикова. – М.: Воениздат, 1986. – 240 с.*

8. *Потапчук Є.М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: монографія. / Потапчук Є.М. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – 323с.*
9. *Фугело М.А., Фугело О.М. Динаміка задоволеності навчанням в процесі вивчення математики // VIII Міжнародна Наукова Конференція ім.. академіка М. Кравчука. матеріали конференції. – Київ, 2000. – С. 492.*
10. *Фугело О.М. Індикатор фахової активності та його вплив на задоволеність професійною діяльністю / О.М. Фугело // Збірник наукових праць. № 35. Частина II. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2005. – С. 139–147.*
11. *Замфир Кэтэлин. Удовлетворенность трудом. (Мнение социолога): пер. с рум. / Кэтэлин Замфир. – Москва: Политиздат, 1983. – 142 с.*
12. *Ильясов Ф.Н. Удовлетворенность трудом (анализ структуры, измерение, связь с производственным поведением) / Под ред. В.Г. Андрееенкова. – Ашхабад: Ылым (Наука), 1988. – 100 с.*
13. *Китвель Т.А. О социально-психологических проблемах удовлетворенности трудом / Т.А. Китвель. – Таллинн, 1974. – 84 с.*
14. *Наумова Н.Ф. Удовлетворенность трудом и некоторые характеристики личности / Н.Ф. Наумова, М.А. Слюсарянский // Социальные исследования. – 1990. – Вып.3. – С. 145-160.*
15. *Herzberg F. The motivation to work / F. Herzberg, B. Mausner, B.B. Snyderman. – New York: Wiley, 1959. – 157 p.*
16. *P.C. Smith, L. M. Kendall. The measurement of satisfaction in work and retirement; a strategy for the study of attitudes / Patricia Cain Smith, Lorne M. Kendall, Charles L. Hulin Snippet. – Chicago, Ill., Rand McNally. – 1969. – 186 p.*

17. Пельц Д., Эндрюс Ф. Ученые в организациях: Об оптимальных условиях для исследований и разработок Перевод с английского Р.Е. Мельцера. – Москва: Издательство «Прогресс». Редакция литературы по вопросам философии и права, 1973. – 472 с.
18. Штольберг Рудхард. Социология труда: [Пер. с нем.] / Р. Штольберг; Под общ. ред. и с предисл. А.В. Ермаковой. - М.: Прогресс, 1982. – 248 с.
19. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 –ти т. Т.2: Проблемы общей психологии/ под. ред. В.В. Давыдова – М.: Педагогика. – 1982. – 504 с.
20. Дьяченко, М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности [Текст] / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 176с.
21. Зеер Э.Ф. Психология профессий. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
22. Психологія професійної діяльності офіцера. – Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 1999. – 488 с.
23. Мясищев В.Н. Психология отношений / Под редакцией А.А. Бодалева. – М.: Институт практической психологии, Воронеж: НПО «МОД Экс», 1995. – 356 с.
24. Гельвеций К. О человеке, его умственных способностях и его воспитании / К. Гельвеций. – М.: Соцэкзгиз, 1939. – 450 с.
25. Медведев В.А. Лекции как общение / В.А. Медведев. – К.: Знание, 1979. – С.11.

References:

1. *Ukrainskiy Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar [Tekst]: V 3-kh t. T.2: Kaptazh - Proteroginiya / Otv. red. A.V. Kudritskiy. – K.: Glav. red. USE, 1988. – 767s.*

2. *Disterveg F.A.V. Izbrannye pedagogicheskie sochineniya / F.A.V. Disterveg, V.A. Rotenberg. – Moskva: Uchpedgiz, 1956. – 374 s.*
3. *Bolshoy tolkovyy psikhologicheskiy slovar: [V 2t.: Per.s angl.] T.1: A-O / A. Reber. – M.: Veche: AST, 2001. – 591 s.*
4. *Cherkasov L.V. Vospitanie voina: v kollektive i cherez kollektiv /L.V. Cherkasov. – M.: Voenizdat, 1984. – 162 s.*
5. *Ageev V.S. Psikhologiya mezhgruppovykh otnosheniy / V.S. Ageev. – M.: Izd-vo MGU, 1983. – 144 s.*
6. *Bondar N.Ye. Formuvannya osobystisnoyi reprezentatsiyi zhyttyevoho shlyakhu v yunats'komu vitsi [Tekst]: Dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / Bondar Nataliya Yevhenivna; In-t psykholohiyi im. H.S. Kostyuka. – K., 1998. – 207 s.*
7. *Voennaya pedagogika i psikhologiya / A.V. Barabanshchikov, V.P. Davydov, E.P. Utlik, N.F. Fedenko; Pod red. A.V. Barabanshchikova. – M.: Voenizdat, 1986. – 240 s.*
8. *Potapchuk Ye.M. Teoriya ta praktyka zberezhennya psikhichnoho zdorov'ya viys'kovosluzhbovtiv: monohrafiya. / Potapchuk Ye.M. – Khmel'nyts'kyy: Vydavnytstvo Natsional'noyi akademiyi DPSU, 2004. – 323 s.*
9. *Fuhelo M.A., Fuhelo O.M. Dynamika zadovolenosti navchannyam v protsessi vyvchennya matematyky // VIII Mizhnarodna Naukova Konferentsiya im. akademika M. Kravchuka. Materialy konferentsiyi. – Kyiv, 2000. – S. 492.*
10. *Fuhelo O.M. Indykator fakhovoyi aktyvnosti ta yoho vplyv na zadovolenist' profesiynoyu diyal'nisty / O.M. Fuhelo // Zbirnyk naukovykh prats'. № 35. Chastyna II. – Khmel'nyts'kyy: Vydavnytstvo Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny imeni B. Khmel'nyts'koho, 2005. – S. 139–147.*
11. *Zamfir Ketelin. Udovletvorennost' trudem. (Mnenie sotsiologa): per. s rum. / Ketelin Zamfir. – Moskva: Politizdat, 1983. – 142 s.*

12. Ilyasov F.N. *Udovletvorennost' trudom (analiz struktury, izmerenie, svyaz s proizvodstvennym povedeniem)* / Pod red. V.G. Andreenkova. – Ashkhabad: Ylym (Nauka), 1988. – 100 s.
13. Kitvel T.A. *O sotsialno-psikhologicheskikh problemakh udovletvorennosti trudom* / T.A. Kitvel. – Tallinn, 1974. – 84 s.
14. Naumova N.F. *Udovletvorennost' trudom i nekotorye kharakteristiki lichnosti* / N.F. Naumova, M.A. Slyusaryanskiy // *Sotsialnye issledovaniya*. – 1990. – Vyp.3. – S. 145-160.
15. Herzberg F. *The motivation to work* / F. Herzberg, B. Mausner, B.B. Snyderman. – New York: Wiley, 1959. – 157 p.
16. P.C. Smith, L. M. Kendall. *The measurement of satisfaction in work and retirement; a strategy for the study of attitudes* / Patricia Cain Smith, Lorne M. Kendall, Charles L. Hulin Snippet. – Chicago, Ill., Rand McNally. – 1969. – 186 p.
17. Pelts D., Endryus F. *Uchenye v organizatsiyakh: Ob optimalnykh usloviyakh dlya issledovaniy i razrabotok* *Perevod s angliyskogo R.Ye. Meltsera*. – Moskva: Izdatelstvo «Progress». Redaktsiya literatury po voprosam filosofii i prava, 1973. – 472 s.
18. Shtolberg, Rudkhard. *Sotsiologiya truda: [Per. s nem.]* / R. Shtolberg; Pod obshch. red. i s predisl. A.V. Yermakovoy. - M.: Progress, 1982. – 248 s.
19. Vygotskiy L.S. *Sobranie pochineniy v 6 –ti t. T.2.: Problemy obshchey psilogi*/ pod. red. V.V. Davydova – M.: Pedagogika. – 1982. – 504 s.
20. Dyachenko, M. I. *Psikhologicheskie problemy gotovnosti k deyatel'nosti [Tekst]* / M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich. – Minsk: Izd-vo BGU, 1976. – 176s.
21. Zeer E.F. *Psikhologiya professiy*. – 2-e izd. pererab., dop. – M.: Akademicheskii Proekt; Yekaterinburg: Delovaya kniga, 2003. – 336 s.
22. *Psikhologiya profesiynoyi diyal'nosti ofitsera*. – Khmel'nyts'kyy: Vyd-vo Akademiyi PVU, 1999. – 488 s.

23. Myasishchev V.N. *Psikhologiya otnosheniy / Pod redaktsiey A.A. Bodaleva.* – M.: Institut prakticheskoy psikhologii, Voronezh: «MOD Eks», 1995. – 356 s.
24. Gelvetsiy K. *O cheloveke, ego umstvennykh sposobnostyakh i ego vospitanii / K. Gelvetsiy.* – M.: Sotsekgiz, 1939. – 450 s.
25. Medvedev V.A. *Lektsii kak obshchenie / V.A. Medvedev.* – K.: Znanie, 1979. – S. 11.

UDC: 37.02:351.746.1

CREATIVE TASKS IN FOREIGN LANGUAGE STUDYING FOR PROFESSIONAL PURPOSES

Philosophy Doctor in Pedagogics, Iryna Bets

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine, Khmelnytskyi

Since the importance of using creative tasks while studying a foreign language in a professional way is an important means of activating the creative activity of future border guards, the basic types of creative tasks have been determined and a sequence of different forms and tasks have been defined, namely: preparatory (propaedeutic), educational (forming) and actually creative. This paper presents one of the most effective methods of educational activity stepping up of the future border guards while studying a foreign language for the professional purposes, which is the creative tasks usage for cadets' professional skills development.

Key words: creative activity, foreign language, innovative approach, effective training, future border guards, educational process.

Introduction. The entry of Ukraine into the European educational area requires further improvement of the training system and advanced training of

personnel in the aspect of professional foreign language competence. The peculiarities of the professional activity of modern border guards determine the specific features of their professional training at the stage of studying at the National Academy of the State Border Guard Service, which implies the educational qualification of a bachelor's and a specialist's degree obtaining. Constructing the theoretical and practical training content of future border guards while training, we are aware of the urgent need for the formation of an extraordinary creative person capable of providing the professional activity competently. Therefore, the educational process at the higher military educational establishment should be aimed at activating the creative activity of future border guards. The educational and cognitive creative activity activation of future border guards provides for the search and introduction of new effective teaching technologies, methodologies, innovative approaches in the process of foreign language studying for professional purposes. One of the most effective means of training is the creative tasks usage at classes with future border guards. Enriching the content of educational materials with creative tasks in the process of foreign language studying will promote activation of cadets' creative activity, the development of their independence, initiative in the creative search for solving problem situations in future professional activities.

The basis of the research related to the formation of the creative activity of future specialists is the achievement of scientists in the aspect of the theory of cognitive activity (V. Davydov, B. Korotayeva, G. Kostyuk, S. Sysoyeva, T. Shamova), concepts of the creative potential of the individual development (A. Bogolyavenska, L. Vygotsky, I. Kaloshina, V. Klymenko, A. Leontiev, V. Moliak, V. Roments, S. Rubinstein), theory of creativity (L.Yermolayeva-Tomina, Ya. Ponomareva). A number of scholars directed their research to create conditions for activating the creative learning process (N. Davidyuk, O. Ignatovich, Y. Moroz) and forming a creative attitude to

professional knowledge (O. Muzika, G. Chaplitskaya). Dissertational researches, concerning the formation of professional and creative qualities of cadets in professional training (V. Balashov, A. Mashtalir), their ability to professional art (O. Didenko), development of cadet's creative abilities are important for solving the research problem. (I. Snitzar).

The purpose of the article is to substantiate the importance of using creative tasks in foreign language studying for professional purposes as an effective means of activating the creative activity of future border guards.

According to the results of the analysis of publications of S. Rubinstein, T. Dutkevich, V. Klymenko, V. Molyaka, V. Rybalka, S. Sysoyeva, T. Tretiak, V. Yakunin and others, one of the most effective pedagogical conditions for the formation of the individual's creative activity in the process of foreign language studying is the creative tasks usage in the educational process. It is an important means of developing and enhancing the creative potential of future border guards. At the same time, creative tasks are an effective means of cultivating diligence, perseverance, will, character and determination [1, p. 155].

Within the framework of the problem under the investigation, special attention is paid to the methods of activating the solution of creative tasks as a process of creative activity. They are the method of garlands of associations, brainstorming, synectics, the morphological analysis of F. Zwicky, and the method of G. Bush's sevenfold search, and the algorithm for solving the inventive tasks by G. Altshuller, KARUS creative training method, method of test issues. According to T. Dutkevich [2], modern methods of inventiveness can serve as a strategic means of inventive tasks solving, which determines the basic direction of search and its sequence, and can also be used in educational work to develop the creative skills of subjects of studying.

The study and analysis of scientific and educational sources gives grounds to assert that the problem of creative tasks systematic usage in the educational process is very relevant. The results of our study conducted within the framework of foreign language training of future border guards convince that creative tasks are an important means of stimulating and activating the creative activity of the individual at the higher military educational establishment. Thus, the overwhelming majority of teaching staff (68%) consider one of the conditions contributing to the creative activity of future border guards is to be the usage of creative tasks of various degrees of difficulty. In turn, future border guards believe that the creative tasks performing in foreign language studying assists to fully reveal its creative potential (31%), prompts the search for, originality and independence of the problem (28%), develops the skill to think, think critically and realize themselves (39%). Cadets are interested to look for unusual or paradoxical methods of solving various tasks, non-standard situations.

Considering the above mentioned we can conclude that solving creative problems is one way of mastering foreign language and assimilating new concepts that help future officers to master the skills and abilities of cognitive and professional direction, develop creative thinking, independence, etc. They can also be used as a means of the general mental development and specific skills diagnosing of future border guards, as a means of controlling their knowledge, skills and abilities. The disciplines of foreign language studying have the largest range of opportunities for the application of creative tasks (in content, communicative, emotional, organizational aspects). Therefore, being aware of specific knowledge value within the disciplines for future professional activities, we determine the enrichment of their content with creative tasks as one of the conditions for the creative activity formation of future border guards.

Researchers interpret the concept of «problem» ambiguously. According to V. Yakunin [3], the task is both the immediate goal and the problem situation, as well as a separate stage of one or another activity. The task includes not only the purpose, but also the circumstances or conditions under which it can be achieved. From the point of the formal structure, the task consists of the following elements: the purpose expressed in the requirements of the task, the scope of the subject with given relations, and the set of actions that change the conditions of the task to achieve its goals. Creative task can be defined as such as the method the result of which the person does not know [4, p. 122].

In our opinion, the idea of V. Klymenko is interesting, noting the importance of tasks for the development of the individual creativity. He affirms "a task is a situation that requires a certain action from a person. Tasks are created in order for a person to possess concepts or a certain regulation. In solving the problem, a person takes the view of the way people went during the creation of the concept, the discovery of regularities. Then, the person has his own thoughts in the process of thinking, feelings and imagination, and then he is able to generalize them into the system, to create concepts independently, to understand the regulations "[5, p. 110].

In the scientific research it was found that the basis of the concept of a creative person formation is the concept of educational and creative task, that is, such a form of organization of the content of educational materials, with which the instructor introduces the subjects of learning in the problematic (creative) situation, directly or indirectly sets the goal, conditions and requirements of educational activity with elements of subjective creativity [6].

In our opinion, the effectiveness of creative tasks in educational materials usage will depend on properly selected content, so it is important to consider the basic requirements when developing them:

1. In the structure of creative tasks it is necessary to combine the main components: intellectual (perception and allocation of essential features and properties of objects, objects, actions, their comparison, classification, etc.), motivational (professional interest, aspiration for self-improvement) and objective (theoretical knowledge in this sphere, professional skills and creative activities).

2. Tasks should stimulate a creative attitude towards discipline and have a professional orientation.

3. Tasks should be consistent in terms of content and complexity, contain uncertainty, in particular:

Uncertain data (which, for example, must be found in the studying of a real object; an uncertain situation in which you need to clarify the problem);

Multivariate results or methods of obtaining results (tasks are aimed at development of divergent thinking and skills to build hypotheses);

The choice of several positions of the variant that corresponds to the given conditions (tasks are aimed at the development of convergent thinking and the skills of testing the hypothesis).

4. Tasks should be available; cadets at the same time should find solutions from the "elements" [7].

Modern teaching methods have not developed yet a unified approach to the classification, systematization of foreign language creative tasks for professional purposes. In our opinion, in order to intensify the creative activity of cadets in the process of studying foreign language, it is necessary to use the following types of creative tasks. They are: tasks for identifying contradictions, problem vision; tasks without full source information; forecasting tasks, tasks for optimization; tasks for review, logical tasks; research tasks; communicative problems; tasks for the development of imagination; aesthetic problems [4, p. 187-192], situational and creative tasks.

Since the usage of creative tasks involves an orderly sequence of different forms and contents of tasks that are gradually complicated and logically related to the program materials, we suggest to emphasize the following tasks: preparatory (propaedeutic), educational (forming) and actually creative. The main purpose of the preparatory tasks is the motivational support for further creative activity, the formation of the focus on its implementation, the mastering of the basic knowledge necessary to perform the creative tasks. Educational tasks should form the readiness of the future border guards for creative activity; to teach how to perform creative tasks, that is, to work out the necessary techniques, skills, operations. These tasks are training. The training and work with them depends on the training of future border guards. This process involves explaining by the instructor, working out and performing tasks by the cadets independently. Thus, cadets acquire techniques, mechanisms, procedures of creative activity, which prepares them for performing their own creative tasks.

The purpose of these tasks is the formation of cadets' ability to creative activity, to self-fulfillment of creative tasks. All tasks are based on a reasonable correlation of rational and emotional, creative and cognitive in the learning process. In accordance with the tasks of each component of the educational activity, the forms of organization of activities and the style of relationship between instructor and cadets change.

As the problem of educational and cognitive tasks grows, the level of independence of future border guards increases, as they are resolved.

The role of the instructor in this process varies from direct operational control to indirect promising management of the educational and creative activities of cadets [8, p. 137-138].

Here are examples of some creative tasks usage in foreign language classes for professional purposes.

Preparatory (propaedeutic) tasks.

1. *You are a border guard at the airport. Ask all possible questions to check the foreigner's papers.*

2. *You are a border guard at the highway BCP. Ask all possible questions to do the vehicle search of a car with travelers.*

3. *You are checking documents of a van driver. Tell him to park the van and prepare his documents and the trailer for examination.*

4. *A citizen of India was detained while trying to cross the State Border of Ukraine without documents. Ask him questions as for his identification and purpose of illegal crossing.*

5. *You have discovered illegal migrants in the Turkish bus. Interrogate and identify one of these persons.*

6. *You are performing service duties on the train. Introduce yourself to the passengers from the USA, check their papers and advise them to address the American Embassy to extend the term of their passport validity.*

7. *Suggest the passengers of the bus produce their papers for border control. Ask them about their citizenship and the purpose of their visiting Ukraine.*

8. *Railway check point. You are an officer checking the papers of the passengers. Reproduce the procedure of the passport examination of one of the foreigners, advise him to extend visa in Kyiv.*

9. *You are checking documents of the pop group entering Ukraine. The visa of one of the group members expires in 3 days. Remind him of extending it and wish them good luck.*

10. *Act as a check point officer, greet the visitors from Australia, inquire about their plans and the purpose of visiting Ukraine, wish them good luck after examination of their papers.*

11. *Seaport check point. Check the papers of the crew, ask the Master of the foreign ship about the papers, port of registry and destination, stowaways etc.*

12. *You are checking the papers of an American citizen. The signature in his passport is missing. Explain to him that the passport without a signature is invalid. Let him sign the passport.*

13. *Ask all passengers of the car to leave it, to show the documents. Explain one of the passengers that his passport is not valid to cross the state border of Ukraine for some reason. Advise him to proceed to the office to clear the situation up.*

14. *A foreigner coming from Great Britain to Ukraine produces his documents. Ask him about the purpose of his visit, the object of his staying in Odesa and wish him farewell.*

15. *Checking the passport of a citizen of India you have noticed that the owner is nervous and excited. Ask him when and where he obtained his passport, suggest that he should take off his glasses, explain to him that his passport is invalid because the photo of the real owner was removed and substituted by his one. This passport doesn't belong to him.*

16. *Students from Great Britain are going to Ukraine by bus. Ask them to leave the bus and produce their papers. Check their papers and wish them good luck.*

17. *Check point at the airport. You are checking the papers of the captain, navigator, stewardess and crew members. There is a problem with a stewardess's visa. It's overdue. Perform your service duty.*

18. *A Canadian girl wants to renew her visa at the Check point. Explain how to do it, ask whether she is ready to pay Consular duty, help her to do the formalities.*

19. *You are checking documents of the passengers of the foreign plane. Introduce yourself, ask the passengers to get their passports ready for the inspection, remind about controlled substances, whose importation is prohibited.*

Examples of educational (forming) creative tasks.

1. *A citizen of China arrives in Ukraine by the train «Moscow-Lviv» on business. During border control he presents a valid service passport and an official invitation of the «LTD» company in Lviv. He is going to visit other cities of Ukraine.*

2. *An Egyptian citizen arrives at the Ukrainian border crossing point by car claiming to travel to Germany for tourist purposes. At the first line check, the traveler shows a valid passport with a valid German visa, a transit Ukrainian visa, his driver's license, vehicle registration, and other documents (hotel booking, letter of invitation etc), proving where he is going to stay in Germany. He has enough money to cover his staying in Germany.*

3. *A citizen of Japan, who lives in Germany, arrived in Ukraine. During passport control he produced a valid Japanese foreign passport, and an invitation to Ukraine. There is no doubt as to the validity of his passport and its belonging to the bearer.*

4. *A Canadian family arrived at the check point to enter Ukraine. The family consisted of a husband, a wife and two children of 12 and 17 years old. The husband produced valid foreign passports of Canada. The children were written into their mother's passport.*

There are some examples of the creative tasks usage in foreign language classes for professional purposes.

Task 1.

A Tunisian citizen arrives at Boryspil airport. The purpose of his trip is to visit his relatives (brothers and sisters) living in Kyiv. He has a valid Ukrainian visa, a return ticket, and a letter of invitation to Ukraine. However, this letter is not notarized (as the Ukrainian law requires). Comment on the situation.

Task 2.

A person arrives in Ukraine by the flight №135 «New-York – Kyiv». He is an Israeli citizen, but he has a permanent residence in the USA. He has a

valid foreign passport of Israel with him. The purpose of his trip is to take part in the scientific conference in Kyiv.

Task 3.

A Belgian citizen arrives at the Ukrainian border crossing point by car. During the first-line check, it is found out that one page in his passport is missing.

He has no other documents confirming the purpose of his trip.

Task 4.

A family from Iceland arrives at Boryspil airport. They present valid travel documents and papers confirming the purpose of their visit. They are going round the main cities of Ukraine and its places of interests. They do not have a Ukrainian visa.

Task 5.

A citizen of France arrives at the Ukrainian BCP by train from Poland. He has a valid service passport, a return ticket, and an official letter of invitation for an international medical conference. He does not have a Ukrainian visa.

Task 6.

An Italian citizen, who permanently lived in Turkey, arrived in Ukraine by car. He showed a valid foreign passport, issued in Italy and an invitation to Ukraine. He was going to proceed to Turkey via Ukraine and to stay for a day at his friends' in L'viv.

We must note that the use of creative tasks should be systematic and relate with all stages of learning process. By enriching the content of educational material with creative tasks in foreign language classes in a professional way, it is necessary to ensure the diversity of their types in accordance with the levels of creative activity formation and the cadets' free choice of creative tasks at an accessible level. We also consider the creation of a creative atmosphere, attentive attitude to new ideas, constructive critique, the atmosphere of benevolence, and the reasonable use of humor.

Conclusion. Thus, the results of the research suggest that one of the conditions for the formation of the creative activity of future border guards is enriching the content of educational material with creative tasks in the process of foreign language learning for professional purposes. Creative tasks must meet the following requirements: be professionally oriented and have a stimulating principle, contain uncertainty, be accessible. In addition, they should also be focused on the sphere of actual and potential development of cadets' abilities, which is one of the basic rules of “personality and activity” approach in the process of pedagogical management of educational and cognitive activity of future border guards and the development of their creative activity.

Література:

1. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии* / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 1999. – 720 с.
2. Дуткевич Т.В. *Психологія творчості: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / Т.В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський: М.І. Машак, 2003. – 133 с.
3. Якунин, В. А. *Педагогическая психология: учеб. пособие* / В. А. Якунин; Европ. ин-т экспертов. – СПб.: Михайлова В.А.; Полиус, 1998. – 639 с.
4. Бех, І.Д. *Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб.* / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Клименко В.В. *Психологія творчості: навч. посіб.* / В.В. Клименко – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 480 с.
6. Білоус В.Т. *Основы організації та методики викладання у вищій школі: навч.-метод. посіб.* / В.Т. Білоус, Л.І. Горюнова. – Ірпінь: Акад. ДПС України, 2001. – 146 с.

7. Барабанщиков, А.В. Педагогика высшей военной школы / А.В. Барабанщиков, В.Г. Звягинцев. – М.: ВПА, 1985. – 136 с.

8. Афонін Е. Становлення Збройних Сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми / Е. Афонін. – К.: Інтерграфік, 1994. – 304 с.

References

1. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshhej psihologii / S.L. Rubinshtejn. – Spb.: Piter, 1999. – 720 s.

2. Dutkevych T.V. Psykholohiia tvorhosti: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / T.V. Dutkevych. – Kamianets-Podilskyi: M. I. Mashak, 2003. – 133 s.

3. Jakunin V.A. Pedagogicheskaja psihologija: ucheb. posobie / V.A. Jakunin; Evrop. in-t jekspertov. – SPb.: Mihajlova V.A.; Polius, 1998. – 639 s.

4. Bekh, I.D. Osobystisno zorientovane vykhovannia: nauk.-metod. posib. / I.D. Bekh. – K.: IZMN, 1998. – 204 s.

5. Klymenko, V.V. Psykholohiia tvorhosti: navch. posib. / V.V. Klymenko – K.: Tsentr navch. I-ry, 2006. – 480 s.

6. Bilous V.T. Osnovy orhanizatsii ta metodyky vykladannia u vyshchii shkoli: navch.-metod. posib. / V.T. Bilous, L.I. Horiunova. – Irpin: Akad. DPS Ukrainy, 2001. – 146 s.

7. Barabanshhikov, A.V. Pedagogika vysshej voennoj shkoly / A.V. Barabanshhikov, V.G. Zvjagincev. – M.: VPA, 1985. – 136 s.

8. Afonin E. Stanovlennia Zbroinykh Syl Ukrainy: sotsialni ta sotsialno-psykholohichni problemy / E. Afonin. – K.: Interhrafik, 1994. – 304 s.

УДК 004.031.42:377.1

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Коптєва О.М.

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира
Винниченка, Україна, Кропивницький

Статтю присвячено аналізу проблеми використання інтерактивних технологій в закладах професійно-технічної освіти з метою формування соціально-професійної зрілості учнів. Значна увага приділяється таким методам інтерактивного навчання, як гра та проектування. Розкриті види проектів, структуру та передумови їх реалізації, а також прийоми, методи, правила, процедура та операції створення проектів учнями. Вказана цінність методу проектів та гри під час формування соціально-професійної зрілості учнів, яка полягає в тому, що вони сприяють розвитку ініціативи, самостійності, умінню планувати свою діяльність, враховує інтереси суб'єкта навчання, розвиває свідоме ставлення до його діяльності.

Ключові слова: інноваційні технології, інтерактивне навчання, проектування, ділові ігри, учні закладів професійно-технічної освіти, соціально-професійна зрілість.

Коптєва О.Н. Использование интерактивных технологий в учреждениях профессионально-технического образования/ Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Украина, Кропивницкий

Статья посвящена анализу проблемы использования интерактивных технологий в заведениях профессионально-технического образования с целью формирования социально-профессиональной зрелости учеников. Значительное внимание

уделяется таким методам интерактивной учебы, как игра и проектирование. Раскрыты виды проектов, структуру и предпосылки их реализации, а также приемы, методы, правила, процедура и операции создания проектов учениками. Указанная ценность метода проектов и игры во время формирования социально-профессиональной зрелости учеников, которая заключается в том, что они содействуют развитию инициативы, самостоятельности, умению планировать свою деятельность, учитывает интересы субъекта учебы, развивает сознательное отношение к его деятельности.

Ключевые слова: инновационные технологии, интерактивная учеба, проектирование, деловые игры, ученики заведений профессионально-технического образования, социально-профессиональная зрелость.

Koptyeva Olha Use of interactive technologies in professional and technical education staff / Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University, Ukraine, Kropyvnytskyi

The article is devoted to the analysis of the problem of the use of interactive technologies in the establishments of vocational education in order to form social and professional maturity of students. Considerable attention has been paid to such methods of interactive learning as game and design. Types of projects, structure and preconditions for their implementation, methods, rules, procedure and operations of project creation by the students have been revealed. The stated value of the method of projects and games during the formation of students' social and professional maturity, which lies in their contribution to the development of initiative, independence, the ability to plan their activities, takes into account interests of the subject of learning, develops a conscious attitude to his activities.

Key words: innovative technologies, interactive learning, designing, business games, students of institutions of vocational education, social-professional maturity.

Вступ. Динамічні зміни, які відбуваються нині у професійно-технічній освіті, спрямовані на те, щоб допомогти випускникам професійно-технічних навчальних закладів у соціально-професійному самовизначенні. У майбутніх фахівців мають бути сформовані не лише професійні знання та навички, але й прагнення до активного творчого пошуку, відповідальності за свої професійні обов'язки та результати своєї діяльності, що характеризує формування соціально-професійної зрілості учня ПТНЗ.

Звичайно, все це вимагає нових підходів і до підготовки майстра виробництва, викладача. Крім уміння виконувати функціональні обов'язки, педагог повинен володіти сучасними інформаційними технологіями, бути обізнаним з новітніми досягненнями і постійно підвищувати свій методичний рівень. Це вкрай необхідно для самих учнів ПТНЗ, оскільки від рівня викладання тієї чи іншої дисципліни, від підходу педагога до навчально-виховної роботи залежатимуть можливості реалізації майбутнього фахівця. Тому розвиток професійно-технічної освіти має передбачати створення умов для реалізації творчої діяльності кожного учня, уміння працювати самостійно, приймати рішення в нестандартних ситуаціях тощо.

В останні роки з'явилися дослідження з питань педагогічної інноватики, серед яких варто звернути увагу на роботи І.М. Богданової, С.Є. Вірсти, Г.Ф. Пономарьової, О.О. Бабакіної, С.Б. Бєляєва, В.В. Химинецького, І.М. Дичківської, М.М. Чепіль, Н.З. Дудник та інших.

Метою статті є аналіз впливу однієї з умов формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти –

створення інноваційного освітнього середовища розвитку професійних якостей майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. У своїх роботах І.М. Дичківська та В.В. Химинець вказують, що розвиток системи і змісту навчання на сьогоdnішньому етапі відбувається в контексті глобальних освітніх тенденцій, серед яких необхідно звернути увагу на такі як:

- масовість освіти та її неперервність;
- значущість освіти для індивіда і суспільства;
- орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості;
- орієнтація на демократизацію всіх освітянських структур;
- орієнтація навчання на інновації, особистість, забезпечення можливостей її саморозвитку та саморозкриття;
- освіта стає пріоритетною галуззю фінансування в розвинених країнах.

Ці тенденції свідчать, що головною функцією освіти є розвиток людини. Тому освіта має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості для здобуття таких умов розвитку та підготовки до життя [1, с. 9-10]:

- знань про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутньої практичної діяльності;
- досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної, трудової діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних і гігієнічних умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті для участі у суспільному виробництві, продовженні освіти та самоосвіти;

- досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу;
- досвіду суспільних і особистісних відносин, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім'ї, планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства.

Це, на думку науковців, породжує нові вимоги як до освіти загалом, так і до особистості викладача та учня. Тому завданням освіти має стати навчання вчитися, працювати, співіснувати та жити.

Освіта є способом соціалізації особистості, середовищем спілкування, залучення до загальнолюдських цінностей, досягнень науки і техніки. Вона прискорює процес розвитку і становлення особистості, забезпечує формування активності, відповідальності, сприяє соціально-професійному, життєвому самовизначенню, а значить впливає на формування соціально-професійної зрілості особистості.

Оскільки якість освіти визначається не лише знаннями і вміннями учнів, а й моральним, фізичним їх розвитком, то варто говорити не лише про позитивні оцінки, але й про розвиток особистості. З точки зору інноваційної педагогіки новою якістю освіти має стати готовність учня до самостійного, творчого, відповідального життя. А це може мати місце при формуванні соціально-професійної зрілості, в якій ми бачимо прийняття та засвоєння соціальних та професійних норм і цінностей, відповідальне ставлення до своїх професійних обов'язків та активну участь у практичній діяльності.

Орієнтація на особистість учня має, звичайно, гуманістичну спрямованість і передбачає надання ініціативи у пізнавальній

діяльності, створення емоційно стимулюючого навчального середовища, розвиток саморегуляції, усвідомлення особистої відповідальності; здійснення навчально-виховного процесу в атмосфері взаємодії; виконання педагогом ролі порадики, консультанта; формування і добір освітніх програм з огляду на максимальні можливості розвитку потенціалу і стимулювання творчих здібностей учнів.

С.Є. Вірста вказує на те, що інноваційні технології спрямовані на підвищення якості освіти, зацікавленості у навчанні. Вони дають змогу диференціювати та індивідуалізувати навчання. А також (що є важливим для нашого дослідження) сприяють активізації учнів, формують комунікативні уміння, підвищують рівень навчальних досягнень та потенціал учнів тощо [2, с. 53].

Педагогічні інновації пов'язані із застосуванням інтерактивних методів у навчальній та виховній діяльності викладача. «Інтерактивний» означає здатний до взаємодії в процесі бесіди, діалогу, дії з комп'ютером або людиною. Отже інтерактивне навчання передбачає активну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу (педагога та учня), що індивідуалізує участь кожного в груповій діяльності з чітко спланованим результатом навчання [3, с. 127].

Інтерактивне навчання активізує пізнавальну діяльність учнів шляхом спілкування між собою та з викладачем (майстром в/н) з метою розв'язання спільної проблеми. Під час такого навчання учасники взаємодіють, використовуючи одну із стратегій: конкуренція (змагання учнів один з одним для досягнення мети), кооперація (учні працюють у невеликих групах для забезпечення найефективнішого результату) та співробітництво (спільна діяльність учнів для досягнення загальних цілей). Як правило, результативність одного залежить як від особистих зусиль кожного учня, так і від інших членів групи. Тому стратегія

співробітництва має найефективніший результат в навчально-виховній роботі (учні продуктивні, відповідальні за себе та інших членів групи, спокійні та соціально компетентні).

В той же час застосування інтерактивних методів вимагає значної підготовки викладача, майстра в/н. Він має не лише досконало знати матеріал, але й підбирати цікаві факти, ситуації, життєві приклади та завдання. А також необхідно завжди контролювати поведінку учнів на уроці, рівень їхньої уважності та активності, продуктивне виконання завдань. М.М. Чепіль і Н.З. Дудник [3, с. 129] вказують на такі правила роботи педагога:

- дає завдання учням для попередньої підготовки (прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання); добирає для заняття такі інтерактивні вправи, які дають «ключ» до засвоєння теми; у процесі виконання інтерактивних вправ дає учням час подумати над завданням, щоб вони сприйняли його серйозно, а не механічно чи «граючись» виконали його; на одному занятті використовує одну (максимум - дві) інтерактивні вправи; обов'язково проводить спокійне детальне обговорення за підсумками інтерактивної вправи, акцентуючи і на іншому матеріалі теми, безпосередньо не використаному в інтерактивній вправі; здійснює швидкі опитування, самостійні домашні роботи з різноманітних матеріалів теми, що не були пов'язані з інтерактивними завданнями.

Виконуючи всі умови інтерактивного навчання, можливе досягнення успіху в початковому процесі. Такі технології дають учням змогу:

- полегшити процес засвоєння знань;
- аналізувати навчальну інформацію і творчо підходити до її засвоєння;
- навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, обстоювати свій погляд, аргументувати і дискутувати;

- моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати свій соціальний досвід через включення в них;
- навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу;
- учитись формувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, долати їх, шукати компроміси;
- знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

На наш погляд, більш доречними для формування соціально-професійної зрілості учнів в умовах професійно-технічної освіти є такі методи, як гра та проектування.

У словнику С. Гончаренко [4] поняття «гра» визначається як форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, станів.

Саме гра є зручним та швидким способом засвоєння знань і опанування навчальних дій. Вона активізує та мотивує учнів до розв'язання поставлених задач. На сьогоднішній день використовують такі ігри, як: моделювання реальності, рольові та сюжетні, дидактичні та ділові ігри. Для нашого дослідження найбільш оптимальним є впровадження у навчально-виховний процес саме ділових ігор, оскільки для формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти необхідна перевірка не стільки знань, умінь і навичок з їх професійної спрямованості, скільки вміння їх реалізовувати на практиці, вміння налагоджувати стосунки з майбутніми роботодавцями, клієнтами та співробітниками, вміння знайти своє місце у житті і професійно реалізуватися.

Суть ділової гри полягає в моделюванні ситуації, спорідненої з тією, учасниками якої учні ПТНЗ можуть стати насправді під час своєї

професійної діяльності, з метою проектування поведінки, навчання комунікації, запобігання конфліктним ситуаціям, самопрезентації.

Крім дидактичної мети, гра містить певний комплекс цілей: забезпечення контролю вияву емоцій; надання дитині змоги самовизначитися; надихання і допомога розвитку творчої уяви; сприяння розвитку навичок співпраці в соціальному аспекті, висловлення власної думки. Учасники навчального процесу, організованого за ігровою моделлю, перебувають в інших умовах, ніж за традиційного навчання. Учні мають максимальну свободу інтелектуальної діяльності, обмежену лише певними правилами гри. Вони самі обирають власну роль, припускаючи, як розвиватимуться події; створюють проблемну ситуацію; шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Викладач в ігровій моделі є інструктором (ознайомлює з правилами гри, консультує під час її проведення), суддею-рефері (дає поради щодо розподілу ролей), тренером (за потреби підказує учням), ведучим (під час обговорення) [3, с. 132].

Також доречним при формуванні соціально-професійної зрілості учнів ПТНЗ буде використання і методу проектів (Н.З. Дудник, І.Г. Єрмаков, І.Б. Савельчук, Л.Т. Тюття, Д.О. Пузіков, М.М. Чепіль та ін.).

Проектування – це одна з форм випереджального відображення дійсності, процес створення прообразу (прототипу) передбачуваного об'єкта чи явища процесу за допомогою специфічних методів. Метою проектування є таке перетворення дійсності, коли створюються (чи передбачається створення) об'єкти, явища чи процеси, які відповідали б бажаним властивостям [5, с. 289].

Під час проектування учні виступають активними учасниками процесу, активізують пізнавальну діяльність, розвивають креативне та критичне мислення, комунікативні уміння, формують такі особистісні риси, як самостійність, відповідальність та результативність, а також

здобувають знання, уміння і навички під час професійної діяльності. Тому метою проектної технології є створення умов в навчально-виховному процесі для самонавчання учнів, стимулювання їхньої ініціативи, інтересів та бажання удосконалюватися як особистісно, так і професійно.

Метод проектів – це технологія організування навчання, за якої учні здобувають знання, набувають умінь і навичок у процесі планування і виконання практичних завдань [3].

Даний метод передбачає розв'язання поставленої перед учнями проблеми, яка передбачає використання різноманітних методів і засобів навчання, інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології та творчих галузей.

Технологія проектної діяльності передбачає: постановку перед учнями завдання, обговорення проблеми та висунення гіпотез, розподіл на групи для дослідження та реалізації завдання. Потім учасники проекту створюють роботи за матеріалами своїх досліджень (презентації, буклети чи публікації), які демонструють на завершальному етапі роботи – захисті проекту.

Звичайно, така робота вимагає умілого керівництва з боку педагога та об'єктивної оцінки результатів. Основними критеріальними вимогами для оцінки ефективності проекту є: наявність програми; дослідницький характер роботи; моделювання проекту; самодіяльний характер творчої діяльності учасників; практичне чи теоретичне значення результатів та готовність їх впровадження тощо.

Тому проект має обов'язково містити такі складові:

- задум (проблема, яка має бути вирішена наявними ресурсами);
- засоби реалізації задуму (вирішення проблеми);
- результати, отримані в результаті здійснення задуму.

Дуже важливо, щоб під час підготовки проекту учні користувалися додатковою спеціальною літературою, проводили анкетування, спостереження, активно та відповідально готували проектну модель і презентували її експертам. Експертами можуть виступати викладачі, майстри в/н, вихователі, учні, які не були учасниками проекту, інші професійно-технічні навчальні заклади, представники виробництв або громадськості.

Для підготовки учнів ПТНЗ до проектної діяльності бажано провести, в першу чергу, бесіду про роль проектної діяльності у професійному становленні майбутнього фахівця та ознайомити з основними поняттями теми. Потім необхідно розглянути основні етапи проектної діяльності; визначити перспективи напрямів роботи з учнями з організації проектної діяльності; обговорити алгоритм дій на кожному з етапів та критерії оцінки і захисту [6, с. 92-97].

Класифікація проектів може здійснюватись за такими ознаками:

- за провідною діяльністю: дослідницькі, пошукові, творчі, рольові, інформаційні;
- за предметно-змістовою складовою: моно- та міжпредметні проекти;
- за характером контролю за проектом: з відкритим контролем або з прихованим;
- за характером контактів: внутрішні (учні однієї групи або навчального закладу, міста, країни) та міжнародні;
- за терміном виконання роботи: короткотривалі (одне заняття), середньотривалі (тиждень, місяць) та довготривалі (декілька місяців).

Виходячи із класифікації навчальних проектів, нами була звернена увага на інформаційні та прикладні (практико-орієнтовальні), оскільки вони можуть стати основою для формування необхідних знань, умінь та

практичних навичок, а також особистісних якостей, необхідних для формування соціально-професійної зрілості учнів ПТНЗ. Оскільки самостійна робота безпосередньо впливає на свідоме оволодіння учнями необхідними професійними знаннями, уміннями, навичками та на формування самої особистості. Так, І.А. Зимня вказує, що самостійна робота – цілеспрямована, мотивована та структурована самим суб'єктом та коригується відповідно до отриманих результатів. Її виконання потребує самосвідомості, рефлексивності та особистості відповідальності, що сприяє самовдосконаленню та самопізнанню [7].

У наш час, коли освітні стандарти пропагують самостійну та творчу роботу учнів, варто навчити їх організовувати свою навчальну діяльність поруч із соціальною та побутовою зайнятістю. Викладач має допомогти в організації навчальної та інших видів діяльності, які виконуються в аудиторії та в поза аудиторний час. Практична реалізація такого принципу навчання може бути втілена у використанні освітніх проектів.

Інформаційні проекти спрямовані на збір інформації про певне явище або об'єкт. З інформацією, яку знаходять, аналізують та систематизують, учасники проекту знайомлять з широкою аудиторією. Тому такі проекти вимагають добре продуманої структури та систематичного контролю та корекції з боку педагога.

Структура інформаційного проекту включає: мету, актуальність, основну частину (обробка інформації, дослідження), висновки, результат (стаття, реферат, доповідь, відео) та презентація (виступ на конференції, відео презентація). Такі проекти є достатньо зручними при вивченні багатьох дисциплін. Це одночасно і здобуття нової інформації (покращення рівня знань), здобуття практичних навичок роботи в групі, вміння аналізувати, систематизувати великий об'єм інформації, проводити дослідження та виступати перед аудиторією.

Так, разом з учнями закладів професійно-технічної освіти під час нашого дослідження були проведені такі проекти, як «Ми – за здоровий спосіб життя», «Волонтером бути модно!», «Захистимо себе від насильства», «Чужих дітей не буває», «Наркоманія серед молоді», «Книжковий замок», «Правова обізнаність» та інші.

Щодо прикладних (практико-орієнтованих) проектів, то вони відрізняються від інших, оскільки результат має бути спрямований на соціальні інтереси учасників. Тому структура проекту має бути добре продуманою, між учасниками – розподілені функції. Також важливою є і координація проекту викладачем щодо поетапної роботи, корегуванні, отриманні результатів та впровадження їх у практику.

Структура проекту містить такі складові:

- ✓ вибір теми (актуальність дослідження)
- ✓ вибір кількості учасників
- ✓ варіанти проблем, які необхідно досліджувати під час проекту (обговорення, «мозковий штурм», відео);
- ✓ розподіл функцій між учасниками проекту, обговорення методів дослідження, пошук інформації, творчих рішень;
- ✓ самостійна робота кожного члена групи;
- ✓ обговорення на кожному етапі проекту;
- ✓ захист проекту (оцінювання, презентація результатів, висновки).

Проекти можуть бути різного спрямування – творчі, ігрові, пізнавальні, дослідницькі, екологічні, культурологічні, економічні, практично-орієнтовані, проекти самовизначення, самоосвіти та самовиховання, соціальні та інші.

Для формування соціально-професійної зрілості учнів ПТНЗ можливе застосування у навчально-виховній роботі соціальних проектів, мета яких полягає науково-теоретичній і практичній діяльності для розвитку соціальних систем, інститутів, об'єктів на основі соціального

передбачення, прогнозування та планування їх соціальних якостей і властивостей [8].

Курбатов В.І. та Курбатова О.В. [9] у своїй роботі «Соціальне проектування» вказують, що соціальне проектування – це науково-теоретична і одночасно практична діяльність зі створення проектів розвитку соціальних систем, інститутів, соціальних об'єктів, їх властивостей і стосунків на основі соціального передбачення, прогнозування і планування соціальних якостей та властивостей, які є соціально значущими. Соціальні проекти характеризують тенденції соціального розвитку та пов'язані з інноваційною діяльністю, впровадженням соціальних інновацій.

На думку авторів, в основі соціального проектування мають бути такі параметри, як: суперечність соціального проекту, багатовекторність розвитку соціального об'єкту, множинність факторів його буття, наявність суб'єктивних складових формування соціального очікування, прогнозу і проектування, чинники, що визначають різні критерії зрілості соціального об'єкту [9].

Безпалько О.В. пропонує свою структуру проектування, яку називає «життєвим циклом проекту» (проектний цикл). Життєвий цикл проекту можна розділити на мікроцикли: - аналіз ситуації; - розроблення концепції проекту; - планування проекту; - його реалізація; - корекція проекту по підсумкам моніторингу; - оцінка результатів та підведення підсумків проекту [8].

Під час участі у соціальному проектуванні для досягнення поставленої мети з учнями ПТНЗ варто використовувати методики проектування: методику матриці ідей, методику вживання в роль, метод аналогії, метод асоціації, методику мозкового штурму та методику синектики.

Для реалізації нашого дослідження були запропоновані такі соціальні проекти: «Гендерна проблема очима молоді», «Допоможи ближньому», «Комп'ютерно-віртуальна залежність», «Залежність від азартних ігор», «Проблеми молоді сім'ї», «Суїцид та його профілактика», «СНІД у житті молоді людини», «Безробіття як соціальна проблема», «Інвалідність серед молоді», «Виховний потенціал сім'ї» та інші.

Висновки. Отже, цінність методу проектів та гри під час формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти полягає в тому, що вони сприяють розвитку ініціативи, самостійності, умінню планувати свою діяльність, враховує інтереси суб'єкта навчання, розвиває свідоме ставлення до його діяльності.

Література:

1. Дичківська І.М. *Інноваційні педагогічні технології: підруч. для студ. ВНЗ / І.М. Дичківська. – 2-е вид., доп. – К.: Академвидав, 2012. – 352 с.*
2. Вірста С.Є. *Інноваційне навчання: метод проектів / С.Є. Вірста // Нові технології навчання. – Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – № 50. – С. 52-58.*
3. Чепіль М.М. *Педагогічні технології: навч. посіб. / М.М. Чепіль, Н.З. Дудник. – К.: Академвидав, 2012. – 224 с.*
4. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.*
5. *Соціолого-педагогічний словник / За загальною ред. В.В. Радула, вид. 2-ге. – Харків: Мачулін, 2015. – 444 с.*
6. Солова В.М. *Підготовка майбутнього вчителя до впровадження проектних технологій у виховну систему школи / В.М. Солова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – №3. – С. 92-97.*

7. Зимняя И.А. Основы педагогической психологии / И.А. Зимняя – М., 1980. – 345с.

8. Безпалько О.В. Соціальне проектування [Електроний ресурс]: Навч. посіб. / О.В. Безпалько, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки. – К., 2010. – 127 с.

9. Курбатов В.И. Социальное проектирование / В.И. Курбатов, Курбатова О.В. – Учебное пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 2001. – 416 с.

References:

1. Dychkivsjka I.M. Innovacijni pedagoghichni tekhnologhiji: pidruch. dlja stud. VNZ / I.M. Dychkivsjka. – 2-e vyd., dop. – K. : Akademvydav, 2012. – 352 s.

2. Virsta S.Je. Innovacijne navchannja: metod proektiv / S.Je. Virsta // Novi tekhnologhiji navchannja. – Kyjiv: Instytut innovacijnykh tekhnologhij i zmistu osvity MON Ukrainy, 2007. – № 50. – S. 52-58.

3. Chepilij M.M. Pedagoghichni tekhnologhiji: navch. posib. / M.M. Chepilij, N.Z. Dudnyk. – K.: Akademvydav, 2012. – 224 s.

4. Ghoncharenko S.U. Ukrajinjskyj pedagoghichnyj slovnyk / S.U. Ghoncharenko. – K.: Lybidj, 1997. – 376 s.

5. Sociologho-pedagoghichnyj slovnyk / Za zagaljnoju red. V.V. Radula, vyd. 2-ghe. – Kharkiv: Machulin, 2015. – 444 s.

6. Solova V.M. Pidgotovka majbutnjogho vchytelja do vprovadzhennja proektnykh tekhnologhij u vykhovnu systemu shkoly / V.M. Solova // Naukovi zapysky NDU im. M. Ghogholja. Psykhologho-pedagoghichni nauky. – 2011. – № 3. – S. 92-97.

7. Zimnyaya I.A. Osnovy pedagogicheskoy psikhologii. / I.A. Zimnyaya – M., 1980. – 345s.

8. Bezpaljko O.V. *Socialjne proektuvannja [Elektronyj resurs]: Navch. posib.* / O.V. Bezpaljko, Kyjiv. un-t im. B. Ghrinchenka, In-t psykholohiji ta soc. pedagoghiky. – K., 2010. – 127 s.

9. Kurbatov V.I. *Sotsialnoe proektirovanie* / V.I. Kurbatov, Kurbatova O.V. – *Uchebnoe posobie.* – Rostov n/ D.: Feniks, 2001. – 416 s.

УДК 37.091.3:378:355.23:159.94

**ГУМАНІТАРНЕ ЗНАННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-
КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Палагнюк М.Г., кандидат педагогічних наук, Шумовецька С.П.

Національна академія Державної прикордонної служби
ім. Б. Хмельницького, Україна, Хмельницький

У статті з урахуванням особливостей професійної діяльності офіцера-прикордонника, необхідності досягнення злагодженості та згуртованості прикордонного підрозділу розкрито значення гуманітарного знання для формування готовності офіцера-прикордонника до соціально-комунікативної взаємодії. Автори доводять, що вивчення гуманітарних дозволить майбутнім фахівцям освоїти різні моделі взаємодії, способи трансляції соціокультурного досвіду, сформуванню власний стиль соціально-комунікативної діяльності. Організувати роботу з формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до соціально-комунікативної взаємодії автори пропонують з урахуванням сутності міжособистісної комунікації, її обумовленості особистісними характеристиками учасників, їхніми ціннісними орієнтаціями, ставленням один до одного та до світу. Для розвитку навичок соціальної взаємодії та комунікації автори пропонують використовувати насамперед методи, що

побудовані на основі діалогу, так як вони відрізняються посиленою увагою до різних аспектів взаємозв'язку людей у ситуації їх зустрічі.

Ключові слова: офіцер-прикордонник, соціально-комунікативна взаємодія, спілкування, гуманітарні дисципліни, діалог, професійна діяльність.

Палагнюк М. Г., Шумовецкая С. П. Гуманитарное знание в системе формирования готовности будущих офицеров-пограничников к социально-коммуникативному взаимодействию / Национальная академия Государственной пограничной службы им. Б. Хмельницкого, Украина, г. Хмельницкий.

В статье с учетом особенностей профессиональной деятельности офицера-пограничника, необходимости достижения слаженности и сплоченности пограничного подразделения раскрыто значение гуманитарного знания для формирования готовности офицера-пограничника в социально-коммуникативного взаимодействия. Авторы доказывают, что изучение гуманитарных позволит будущим специалистам освоить различные модели взаимодействия, способы трансляции социокультурного опыта, сформировать собственный стиль социально-коммуникативной деятельности. Организовать работу по формированию у будущих офицеров-пограничников готовности к социально-коммуникативному взаимодействию авторы предлагают с учетом сущности межличностной коммуникации, ее обусловленности личностными характеристиками участников, их ценностными ориентациями, отношением друг к другу и к миру. Для развития навыков социального взаимодействия и коммуникации авторы предлагают использовать прежде всего методы, построенные на основе диалога, так как они отличаются усиленным вниманием к различным аспектам взаимосвязи людей в ситуации их встречи.

Ключевые слова: офицер-пограничник, социально-коммуникативное взаимодействие, общение, гуманитарные дисциплины, диалог, профессиональная деятельность.

Palahniuk M.H., candidate of pedagogical sciences, Shumovetska S.P. Humanitarian knowledge in the system of readiness forming of the future border guard officers for socio-communicative interaction/ B. Khmelnytsky National Academy of the State Border Guard Service, Ukraine, Khmelnytsky

The article discloses the importance of humanitarian knowledge in the formation of the readiness of the border guard officer for socio-communicative interaction considering the peculiarities of the professional activity of the border guard officer and the necessity of achieving harmony and cohesion of the border guard division. The author proves that the study of humanitarian disciplines will allow future specialists to master various models of interaction, ways of transmitting of socio-cultural experience, to form their own style of socio-communicative activity. The author offers to organize the work on the formation of readiness of future border guard officers for socio-communicative interaction considering the essence of interpersonal communication, its dependence on the personal characteristics of the participants, their system of values as well as their attitude to each other and to the world. In order to develop social interaction and communication skills, the author suggests to use methods based, in the first place, on a dialogue, as they are distinguished by the heightened attention to various aspects of the interrelation between people in the context of their meeting.

Key words: border guard officer, socio-communicative interaction, communication, humanitarian disciplines, dialogue, professional activity.

Вступ. У процесі професійної діяльності офіцера – керівника органу охорони державного кордону для організації оперативно-службової діяльності важливе значення має підтримання постійної готовності відділу прикордонної служби до дій, організація оперативно-службової

діяльності з охорони кордону й управління силами і засобами при виконанні поставлених завдань. При цьому одним із засобів досягнення злагодженості та згуртованості прикордонного підрозділу є уміння офіцера-прикордонника налагоджувати комунікацію з підлеглими, тобто належний рівень сформованості його готовності до соціально-комунікативної взаємодії. Визначення ефективних шляхів формування зазначеної професійно важливої властивості є актуальним завданням педагогічної науки та загалом системи професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. Окремі шляхи, методи та засоби ефективного формування готовності до соціально-комунікативної взаємодії у представників професій різного типу досліджували Т. Томенко (формування соціально-комунікативної компетентності в професійній підготовці студентів медичного коледжу), Г. М'ясоїд (розвиток комунікативної культури соціальних інспекторів), В. Тернопільська (виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності), Д. Годлевська (формування у студентів – майбутніх соціальних працівників професійної комунікативної компетентності), В. Чернявська (формування комунікативної культури в процесі професійної освіти курсантів морського навчального закладу) та ін.

У системі професійної підготовки офіцерів-прикордонників різні аспекти підготовки до соціально-комунікативної взаємодії засобами іноземної мови розглядали О. Волобуєва, О. Мисечко, В. Назаренко та ін. Управлінський аспект взаємодії командира та підлеглих у процесі військово-професійної діяльності вивчали В. Залож, Ю. Кудінов, О. Матеюк, С. Морозов, О. Сафін, М. Тарнавський Ю. Царьов та ін. Дослідники доводять, що офіцер-прикордонник – це насамперед людина, підготовлена до взаємодії, це людина культури, здатна поважати себе та

інших. Для формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників дослідники пропонують звертати увагу на їх іншомовну компетентність, розвиток готовності до професійного спілкування та творчих іншомовних здібностей. Однак, незважаючи на низку наукових досліджень, комплексного дослідження особливостей соціально-комунікативної взаємодії офіцерів-прикордонників на сьогодні немає.

Метою статті є розгляд значення гуманітарного знання для формування у майбутніх офіцерів-прикордонників у вищому військовому навчальному закладі готовності до соціально-комунікативної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. При організації роботи з формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до соціально-комунікативної взаємодії засадничим є урахування сутності міжособистісної комунікації, зокрема її обумовленості особистісними характеристиками учасників, їх цінностями і ставленнями один до одного та до світу. Дослідники, що вивчають проблеми мовної комунікації (Г. Андрєєва, Л. Бацевич, В. Манакін, Л. Орбан-Лембрик, О. Яшенкова та ін.), підкреслюють, що комунікацію між людьми слід розглядати як динамічний процес, який опосередкований їхніми характеристиками та ставленням до життя і один до одного. На єдність комунікації та особистих властивостей вказує і Л. Орбан-Лембрик, підкреслюючи, що саме «соціально-психологічну природу особистості можна охарактеризувати як певний ступінь єдності комунікації та особистісних властивостей. Ступінь цієї єдності свідчить про певний рівень сформованості комунікативних можливостей особистості» [5, с. 77].

Одним із найважливіших шляхів покращення комунікації представники комунікативної філософії М. Бубер, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер, П. Рікер та ін. називають розуміння себе, розуміння світу та свого місця в ньому. Е. Фромм у цьому контексті звертає увагу на

важливість неспоживацького ставлення до світу та людей. Учений вважає, що «при існуванні за принципом володіння ставлення до світу виражається у прагненні зробити його об'єктом володіння, в намаганні перетворити все і всіх у свою власність» [12, с. 36]. У процесі соціально-комунікативної взаємодії це виражається у тому, що один з учасників ігнорує точку зору іншого, негативно ставиться до теми бесіди, наполягає на обговоренні тільки власних проблем; така особа намагається домінувати, створює напруженість, часто принижує партнера, нав'язує йому свої теми і проблеми, неухважно слухає.

Відновлення зірваної комунікації, на думку вчених, можливе насамперед через знаходження людиною зв'язку, бачення сенсу в тому, що є чужим і незрозумілим. Л. Орбан-Лембрик щодо цього зазначає, що «готовність людини до повноцінного спілкування є складним багатокомпонентним процесом... головним в якому є формування гуманістичного комунікативного ядра особистості, яке передбачає сприйняття людини як найбільшої цінності» [5, с. 76].

У цьому контексті для розуміння ціннісних аспектів соціальної взаємодії та професійного спілкування важливе значення має потенціал гуманітарних наук. Саме соціальні та культурні знання, як зазначає І. Предборська, визначають відношення між людьми, людиною та світом [10, с. 23]. В. Слободчиков та Є. Ісаєв також підкреслюють, що зміст гуманітарного знання пов'язаний з питаннями сенсу людського існування і що воно передбачає перехід від факту до сенсу, від речі до цінності, від пояснення до розуміння. Гуманітарне пізнання, на думку дослідників, можна трактувати як ціннісно-сміслове освоєння людського буття, як єдність істини і цінності, факту та смислу, суцього і належного [7, с. 88]. П. Грицаєнко також доводить, що сенс гуманітарної освіти якраз і полягає у передачі, трансляції такого виду знань, який необхідний для розуміння та узгодження взаємодії людини з людиною [3, с. 9]. Можна

стверджувати, що значення гуманітарної освіти обумовлене також тим, що фахівець є не тільки носієм професійних знань і навичок, а особистістю, яка володіє необхідними людськими якостями і перебуває у взаємодії з іншими людьми.

Загалом дослідники [3; 7; 9] одностайні, що технічні науки допомагають людині краще орієнтуватися у технічній стороні життя, краще та комфортніше його облаштовувати, але аж ніяк не можуть допомогти відчувати справжню повноту життя. Саме гуманітарне знання дає можливість орієнтуватися в світі, в смислі того, що відбувається, допомагає зрозуміти, для чого людина живе та взаємодіє. Це пов'язано з тим, що гуманітарне знання передбачає аналіз мотивів і ціннісно-смыслових параметрів людського буття. Предмет гуманітарного знання – це поняття «сенс» і «цінність», які є передумовою для розуміння людського буття. У гуманітарних науках основна увага спрямована на особистість, її радості і нещастя, на її реакцію на добро і зло.

Гуманітарні знання – це можливість орієнтуватися у світі: у цих знаннях міститься в явній або неявній формі нарація, певна історія-повчання, розповідь, що моделює основні типи поведінки людини, основні цінності, основні системи відчуження [1, с. 158]. Саме гуманітарні дисципліни допомагають ознайомити майбутніх фахівців з різними варіантами відповідей на фундаментальні проблеми буття.

Зокрема, філософія дає первинні уявлення про світ, про суспільство, про людей, допомагає знайти відповідь на вічні питання про життя, смерть, любов та інші питання, вкрай важливі для будь-якої людини. Мета соціально-політичного і правового блоку – розвиток правосвідомості молодих людей під кутом зору демократичних цінностей, ідей громадянського суспільства та правової держави, принципів толерантності та ненасильства у суспільному та політичному житті, нерозривної єдності свободи і відповідальності громадянина,

поваги до духу і букві закону. У свою чергу історія та культурологія допомагають усвідомити та прийняти ідею багатоваріантності історичного розвитку суспільства й різноманіття культур. У результаті діалогічної взаємодії між сучасним та майбутнім, як зазначає С. Ганаба, молодь долучається до системи вічних загальнолюдських цінностей, світобачень, норм, які в умовах сучасного буття допомагають побачити нові смисли та значення [2, с. 13]. Дисципліни мовознавчого циклу дозволяють через мовні картини формувати світогляд особистості, відповідний тип мовної та комунікативної поведінки. Значення цього циклу також обумовлене розвитком інформаційних телекомунікацій, розширенням культурної вербальної комунікації та необхідністю взаємодіяти у полікультурному світі. Психологія дозволяє зрозуміти, яким є внутрішній світ людини, як він може взаємодіяти з іншими людьми і з якими типами особистостей доведеться зіткнутися в професійному та повсякденному житті. Соціологія допомагає вивчити особливості людини в контексті суспільства, взаємозв'язку між людьми, групами людей, культурами, суспільством і людьми. Загалом усі гуманітарні науки допомагають краще пізнати внутрішній світ людини, суспільство, зв'язки між ними, історію цих зв'язків, культуру людей і суспільства.

Отже, гуманітарні дисципліни звертають увагу насамперед на людину, її роль в історії та суспільстві, на її внутрішню природу. Гуманітарне знання – це знання ціннісно-сміслове, воно допомагає людині розуміти зв'язки в історії, суспільстві та особистому житті, тобто краще його розуміти. Загалом значення гуманістичної складової у системі професійної підготовки у наш час полягає у тому, що воно допомагає більш якісно підготувати молоде покоління до життя, до взаємодії з іншими людьми. Неоціненним є потенціал гуманітарних дисциплін щодо формування у майбутніх фахівців ціннісних орієнтацій, визначення відносин між людьми, між людиною і світом.

Неоціненний потенціал гуманітарного знання підтверджується також реаліями сьогодення. Безумовно, Збройні сили та Державна прикордонна служба потребують професіоналів своєї справи, фахівців, обізнаних з тонкощами воєнного ремесла, новітніми зразками озброєння і техніки. Але у такому випадку ніколи не можна ототожнювати військового професіонала тільки з військовою майстерністю. Історії відомі випадки, коли військовий фахівець ставав умілим злочинцем через те, що йому були невідомі такі поняття, як патріотизм, вірність своєму народу та військовій присязі. Зокрема, щодо патріотизму В. Сухомлинський зазначав, що він «проникає в усе, що пізнає, уміє, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина. Особливо сильно і яскраво патріотичні почуття і переконання виражаються в силі духу, у волі людській тоді, коли Батьківщина в небезпеці, в годину найтяжчих випробувань» [8, с. 131].

Належне розуміння того, кому офіцер служить, для чого йому держава довірила зброю, можна сформувати тільки засобами та потенціалом гуманітарних дисциплін. Саме вивчення гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі є базовою щодо професійної підготовки, так як сприяє розвитку особистості, набуття необхідних інтелектуальних якостей, формуванню культурної толерантності та загальнолюдської етики.

Для розвитку навичок соціальної взаємодії та комунікації учені пропонують використовувати насамперед методи, що побудовані на основі діалогу. Значення діалогу як екзистенційної необхідності свого часу розкрив Ф. Прокопович, який стверджував, що красномовство лежить в основі всіх вільних мистецтв, а риторика є «володаркою та імператрицею умів. Їй багато чим зобов'язана навіть сама дослідниця речей – філософія, яка потребує сприяння і допомоги красномовства. Якби вона їх не мала, то не змогла б вийти на денне світло, а

замикалася у вузьких межах розуму однієї людини. Бо чим би нам допоміг розум, коли б ми не мали змоги висловлювати наші думки» [4, с. 653–654].

Сучасні дослідники також одностайні щодо значення діалогу у людському житті. С. Ганаба щодо цього вказує на діалогову природу людського буття: «Поза діалогом людина не існує свідомо; позбавлена взаємодії з іншими людьми, вона перетворюється на закриту уніфіковану одиницю... Відмежування та ізолювання людини від реалій світу зумовлює її деградацію і, врешті-решт, веде до загибелі її індивідуальності [2, с. 81]. П. Фрейре також зазначає, що діалог є способом, за допомогою якого люди досягають значення як людські істоти, тому що «ніхто не може сказати правдивого, справжнього слова сам один», «людське існування здійснюється не в мовчанні, а у слові, в роботі, у дії та роздумах» [11, с. 70]. Для того щоб діалог відбувся, як вважає П. Фрейре, його учасники повинні відрізнятись глибокою любов'ю до світу та людей: «любов є одночасно основою для діалогу й самим діалогом, вона не може існувати в стосунках домінування» [11, с. 71–72].

У вітчизняній дидактиці використовуються різні діалогові технології. На основі діалогу, як зазначає С. Сисоєва, побудовано такі інтерактивні форми і методи, як евристичні бесіди, презентації, дискусії, метод «мозкового штурму», метод «круглого столу», метод «ділової гри», ділові ігри, навчальні тренінги, колективні вирішення творчих завдань, кейс-метод, практичні групові й індивідуальні вправи, обговорення відеозаписів тощо [6, с. 39]. Діалогічні методи відрізняються посиленою увагою до різних аспектів взаємозв'язку людей у ситуації їх зустрічі. Зокрема, С. Сисоєва вважає, що вони є системою діяльності, яка пов'язана зі створенням комунікативного середовища при вирішенні навчально-пізнавальних завдань, розширенням простору

співробітництва на рівні «викладач – учень», «учень – автор», «викладач – автор» [6, с. 175].

У спільному процесі пізнання курсанти мають можливість здобувати знання в спільній діяльності через діалог, полілог між собою та з викладачем. У такій взаємодії вони обмінюються інформацією, моделюють ситуації, спільно вирішують проблеми, оцінюють дії колег і свою поведінку. За таких умов діалог допомагає знайти спільні рішення, досягти взаєморозуміння при вирішенні конфліктних ситуацій. Загалом значення діалогу полягає в тому, що він дозволяє виявляти виважене і водночас поважливе ставлення до іншої людини, до її світогляду і цінностей. Діалогічне спілкування стає партнерською взаємодією, що допомагає узгодити й об'єднати зусилля для налагодження відносин і досягнення загального результату. Загалом можна стверджувати, що за відповідної організації навчальної роботи діалог може стати провідним фактором формування соціально-комунікативних умінь у майбутніх фахівців.

Висновки. Для формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до соціально-комунікативної взаємодії важливе значення має організація процесу професійної підготовки на соціокультурних засадах, з посиленням уваги до гуманітарної складової, так як саме соціокультурні знання визначають відносини між людьми та світом. Вивчення гуманітарних дозволяє майбутнім фахівцям освоїти різні моделі взаємодії, способи трансляції соціокультурного досвіду, сформувати власний стиль соціально-комунікативної діяльності та ін. Гуманітарні дисципліни допомагають формувати у майбутніх офіцерів-прикордонників особливе ставлення до дійсності й професійної діяльності, належне розуміння свого місця у світі, цінності та орієнтири, необхідні для належної соціально-комунікативної взаємодії. Осмислення майбутнім офіцером-прикордонником своєї природи й сутності, змісту

буття, щастя необхідне для вироблення міцної моральної основи, чіткої життєвої позиції, забезпечення моральної й психологічної стійкості при вирішенні складних особистісних та професійних завдань.

Перспективами подальших наукових розвідок є характеристика діагностичного інструментарію для визначення стану сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Література:

1. Бурлачук В. Традиція, ритуал, свято як система соціального відчуження / В. Бурлачук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 147–159.
2. Ганаба С.О. Історична освіта у методологічному фокусі інтерсуб'єктивності: монографія / Світлана Ганаба. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 152 с.
3. Грицаєнко П.М. Гуманітарна освіта: сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / П.М. Грицаєнко; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 17 с.
4. Литвинов В.Д. Риторика і поетика / Історія української культури. У п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII– XVIII століть. – Київ: Наукова думка, 2003. – С. 652–669.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: навч. посіб. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с. – (Альма-матер).
6. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. / С.О. Сисоєва. – К.: ЕКМО, 2011. – 320 с.
7. Слободчиков В.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъектности. Учебное

пособие для вузов / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384с.

8. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. шк, 1976. – Т. 1. – 654 с.

9. Тарасов Б.Н. Значение гуманитарного знания в современном образовательном процессе [Электронный ресурс] / Б. Н. Тарасов. – Режим доступу: http://www.zpu-journal.ru/zpu/2007_4/Tarasov/7.pdf

10. Філософські абрисы сучасної освіти: монографія / авт. кол. І. Предборська, Г. Вишинська, В. Гайденко, Г. Гамрецька та ін.; за заг. ред. І. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 226 с.

11. Фрейре П. Педагогіка пригноблених / П. Фрейре: пер. з англ. – К.: Юніверс, 2003. – 168 с.

12. Фромм Е. Мати чи бути? / Еріх Фромм; пер. з англ. – К.: Укр. письм., 2010. – 222 с. – (Світло світогляду).

References:

1. Burlachuk V. Tradytsiya, rytual, svyato yak systema sotsial'noho vidchuvannya / V. Burlachuk // Sotsiologiya: teoriya, metody, marketynh. – 2002. – № 2. – S. 147–159.

2. Hanaba S.O. Istorychna osvita u metodolohichnomu fokusi intersub'yektyvnosti: monohrafiya / Svitlana Hanaba. – Kam"yanets'-Podil's'kyu: Kam"yanets'-Podil's'kyu natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2010. – 152 s.

3. Hrytsayenko P. M. Humanitarna osvita: sutnist' ta osoblyvosti proyavu (sotsial'no-filosofs'kyu analiz): avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03 / P. M. Hrytsayenko; Kyivsk. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2009. – 17 s.

4. Lytvynov V.D. *Rytoryka i poetyka / Istoriya ukrayins'koyi kul'tury. U p'yaty tomakh. T. 3. Ukrayins'ka kul'tura druhoyi polovyny XVII– XVIII stolit'*. – Kyiv: Naukova dumka, 2003. – S. 652–669.
5. Orban-Lembryk L.E. *Sotsial'na psykholohiya: navch. posib.* / L.E. Orban-Lembryk. – K.: Akademydav, 2005. – 448 s. – (Al'ma-mater).
6. Sysoyeva S. O. *Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya doroslykh: navch.-metod. posib.* / S.O. Sysoyeva. – K. : EKMO, 2011. – 320 s.
7. Slobodchykov V.Y. *Osnovy psykholohycheskoy antropolohyy. Psykholohyya cheloveka: Vvedenye v psykholohyyu sub'єktnosty. Uchebnoe posobyе dlya vuzov* / V.Y. Slobodchykov, E.Y. Ysaev. – M.: Shkola-Press, 1995. – 384 s.
8. Sukhomlyns'kyy V.O. *Problemy vykhovannya vsebichno rozvynenoyi osobystosti* / V.O. Sukhomlyns'kyy // *Vybr. tvory: v 5 t.* – K.: Rad. shk, 1976. – T. 1. – 654 s.
9. Tarasov B.N. *Znachenye humanytarnoho znanyya v sovremennom obrazovatel'nom protsesse [Elektronnyy resurs]* / B.N. Tarasov. – *Rezhym dostupu: http://www.zpu-journal.ru/zpu/2007_4/Tarasov/7.pdf*
10. *Filosofs'ki abrysy suchasnoyi osvity: monohrafiya* / avt. kol. I. Predbors'ka, H. Vyshyns'ka, V. Haydenko, H. Hamrets'ka ta in.; za zah. red. I. Predbors'koyi. – Sumy: VTD «Universytet-s'ka knyha», 2006. – 226 s.
11. Freyre P. *Pedahohika pryhnoblenykh* / P. Freyre: per. z anhl. – K.: Yunivers, 2003. – 168 s.
12. Fromm E. *Maty chy buty?* / Erikh Fromm; per. z anhl. – K.: Ukr. pys'm., 2010. – 222 s. – (Svitlo svitohlyadu).

УДК [37.013.42+37.032]:061.213(043)

ГЕНЕЗИС, ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СУСПІЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

кандидат педагогічних наук, Петровська К.В.

Бердянський державний педагогічний університет, Україна, Бердянськ

Обґрунтовано актуальність проблеми формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді. Розкривається сутність понять поведінка, норма, суспільно-нормативна поведінка. Обґрунтовуються фактори та чинники формування суспільно-нормативної поведінки, етапи процесу засвоєння норм поведінки молоддю. Виокремлюються напрями дослідження явища нормативної та ненормативної поведінки в закордонній та вітчизняній літературі. Пояснюються причини вразливості учнівської молоді до впливу негативного середовища та формуванню ненормативної поведінки, що пов'язана в першу чергу, з безконтрольним вживанням тютюнових, алкогольних виробів, ризикованою поведінкою тощо.

Ключові слова: суспільно-нормативна поведінка, учнівська молодь, норма, поведінка, відхилення.

кандидат педагогических наук, Петровская Е.В. Генезис, дефиниции и детерминанты общественно-нормативного поведения / Бердянский государственный педагогический университет, Украина, Бердянск

Обоснована актуальность проблемы формирования общественно-нормативного поведения учащейся молодежи. Раскрывается сущность понятий поведение, норма, общественно-нормативное поведение. Обосновываются факторы формирования общественно-нормативного поведения, этапы процесса усвоения норм поведения молодежью. Выделяются направления исследований явления нормативного и ненормативного поведения в зарубежной и

отечественной литературе. Объясняются причины уязвимости молодежи к воздействию негативной среды и формированию ненормативного поведения, что связано в первую очередь с бесконтрольным употреблением табачных, алкогольных изделий, рискованным поведением и др.

Ключевые слова: общественно-нормативное поведение, учащаяся молодежь, норма, поведение, отклонения.

PhD in Pedagogical Sciences, K. Petrovskaya Genesis, definitions and determinants of social-normative behavior / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine, Berdyansk

The urgency of the problem of forming the social-normative behavior of young students is substantiated. The essence of the concepts of behavior, norm, social-normative behavior is revealed. Factors of formation of social-normative behavior, stages of the process of assimilation of norms of behavior by youth are justified. Areas of research are the phenomenon of normative and non-normative behavior in foreign and domestic literature. The reasons for the vulnerability of young people to the negative environment and the formation of non-normative behavior are explained, which is primarily related to the uncontrolled use of tobacco, alcohol products, risky behavior.

Key words: social-normative behavior, young people studying, norm, behavior, deviations.

Вступ. Аналіз сучасних тенденцій молодіжної політики країн світу засвідчує, що в ній домінують орієнтири на підвищення соціальної активності молодіжної громади за рахунок посилення активності окремих особистостей. Звичайно, це вимагає від держави і суспільства певних інвестицій у молоде покоління, створення умов, за яких молодь могла б успішно реалізувати свій творчий потенціал. Якщо в результаті здійснення молодіжної політики створюються необхідні умови,

надаються достатні гарантії для соціального становлення й розвитку молодого покоління, то воно матиме бажання і буде здатне спрямувати свої потенції відповідно до інтересів суспільства. З огляду на це, актуальним для нашого дослідження є виділення деяких особливостей соціалізації учнівської молоді, позитивним результатом якої є сформована суспільно-нормативна поведінка.

Однією з важливих проблем загальнотеоретичного спрямування, на нашу думку, є з'ясування сутності поняття “суспільно-нормативна поведінка”. Це, зі свого боку, вимагає детального та послідовного розгляду дефінітивної низки понять: “норма”, “відхилення”, “соціальна норма”, “поведінка”, “нормативна ситуація”, “нормативна поведінка”, “ненормативна поведінка”, “суспільно-нормативна поведінка” – й аналізу характеристик цього феномена в соціально-педагогічному контексті.

Поняття “норма” досить широке. Норми характерні для всіх рівнів соціальної організації: особистості, групи, субкультури, суспільства, але це не означає, що вони повністю одноманітні. У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” поняття “норма” визначається як регулююче правило, яке вказує межі свого застосування [1, с. 792]. Учені в різних галузях (педагогіка, психологія, соціологія, культурологія, філософія, право тощо) присвятили вивченню генезису “норми” чимало досліджень (О. Артьомова, С. Бородін, М. Дубінін, Д. Мєндєлєвич та ін.), однак на сьогодні поки що не існує єдиного визначення цього поняття. Так, М. Тарасов зазначає, що існує два підходи стосовно розуміння терміна “норма”. По-перше, норма – це природний стан деяких суб'єктів (систем, відносин, процесів); по-друге, норма – правило поведінки, пов'язане з волею та свідомістю людини, що виникає у процесі культурного розвитку і соціальної організації суспільства [2, с. 123]. Прихильників другого підходу більше. Так, Т. Парсонс вважає, що норми є основою соціального порядку, інституціолізовані в суспільстві й

інтерналізовані індивідами [3]. Тобто норми припускають наявність легітимності. Вони освоюються в процесі соціалізації індивідів на основі інтерналізації і забезпечуються механізмами соціального контролю. Відхилення від норм карається санкціями. В. Кудрявцев підкреслює, що норма – це міра позитивної, суспільно корисної поведінки, спрямованої на досягнення певного результату, інтересу [4]. За В. Далем, норма – “загальне правило, якого необхідно дотримуватися в усіх подібних випадках; зразок або приклад, нормальний стан, законне, правильне, що не виходить з ладу” [5, с. 628].

У соціальній педагогіці дослідники (О. Безпалько, М. Галагузова, А. Капська, А. Мудрик та ін.) поняття “норма” використовують для характеристики процесу розвитку й соціального становлення дитини, що дозволяє виокремити певну межу, відповідно до якої можна уточнювати причини відхилень, з’ясовувати, яким чином вони впливають на процес соціалізації дитини, і на основі цього будувати соціально-педагогічну роботу.

Норми в культурології підтримують принципи комунікації, взаємодії між індивідами й різними групами. Відхилення від прийнятих норм може розглядатися як ненормальна поведінка, якщо, звичайно, воно не отримує статусу оригінальності або талановитості. У юридичній літературі існує точка зору, що “норма” та “правило” застосовуються як рівнозначні, взаємозамінні категорії. Однак деякі вчені вважають, що “правило” – це вузла категорія, оскільки воно міститься лише в диспозиції правової норми. Так, Т. Андрусак визначає норму як обов’язкове, формально окреслене правило поведінки загального характеру, що встановлюється, змінюється та припиняється в установленому порядку, виконання якого забезпечується державою [6, с. 132].

Керівник відомої наукової школи “Психологія девіантної поведінки” Ю. Клейберг відзначає запозичення психологами розуміння норми і відхилень від неї з медицини, зокрема з психіатрії, а саме – з дихотомії “норма – патологія”. Аналізуючи поняття “норма”, автор виділяє такі розуміння норми: норма як припис або заборона; норма як ідеал, як відповідність вимогам того соціального середовища, в якому живе і діє людина; норма як діапазон варіативності, властивий більшості членів даної популяції; норма як відповідність тим або іншим теоретико-психологічним конструктам [7].

Одним із більш змістовних, на наш погляд, є визначення Ю. Турчанінової: “Норма – це деяке ідеальне утворення, умовне позначення об’єктивної реальності, правило поведінки або деякий середньостатистичний показник, що характеризує реальну дійсність, пов’язаний із волею та свідомістю людини, що виникає у процесі культурного розвитку і соціальної організації суспільства; це міра суспільно корисної поведінки малих соціальних груп і окремих індивідів, що не тільки оцінює й орієнтує подібно до ідей, ідеалів, а й спрямовує на досягнення певного результату, інтересу” [8, с. 45].

З поняттям “норма” тісно пов’язано поняття “поведінка”. Коріння наук про поведінку сягають античних часів. Питаннями психології та поведінки людей і тварин займалися ще Аристотель, Хризіп, Сократ і Платон, однак серйозне наукове вивчення поведінки стало можливим лише зі створенням еволюційного вчення. Сучасні наукові дисципліни, які займаються вивченням поведінки, тісно пов’язані між собою і багато в чому перетинаються, а відмінності в предметах і методах сприяють більш повному розкриттю її сутності.

Поведінка є предметом широкого спектра наук: від психології, етології, зоопсихології і порівняльної психології до поведінкової екології. Поведінка в соціальних науках означає набір дій, реакцій на середовище

(подразники) свідоме та несвідоме; наявна у живих істот взаємодія з навколишнім оточенням опосередкована їхньою руховою та психічною активністю. У педагогічній літературі поведінка розглядається як деяка відносно узгоджена й послідовна сукупність вчинків особистості, яка може мати місце в ситуаціях, що визначаються соціальною групою і регулюються певними правилами чи нормами (С. Бородін, М. Дубінін, І. Карпець, В. Кудрявцев та ін.).

Як зазначає С. Бородін, свобода вибору варіанта поведінки не безмежна. Так, особистість, яка робить вибір, завжди пов'язана різними обмеженнями. У результаті аналізу досліджень С. Бородіна, що стосуються проблеми соціальних відхилень [9], ми поділили можливі обмеження у виборі певної поведінки на дві групи: 1) варіанти поведінки, які об'єктивно недоступні особистості внаслідок обмеженості отриманої інформації про них; 2) варіанти поведінки, що відомі особистості як доступні для вибору, але заборонені для неї. Якщо обмеження, які ми віднесли до першої групи, можуть бути як соціального, так і несоціального або змішаного походження, то природа обмежень другої групи завжди суто соціальна. Тому, як вважають дослідники (В. Бабаєв, Л. Божович, К. Гілліган, М. Марченко та ін.), якщо поняття “норма” стосується всієї діяльності людей, то поняття “соціальна норма” має бути віднесено тільки до галузі їхньої суспільної поведінки. Приписи, обмеження, вказівки до соціальної дії і виражають соціальні очікування “правильної” або “належної” поведінки. Певна впорядкованість поведінки людей у суспільстві якраз і є результатом відповідності загальним очікуванням або нормам, система яких називається нормативним порядком, що забезпечує збереження і відтворення зразка. Соціальна норма не обов'язково виражає реальну поведінку – це скоріше “очікувана” поведінка.

Зауважимо, що дослідження соціальних норм пов'язане з певними

труднощами, зумовленими тим, що відповіді на питання про генезис і механізми виникнення норми не можуть дати ні гносеологія, ні психологія, ні медицина, ні соціологія окремо. Норма об'єктивно є точкою перетину багатьох соціальних процесів, тому її вивчення має міждисциплінарне значення. У сучасній науковій літературі є значна кількість праць, присвячених особливостям змісту та засвоєння соціальних норм у процесі розвитку людини на різних вікових етапах, у різних культурах. Так, питання нормативного регулювання поведінки молоді, розробка понятійного апарату представлені в дослідженнях І. Бестужева-Лади, Л. Божович, Л. Григорович, Т. Парсонса та ін. Аналізом змісту і значення соціальних норм займалися Г. Андреєва, Н. Веракс, Л. Кольберг, Л. Нуччі та ін. Проблема значущості соціальних норм і засвоєння їх у процесі розвитку молоді в різних культурах відображена в крос-культурних дослідженнях Є. Белінської, У. Бронфенбреннера, М. Мід, Т. Стефаненко та ін. Аналізуючи дослідження цих науковців, можна сказати, що соціальна норма – це масштаб, критерій оцінки поведінки.

У філософській і психолого-педагогічній літературі є безліч трактувань дефініції “соціальна норма”. Так, О. Дробницький, аналізуючи проблеми, пов'язані із соціальною нормою, відзначає, що існують і такі поняття, як організаційні, технічні та дисциплінарні норми [10]. Представники “теорії соціальних норм”, яка існує в рамках теорії соціального навчання, виділяють “норми взаємності та соціальної відповідальності”. Представник когнітивного напрямку Л. Кольберг, розробляючи проблему морального розвитку, вказує на існування різних соціальних норм – “норми взаємодопомоги”, “правдивості” і “справедливості” [10, с. 325-333]. Його послідовник Є. Туріель, критикуючи Л. Кольберга за неточності в розмежуванні понять моралі й соціальних умовностей, створює концепцію областей, або доменів. Він

виділяє три основних домена соціальних правил і норм, що розрізняються за важливістю, значенням, генезисом і рівнем узагальнення: моральні, конвенціональні та персональні норми. Моральні норми фокусуються на вимогах, заснованих на благополуччі й основних правах особистості. Конвенціональні норми – це стандарти, що регламентують життєві ситуації в соціумі, тоді як персональні норми – це індивідуальні пріоритети й переваги особистості в сфері організації власної життєдіяльності. Згідно з поглядами Л. Колберга, конвенціональні й персональні норми значною мірою залежать від культурних традицій та звичаїв різних соціальних спільнот, тоді як моральні норми становлять абсолютні імперативи, визначені для виконання всім людям [10, с. 325].

Незважаючи на очевидні відмінності у визначеннях, що даються різними вченими, вони всі виходять із того, що соціальні норми є регуляторами наявних у соціумі суспільних відносин між людьми, організаціями, колективами, соціальними групами тощо. Цілісна, динамічна система соціальних норм є необхідною умовою життя людей, засобом громадського управління, організації та функціонування держави, забезпечення узгодженої взаємодії людей, прав людини, стимулювання зростання добробуту народу. Так, на нашу думку, неможливо уявити людство без регулювання поведінки людей за допомогою визначених зразків, моделей, масштабів. З них і складаються в результаті багаторазового використання норми, на які в подальшому орієнтується суспільство.

Свій внесок у розробку проблеми нормативної та ненормативної поведінки зробили також зарубіжні представники біхевіористичного напрямку, передусім, прихильники теорії соціального навчання. Основна проблема, яку вирішують представники цього напрямку, – інтерналізація особистістю соціальних норм, вимог, цінностей. Основні положення його

викладені в теорії Б. Скіннера, де поведінка розглядається через призму соціальних стимулів. Дослідник заперечує вплив внутрішніх психічних процесів на поведінку і вказує на те, що людина формується за допомогою навчання. Представники соціально-когнітивного напрямку А. Бандура і Д. Роттер, залишаючись прихильниками цієї теорії, внесли зміни до її основних положень, вважаючи, що поведінка людини регулюється складними взаємодіями між внутрішніми явищами і факторами оточення, де основна роль належить когнітивним компонентам. Звідси процес соціалізації трактується А. Бандурою через набуття нових форм поведінки здебільшого завдяки спостереженню за моделями поведінки оточуючих людей чи референтної групи. Згідно з положеннями Д. Роттера, процес соціалізації являє собою інтеріоризацію соціальних норм, перехід від зовнішніх соціальних вимог і цінностей у внутрішню структуру особистості.

Який би термінологічний варіант не обрали, залишається безсумнівним соціальне походження будь-яких норм діяльності, а також і те, що нормативне регулювання суспільної поведінки потребує спеціального аналізу. Для регулювання соціальних норм кожне суспільство вводить соціальні обмеження (міфи, табу, релігійні догмати, традиції тощо), які взаємодоповнюють один одного, утворюючи надзвичайно ефективний регулятор людських учинків.

Узагальнивши наведене вище, ми визначаємо суспільно-нормативну поведінку як поведінку, що відповідає суспільним вимогам, загальноприйнятим нормам і принципам, як результат успішної соціальної адаптації особистості, поведінка якої характеризується оптимальною рівновагою між ціннісними орієнтаціями індивіда і групи та правилами і вимогами навколишнього соціального середовища. Її формування відбувається під впливом взаємодії внутрішніх психічних процесів та факторів оточення (зовнішні соціальні вимоги і цінності,

спостереження моделей поведінки, навчання та виховання).

Висновки: отже, здійснений теоретичний аналіз дефінітивної низки понять: “норма”, “відхилення”, “соціальна норма”, “поведінка”, “нормативна ситуація”, “нормативна поведінка”, “ненормативна поведінка”, “суспільно-нормативна поведінка” дав змогу сформулювати робоче визначення поняття “суспільно-нормативна поведінка учнівської молоді”. Подальше дослідження зумовило охарактеризувати неформальні молодіжні об'єднання як наукову категорію та об'єкт психолого-педагогічного дослідження.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укладач і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Тарасов Н.Н. *Методологические проблемы юридической науки: монография* / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург: Издательство гуманитарного университета (УрГЮА), 2001. – 264 с.
3. Парсонс Т. *Мотивация экономической деятельности* / Т. Парсонс // *О структуре социального действия*. – М., 2002. – С. 329–354.
4. Парсонс Т. *Мотивация экономической деятельности* / Т. Парсонс // *О структуре социального действия*. – М., 2002. – С. 329–354.
5. Кудрявцев В.Н. *Правовое поведение: норма и патология* / В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1982. – 287 с.
6. Даль В.И. *Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 2: И-О* / В.И. Даль. – М.: РИПОЛ Классик, 2006. – 783 с.
7. Андрусяк Т.Г. *Теорія держави і права: навчальний посібник* / Т.Г. Андрусяк. – Львів: Фонд “Право для України”, 1997. – 198 с.
8. Клейберг Ю.А. *Социальные нормы и отклонения* / Ю.А. Клейберг. – [2-е изд., доп.]. – М.: Вита-Пресс, 1997. – 140 с.

9. Гусинский Э.Н. Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 2000. – 224 с.
10. Социальные отклонения / [С.В. Бородин, В.Н. Кудрявцев, Ю.В. Кудрявцев, В.С. Нерсесянц]. – М.: Юридическая литература, 1989. – 368 с.
11. Асмолов А.Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / А.Г. Асмолов. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М.: Академия, Смысл, 2007. – 528 с.

References:

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / [ukladach i holov. red. V.T. Busei]. – K.: Irpin: VTF “Perun”, 2005. – 1728 s.
2. Tarasov N.N. Metodologicheskie problemy yuridicheskoy nauki: monografiya / N.N. Tarasov. – Yekaterinburg: Izdatelstvo gumanitarnogo universiteta (UrGYuA), 2001. – 264 s.
3. Parsons T. Motivatsiya ekonomicheskoy deyatel'nosti / T. Parsons // O strukture sotsial'nogo deystviya. – M., 2002. – S. 329–354.
4. Parsons T. Motivatsiya ekonomicheskoy deyatel'nosti / T. Parsons // O strukture sotsial'nogo deystviya. – M., 2002. – S. 329–354.
5. Kudryavtsev V.N. Pravovoe povedenie: norma i patologiya / V.N. Kudryavtsev. – M.: Nauka, 1982. – 287 s.
6. Dal V.I. Tolkovyy slovar zhivogo velikoruskogo yazyka: T. 2: I-O / V.I. Dal. – M.: RIPOL Klassik, 2006. – 783 s.
7. Andrusiak T.H. Teoriia derzhavy i prava: navchalnyi posibnyk / T.H. Andrusiak. – Lviv: Fond “Pravo dlia Ukrainy”, 1997. – 198 s.
8. Kleyberg Y.A. Sotsialnye normy i otkloneniya / Yu.A. Kleyberg. – [2-e izd., dop.]. – M.: Vita-Press, 1997. – 140 s.
9. Gusinskiy E.N. Vvedenie v filosofiyu obrazovaniya / E.N. Gusinskiy, Yu.I. Turchaninova. – M.: Izdatelskaya korporatsiya “Logos”, 2000. – 224 s.

10. *Sotsialnye odkloneniya* / [S.V. Borodin, V.N. Kudryavtsev, Yu.V. Kudryavtsev, V.S. Nersesyants]. – M.: Yuridicheskaya literatura, 1989.–368 c.

11. *Asmolv A.G. Psikhologiya lichnosti: kulturno-istoricheskoe ponimanie razvitiya cheloveka* / A.G. Asmolv. – [3-e izd., ispr. i dop.]. – M.: Akademiya, Smysl, 2007. – 528 s.

УДК 378. 147:504:373.66.98

**ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ПОЛЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ
ОФИЦЕРОВ ГРАЖДАНСКОГО ФЛОТА СРЕДСТВАМИ
ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Сваричевская А.П.

Национальный университет «Одесская морская академия», Украина,
Одесса

Предметом исследования определено понятийно-терминологическое поле формирования экологической компетентности будущих офицеров гражданского морского флота средствами интерактивных технологий. Основная цель работы – обобщение современных трактовок терминов «экология», «экологическое образование», установление их взаимосвязи. В результате проведенного исследования путем теоретического анализа научных литературных источников доказано, что «экологическое образование» имеет глубокие воспитательные аспекты. В процессе экологического образования у курсантов формируется комплекс знаний, взглядов и убеждений, позволяющий гарантировать их моральную ответственность за безопасность жизни и постоянное попечение окружающей средой, что определяет предпосылки на устойчивое развитие человечества. Результаты исследования могут использоваться для экологического образования

будущих специалистов. Выводы: формирование экологической компетентности будущих офицеров гражданского морского флота базируется на применении основных понятий, связанных с экологией.

Ключевые слова: экология, профессиональное образование, экологическое образование, офицеры гражданского морского флота.

Сваричевська А.П. Понятійно-термінологічне поле формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного морського флоту засобами інтерактивних технологій / Національний університет «Одеська морська академія», м Одеса, Україна

Предметом дослідження визначено понятійно-термінологічне поле формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного морського флоту засобами інтерактивних технологій. Основна мета роботи – узагальнення сучасних трактувань термінів «екологія», «екологічна освіта», встановлення їх взаємозв'язку. У результаті проведеного дослідження шляхом теоретичного аналізу наукових літературних джерел доведено, що «екологічна освіта» має глибокі виховні аспекти. У процесі екологічної освіти у курсантів формується комплекс знань, поглядів і переконань, що дозволяє гарантувати їх моральну відповідальність за безпеку життя і постійне піклування навколишнім середовищем, що визначає передумови на сталий розвиток людства. Результати дослідження можуть використовуватися для екологічної освіти майбутніх фахівців. Висновки: формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного морського флоту базується на застосуванні основних понять, пов'язаних з екологією.

Ключові слова: екологія, професійну освіту, екологічна освіта, офіцери цивільного флоту.

A.P. Svarychevska Conceptual and terminological field of formation of future civilian fleet officers' ecological competence by means of interactive

technologies/ National University "Odessa Maritime Academy", Odesa, Ukraine

The subject of the research is the conceptual and terminological field of formation of future civilian fleet officers' ecological competence by means of interactive technologies. The main purpose of the work is to summarize modern interpretations of the terms "ecology", "ecological education", and the establishment of their interconnection. As a result of the research carried out by theoretical analysis of scientific literary sources, it has been proved that "ecological education" has profound educational aspects. In the process of environmental education a complex of knowledge, views and beliefs, which ensures moral responsibility for the safety of life and constant care of the environment, which determines the preconditions for the sustainable development of mankind is forming among cadets. The results of the study can be used for the environmental education of future specialists. Conclusions: the formation of future civilian fleet officers' ecological competence is based on the application of basic concepts related to the environment.

Key words: ecology, professional education, ecological education, civilian fleet officers.

Вступлення. В условиях, когда работодатели и общество, в целом, предъявляют повышенные требования к качеству профессиональной подготовки специалистов, последние не только должны овладеть необходимыми знаниями, но и умениями их комплексного применения в процессе решения профессиональных задач с первых дней самостоятельной профессиональной деятельности.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблему профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений исследовали А. Гаврилюк, И. Гаврик, И. Дичкивская, А. Кияшко,

Л. Кноделя, Г. Ковальчук, Л. Марцевой и другие. По мнению исследователей, профессиональная подготовка – это целенаправленный процесс обучения потенциальных специалистов, формирование у них профессиональных знаний и умений для приобретения навыков, необходимых для выполнения определенных видов работ. Получить профессиональное образование возможно различными путями: обучение в высших и специализированных учебных заведениях, стажировка на курсах повышения квалификации, совершенствования профессионального мастерства в условиях производства и тому подобное. Как определяет Закон Украины «О высшем образовании», профессиональная подготовка – это получение квалификации по соответствующему направлению подготовки [1]. Одной из составляющих профессиональной подготовки будущих специалистов морского и речного транспорта является экологическое образование.

Целью статьи является определение понятийно-терминологического поля исследования проблемы экологического образования будущих специалистов морского и речного транспорта путем использования методов интерактивного обучения.

Изложение основного материала статьи. Определяя структуру профессиональной подготовки специалиста исследователи отмечают, ведущее направление, целью которого является всестороннее развитие личности студента, стремящегося к росту и дальнейшего обогащения собственного образовательного потенциала, позволяющего будущему специалисту отвечать новым запросам рынка труда.

Ученые понимают под термином «профессиональное образование» систему знаний, умений и навыков, овладение которыми позволяет работать специалистом определенной квалификации» [2, с. 275]. Как отмечает А. Новиков, профессиональное образование рассматривается

как «результат профессионального обучения и воспитания, профессионального становления и развития личности человека» [3, с. 11]. Одно из ведущих задач профессионального образования, по мнению ученого, заключается в создании условий для овладения определенной профессиональной деятельностью, получения квалификации с целью вовлечения человека в общественно полезный труд с учетом его потребностей и интересов [3, с. 148]. А. Коржуев и В. Попков в высшем профессиональном образовании видят значимый социально-государственный институт, который обеспечивает выполнение функции подготовки специалистов к решению в будущей профессиональной деятельности определенных задач [4, с. 8]. Анализируя содержание традиционной подготовки будущих офицеров гражданского морского флота, Л. Лукьянова отмечает, что происходит определенное обособление моряков и природной среды, что проявляется в достижении важных технических инноваций без учета их влияния на природные системы, как социальных, экономических так и экологических, без нацеленности на уменьшение рисков нежелательных вмешательств в них технических систем [5, с. 24].

Как замечает В. Логвиненко, количество дипломированных моряков не свидетельствует об уровне сформированности личностных качеств специалистов [6, с. 188-192]. Однако, именно это обеспечивает их сознательное, экологически взвешенное профессиональное поведение.

Экология – наука о взаимоотношениях живых организмов, которые создают единство системы с окружающей средой, в рамках которого происходит процесс преобразования энергии и органического вещества [7, с. 7]. Главная цель экологии как науки – исследование взаимодействия энергии и материи в экосистеме с применением системного анализа, который включает все элементы системы: биосферу, социосферу, человека и природу. То есть экология – одно из

ведущих научных и учебных направлений, роль которого возрастает с усилением техногенной напряженности и давления на окружающую среду. Специфичность современной экологии состоит в том, что с биологической науки она превратилась в систему знаний, которая охватывает прикладные и интегральные дисциплины, между которыми существует взаимосвязь [7, с. 11].

Долгое время основным подходом к экологии считался антропоцентрический подход, согласно которому под экологией понимают негативные последствия, являющиеся проявлением человеческой деятельности. По мнению И. Шилова, такое понимание способствовало развитию экологии как науки, сначала сконцентрировав внимание исследователей различных отраслей, общественности и населения на проблемах экологии. Однако, в результате прикладного аспекта этого подхода, исследования фундаментальных проблем экологии были сведены почти к минимуму. Но именно привлечение общественности к освещению экологических проблем, по мнению ученых, способствовало включению специалистов различного профиля к их обсуждению, что, в свою очередь, способствовало повторной ассимиляции термина «экология» в его преобразованном виде. Но понимание и осознание этого понятия трактуется по-разному.

Подходы к статусу современной экологии можно объединить в два блока: первый – обобщает взгляды, которые так или иначе пытаются расширить предметное поле, структуру и задачи экологии. Второй блок охватывает точки зрения, доказывающие необходимость ограничения предметного поля экологии чисто биологическими вопросами, сужая предмет исследования экосистемами. Это дает основания рассматривать экологию как направление в системе наук, которое еще окончательно не сформировалось.

Приемлемым для нас является обобщение Л. Сидоренко, согласно которому современная экология отражает природу как сложную целостность, а ее познание требует аналитической и синтетической методологии, единства общего и единичного [8, с. 17]. Экология становится комплексом дисциплин, охватывающих изучение широкого круга вопросов от характеристики отдельных видов, популяций и экосистем к специфике взаимодействия человека с окружающей средой. Экология, по мнению Ю. Одум, становится более целостной дисциплиной, сочетающей гуманитарные и естественные науки. Как интегрированную естественную науку ее в полной мере применяют к практической деятельности человека, которой в реальной жизни почти всегда присущи два аспекта: социальный и естественный.

В исследованиях украинских ученых, также указывается на интегративную роль экологии, подчеркивая ее устремленность в будущее и ее глубокую прогнозируемость. Ученые отмечают причастность современной экологии к фундаментальным аспектам существования человечества, заставляя исследователей выходить из позиций, которые имеют постоянную методологическую ориентацию, направленную на синтез всех знаний о природе и законах развития общества. Доказано, что в процессе образовательной деятельности осуществляется познание объективных закономерностей развития природы. Поэтому одной из ведущих функций современной экологии признано образовательно-воспитательную.

Образование в современном мире выступает как практика социализации человека и преемственности поколений. Экологическое образование признано ведущим направлением гармонизации отношений общества и природы. По мнению Г. Филипчука, образование, как главная составляющая человеческой культуры, должна исключать антропологическую катастрофу – уничтожение человеческого в

человеке. Поэтому экологическая наука, концепция непрерывного экообразования должны базироваться, кроме технологических, экономических, социальных измерениях, на культурных и этических ценностях.

Условия существования человечества постоянно меняются, а значит выдвигают новые требования к уровню образования, в том числе к экологического. Формирование целостного представления об окружающей природной среде и соответствующего научного мировоззрения является чрезвычайно важным в подготовке будущих офицеров гражданского морского флота.

В научно-педагогической литературе экологическое образование и воспитание принято понимать как процесс психолого-педагогический воздействия на человека, целью которого является формирование экологических знаний, необходимых убеждений и практических навыков, определенной ориентации и активной социальной позиции в области охраны окружающей среды, воспроизводства природных ресурсов и рационального природопользования. Более точным, по нашему мнению, является определение академика И. Зверева: экологическое образование – это «непрерывный процесс обучения, воспитания и развития личности, направленный на формирование системы научных и практических знаний и умений, ценностных ориентаций, морально-этических и эстетических отношений, обеспечивают экологическую ответственность личности и улучшение социоприродной среды» [9, с. 73]. В более узком смысле экологическое образование – это приобретение определенных экологически направленных знаний с использованием тех специализированных дисциплин и предметов (в контексте нашего исследования такими учебными дисциплинами являются: «Безопасность человека и охрана окружающей среды», «Безопасность и охрана на море», «Экология и охрана окружающей

среды», «Основы экологии» и др.), в названиях которых содержится термин «экология». Предполагаем, что оптимальными средствами экологизации содержания названных дисциплин и эффективными инновациями в направлении формирования экологической компетентности будущих офицеров гражданского флота является интерактивные технологии, основанные на активном межличностном взаимодействии.

В широком смысле понятие «экологическое образование» часто отражает глубокие воспитательные аспекты, которые касаются подавляющего большинства учебного материала средних и высших учебных заведений, пытающихся формировать у молодежи такой комплекс знаний, взглядов и убеждений, который позволяет гарантировать их моральную ответственность за безопасность жизни и постоянное попечение средой как определяющие предпосылки надежд на устойчивое развитие человечества. В контексте нашего исследования учтены определения Г. Пустовит и А. Салтовского, считающих, что экологическое образование – непрерывный психолого-педагогический процесс усвоения знаний, понятий и ценностей, направленных на осознание и оценку взаимосвязей между культурой личности и состоянием окружающей среды, что приводит к поступательному развитию навыков принятия экологически правильных решений, а также усвоению соответствующих правил поведения в окружающей среде [10, с. 37-41].

Выводы и перспективы дальнейших исследований в этом направлении. Ведущей целью экологического образования, по мнению исследователей, является формирование экологического сознания личности эгоцентрического типа, характеризующейся высоким уровнем экологической культуры и, следовательно, способной действовать в соответствии с экологическими традициями, ориентациями и

установками. Таким образом, экологическое образование должно базироваться на фундаментальных знаниях про экологию как науку о взаимоотношениях организма и среды. Очевидно, что и специализации в том или ином направлениях обязательно требует соответствия фундаментальных теоретических знаний к решению прикладных задач.

Литература:

1. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Новиков А.М. Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д.А. Новиков. – М.: Либриком, 2013. – 208 с.
4. Коржувев А.В. Традиции и инновации в высшем профессиональном образовании / А.В. Коржувев, В.А. Попков. – М.: ИНТРА, 2003. – 411 с.
5. Лук'янова Л. Б. Екологічна компетентність майбутніх фахівців : навч.-метод. посіб. / Л.Б. Лук'янова, О.В. Гуренкова. – Київ – Ніжин: ПП Лисенко, 2008. – 243 с.
6. Логвиненко В.М. Педагогічні засади формування екологічної культури курсантів і студентів вищих навчальних закладів МНС України / В.М. Логвиненко // Вісн. ЛДУ БЖД. – 2011. – № 5. – С. 188–192.
7. Злобін Ю.А. Загальна екологія: навч. посіб. / Ю.А. Злобін, Н.В. Кочубей. – Суми: «Університетська книга», 2012. – 416 с.
8. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: навч. посіб. / Л.І. Сидоренко. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 152 с.
9. Зверев И.Д. Экологическое образование и воспитание: узловые вопросы / И.Д. Зверев // Экологическое образование: концепции и технологии: сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1996. – С. 72–81.

10 Пустовіт Н.А. Концептуальні засади і стан екологічної освіти в Україні / Н.А. Пустовіт // *Екологічні проблеми та перспективи їх вирішення в регіонах України: матеріали виступів учасників міжнар. конф. та всеукр. екологічного ярмарку.* – Черкаси, 2003. – С. 37–43.

References:

1. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» // Vidomosti Verkhovnoi Rady.* – 2014. – № 37–38.
2. *Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S.U. Honcharenko.* – K.: Lybid, 1997. – 376 s.
3. *Novikov A.M. Metodologiya: slovar' sistemy osnovnykh ponyatiy / A.M. Novikov, D.A. Novikov.* – M.: Librikom, 2013. – 208 s.
4. *Korzhuyev A.V. Traditsii i innovatsii v vysshem professional'nom obrazovanii / A.V. Korzhuyev, V.A. Popkov.* – M.: INTRA, 2003. – 411 s.
5. *Lukianova L.B. Ekolohichna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv: navch.-metod. posib. / L.B. Lukianova, O.V. Hurenkova.* – Kyiv – Nizhyn: PP Lysenko, 2008. – 243 s.
6. *Lohvynenko V.M. Pedahohichni zasady formuvannia ekolohichnoi kultury kursantiv i studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv MNS Ukrainy / V.M. Lohvynenko // Visn. LDU BZhD.* – 2011. – № 5. – S. 188–192.
7. *Zlobin Yu.A. Zahalna ekolohiia: navch. posib. / Yu.A. Zlobin, N.V. Kochubei.* – Sumy: «Universytetska knyha», 2012. – 416 s.
8. *Sydorenko L.I. Suchasna ekolohiia. Naukovi, etychni ta filosofski rakursy: navch. posib. / L.I. Sydorenko.* – K.: Vyd. PARAPAN, 2002. – 152 s.
9. *Zverev I.D. Ekologicheskoye obrazovaniye i vospitaniye: uzlovyye voprosy/ I.D. Zverev // Ekologicheskoye obrazovaniye: kontseptsii i tekhnologii: sb. nauch. tr.* – Volgograd: Peremena, 1996. – S. 72–81.
10. *Pustovit N.A. Kontseptualni zasady i stan ekolohichnoi osvity v Ukraini / N.A. Pustovit // Ekolohichni problemy ta perspektyvy yikh vyrishennia v*

rehionakh Ukrainy: materialy vystupiv uchasnykiv mizhnar. konf. ta vseukr. ekolohichnoho yarmarku. – Cherkasy, 2003. – S. 37–43.

UDC: 159.92

**PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF MODULE-DEVELOPMENTAL
INTERACTION OF PARTICIPANTS OF INNOVATIVE LEARNING**

PhD of Psychological Sciences, Associate Professor, A.N. Hirnyak

Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

The psychological determinants of the projective transition of the domestic higher education from the directive-extensive to the psychologically intensive models of socialization of youth on the basis of parity are substantiated. The form-content benefits of the system of module-developmental learning because of which is creating socio-cultural indirect space of continuous developmental-dialogue interaction between subjects of the educational process is outlined. Is upheld the idea that namely the last one activates the information exchange and psycho-spiritual mutual influence and thus ensures the harmonious psychosocial development of each personality. Also, the article clarifies and specifies the content filling of four fundamental general education principles (mentality, spirituality, development and modularity), the requirements of which are fully implemented thanks to technologies of a holistic module-developmental process.

Key words: developmental interaction, parity educational activity, social-psychological space, educational system, module-developmental learning, principle of mentality, principle of spirituality, principle of development, modularity principle, polimotivation, psychosocial development of personality.

кандидат психологічних наук, доцент Гірняк А.Н. Психологічні детермінанти модульно-розвивальної взаємодії учасників інноваційного

навчання / Тернопільський національний економічний університет,
Україна, Тернопіль

Обґрунтовано психологічні детермінанти проєктивного переходу вітчизняної вищої освіти від директивно-екстенсивних до психологічно інтенсивних моделей соціалізації молоді на засадах паритетності. Окреслено формо-змістові переваги системи модульно-розвивального навчання за котрого створюється соціокультурно опосередкований простір неперервної розвивально-діалогічної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу. Обстоюється ідея, що саме остання активізує інформаційний обмін та психодуховні взаємовпливи, а відтак забезпечує гармонійний психосоціальний розвиток кожної особистості. Також у статті уточнюється та конкретизується змістове наповнення чотирьох засадничих загальноосвітніх принципів (ментальності, духовності, розвитковості і модульності), вимоги котрих повновагомо реалізуються завдяки технологіям цілісного модульно-розвивального процесу.

Ключові слова: розвивальна взаємодія, паритетна освітня діяльність, соціально-психологічний простір, освітня система, модульно-розвивальне навчання, принцип ментальності, принцип духовності, принцип розвитковості, принцип модульності, полімотивація, психосоціальний розвиток особистості.

кандидат психологических наук, доцент Гирняк А.Н.
Психологические детерминанты модульно-развивающего взаимодействия участников инновационного обучения / Тернопольский национальный экономический университет, Украина, Тернополь

Обоснованно психологические детерминанты проєктивного перехода отечественного образования от директивно-экстенсивных к психологически интенсивным моделям социализации молодежи на принципах паритетности. Определены формо-содержательные

преимущества системы модульно-развивающего обучения в котором создается социокультурно опосредованное пространство непрерывного развивательно-диалогического взаимодействия между субъектами образовательного процесса. Отстаивается идея, что именно последнее активизирует информационный обмен и психодуховное взаимовлияние, и таким образом обеспечивает гармоничное психосоциальное развитие каждой личности. Также в статье уточняется и конкретизируется содержательное наполнение четырех основных общеобразовательных принципов (ментальности, духовности, развивательности и модульности), требования которых полноценно реализуются благодаря технологиям целостного модульно-развивающего процесса.

Ключевые слова: развивающее взаимодействие, паритетная образовательная деятельность, социально-психологическое пространство, образовательная система, модульно-развивающее обучение, принцип ментальности, принцип духовности, принцип развивательности, принцип модульности, полимотивация, психосоциальное развитие личности.

Introduction. The transition to a post-industrial formation of society foresees the rejection from scientific paradigm of education, which focuses on the retransmission of information and the reproductive mastering of knowledge. The latest standards of higher education of Ukraine foresee the application of a competent approach to the training of specialists of different profiles. Especially attention is paid to the formation of skills of interpersonal interaction, the ability to work in a team and to fulfill their professional errands in conditions of multiculturalness and globalization. According to O. Y. Humeniuk, the urgent need of modern educational practice is the organization of the flow of continuous developmental influences of the teacher on

students, achievements of the internal dialogicity of educational technologies, modification of the style of pedagogical leadership of the educational process in the direction of humanization and democratization of interpersonal relations [1, p. 9]. The combination of the above mentioned challenges of educational nowadays cause topicality of our publication.

Analyzing recent researches on the raised problematic, can be singled out the program of the fundamental socio-psychological experiment in educational institutions of Ukraine (Drobnohod M.I., Furman A.V.), the systematic approach in substantiating the subject of social psychology of organizations (Kazmirenko V.P.) and the psychological theory of developmental interaction (Ball G.O., Kyrychuk O.V., Kovalev G.O., Rogers K., etc.). Hence the interdisciplinarity of the defended scientific search, which relates to social psychology, management psychology and also the field of age and pedagogical psychology.

Formulation of the purpose and tasks of the article. The purpose is to substantiate the psychological determinant of module-developmental interaction of participants of innovation learning and tasks are to analyze: a) the form-content benefits of the system of module-developmental learning; b) the essential content of four general education principles (mentality, spirituality, development and modularity), the requirements of which are implemented thanks to technologies of a holistic module-developmental process.

Presentation of the main material of the article. The introduction of innovative developmental approaches in the field of education is an urgent need for historical progress. It is time to update the psychological-pedagogical content of the activity of higher educational institutions in accordance with the requirements of the new ecocultural situation. One of the promising directions of cognitive search is the theory of a module-developmental system of education [2], which on new methodological foundation integrates the

achievements of other concepts of developmental learning and that's why is developing as a meta-theory of the socio-psychological level of abstraction.

The idea of development is fundamental to education. For the first time, more than two hundred years ago, it was proclaimed by the Swiss teacher G. Pestalozzi: learning is intended to develop the cognitive forces of the individual - memory, thinking, imagination and other its abilities. Since then, this problem has shifted to the epicenter of the process of socialization: various models and systems of developmentally oriented education have appeared, improved and disappeared. The essence of such learning was reduced to the training of memory, mental activity, the expansion of cognitive capabilities or the fostering of creative abilities of the personality. Today, the idea of development not only enriches the conceptual core of educational theories, but also permeates the everyday practice of intersubjective interaction between the teacher and students. More often we are talking about developmental imitation, communication and education, developmental diagnostics and correction, developing interactions.

From here, the dialectical unity of the social processes of learning and personal development, which S. Rubinstein accurately remarked: "As a separate concept of learning, which is formed by the teacher, contains (no matter he is aware or not) a certain concept of development, as well as in each concept of mental development, which is formed by a psychologist (no matter he is aware or not) there is also a certain theory of learning" [3, p. 179].

However, this does not relieve the tense situation around theoretical and practical difficulties of creating a developmental learning as a well-organized, mentally accepted, socio-cultural space of life of personality.

In fact, to this day hasn't been created its effective theory about what clearly shows historical excursus into the problematic of the question.

At the beginning of the 20th century, the idea of developing learning transformed into a complex problem of the relationship between learning and development. It is believed that the most productive approach to its solution was proposed by L. Vyhotskiy [4; 5], by delimiting two zones of development - actual and the nearest one. Moreover, the last one took a decisive role in the mastering by growing up generation historically produced human abilities. "Learning is good only when goes ahead of development. Then it awakes and brings to life a number of functions that are in the stage of maturation, lie in the ZND" (zone of the nearest development) [4, p. 252].

So, learning, according to L. Vyhotskiy, is a universal social fact of the mental (psychic) development of the subject. His developmental possibilities are determined by the fact how much the mentor manages to optimize the search cognitive activity of the student at the level of the zone of the nearest development and in cooperation to raise it to the higher intellectual level of knowledge, action, understanding.

At the same time, indicated statements of socio-cultural theory of L. Vyhotskiy concerning didactic and psychological mechanisms of organizing the creative cognitive activity of the successors not fully disclose under which condition a productive search and discovery of subjectively new knowledge that characterizing a micro-stage of mental development is possible. Proposed by A. Furman theoretical model of levels of such development substantially fills the approach of the scientist, leaning on the data of modern science on the regularities of the course of productive thinking processes [6, p. 9-14]. However, this does not mean that the results of research of famous pedagogues and psychologists lose their scientific significance – P. Blonskiy, L. Vyhotskiy, S. Rubinstein, O. Leontiev, L. Zankov, A. Zaporozhets, G. Kostiuk, O. Matiushkin, D. Elkonin, V. Davydov and others, whose theoretical achievements should be rethought in the context of the new socio-cultural situation.

In particular, S. Rubinstein's approach deserves attention, according to which, learning must not only outpace, but also respond to the development of each. This is caused by the fact that knowledge is not reported and is not transmitted externally into the inner world of the personality, concepts and norms are not matured but mastered in the process of its active mental activity. That's why, a statement that learning must be ahead of development is legitimate only in the sense that subject of interaction is really taught things he doesn't know. If, however, it "run ahead" of development, it will not develop, but will only enrich by knowledge. That is why properly organized learning always takes into account the capabilities of the subject of a certain mental potential [7, p. 177].

Also the fact of innovative inferiority of well known domestic systems of such learning testifies about the absence of interdisciplinary theory of developmental learning. This applies to experiments of L. Zankov and D. Elkonin and V. Davydov, models of differentiated and problem learning. A certain project exception is a module-developmental experimental system that is implemented as an innovative unity of goals and tasks, content and forms, technologies and methods, tools and results of continuous developmental interaction between teacher and students [8, 9, 2].

A wide-scale research of the objective connection between the construction of learning (content, methods, specific techniques) and the course of general development of successors was carried out by L. Zankov in the 60's and 70's [10; 11]. The scientist studied the problem of modification of forms, methods and results of interpersonal interaction, but to find adequate ways of its solving he failed. And though it is believed that "set in the didactic system task of general development of subjects is achieved by means of the change of all didactic components of learning process" [10; 12], yet groundless are organizational-technological bases of mental development of

students, the most important components of socio-cultural the context of experimental universities.

Another way of organizing developmental learning and upbringing in high school covers the theory and practice of learning activity of subjects of the educational process [13]. The innovative full value of given experimental model is also limited, which confirms the methodological analysis of relevant developmental programs and textbooks [2].

Although this system has no analogues regarding the ways to implement the requirements of the principle of problem in studying, its adherents have limited the field of scientific search to a certain extent, since they have refused to implement a differentiated approach. Hence the conceptual focus on the structuring of educational content, which provides the theoretical level of cognition through the implementation of technology of content generalization with the help of developmental programs and textbooks.

The analysis of well-known systems of developmental learning shows that in the experience of Ukrainian education there are no such theories that would give a complete picture of how are interconnected learning and development in all the major links of pedagogical interaction given the clearly defined regularities, principles and facts of psychosocial personality growth.

This, to a certain extent, refers to analyzed systems and the most well-known - problem and differentiated learning. Despite the fact that the purpose of the first is the development of search creative activity and creative abilities of students, and the main task of the second - the identification of psychological differences and upbringing of individuality of everyone, yet technologically not ensured proper complementarity of external and internal conditions-factors of psychosocial growth of personality in every moment of study.

A certain contribution into the development of the conceptual foundations of problem learning is the psychological-pedagogical theory of learning problem situations [14], in which the important role is played by idealized research objects - the theoretical model of psychological structure of the learning problem situation and the structural-functional of internal problem situation. Besides, the first one detects the integrity of the subjective-personal, content-subject and inter-subjective sides of the studying process, and in such way optimizes the search cognitive activity of the student under the direction of the teacher, contributes to their intellectual development and the formation of creative abilities. The second one covers such components of the psychological organization of cognitive activity, such as needs, motives, goal, internal conditions of thinking; functions as an open system for influences, subject-object, and subject-subject interaction. Its peculiar modular neoplasms are problem-dialogic forms of consciousness (task, question, problem, dialogue, etc.), the complementarity of which in a holistic act of cognition and determines the effectiveness of developmental learning [14].

During the last decade, namely in the theory of problem-dialogic learning, the idea of a two-phase functioning of the learning module has appeared as a result of following the regularities of a full-fledged cycle of the problem situation [15]. So, it is natural that the principles of problematic and dialogicity in given system are realized most fully, as evidenced, in particular, the fact of technological combination of both innovative approaches based on the problem-dialogical method of organizing developmental interaction: conceptually based on the systemic differentiation of education, that implemented with the help of progressive psycho-diagnostic technologies, scilicet, such a complicated procedure of intellectual and personal examination that provides exhaustive psychological cognition and the best didactic organization of inner world of the personality of teacher and student.

It is also noteworthy that the module-developmental system fully implements the construct of four general principles – mentality, spirituality, development and modularity in the unity of content, continuity of the structure and integrity of the scientific description of the educational process.

The principle of mentality orients the higher school on that fact that a specifically-historical embodiment of better socio-cultural experience of a nation would be found in its activity, group, individual, which is "a means of secondary, that is, spiritual (human) formation of higher forms of mentality in the form of acts of beauty and goodness, acts of freedom and belief, creative upsurge and wise behavior" [2]. Organizingly influencing the socio-cultural space of the university, become possible as full taking into account the ethno-psychological properties of teachers and students, and also exceptionally positive use of the factor of the national psycho-type for the intensification of the studying-upbringing process, strengthening its developmental effect. The theoretical landmark in this context is the scientific approach to the interpretation of education as the most important institution of spiritual life (production) of society, national security and mental health of every citizen.

Realization of the requirements of the principle of spirituality foresees conduction of versatile adaptation of the content of learning courses in the direction of creating such a socio-cultural space in the group, which provides intensive internal work of the teacher and student over themselves, maximally realizes their emotional-intellectual and spiritual-volitional reserves. At the same time, upbringing influences, humanizing the studying-subject content and generating in each normative-regulatory activity of a certain type, are inseparably connected with learning and educational ones, which makes it possible to systematically change the experience of organized spiritual cohabitation of personalities from their needs-motivational depths to situational behavior and conscious educational activity. This experience, organizing the study of the course as a multivariate interdependence of

knowledge, norms and values, is created by the artistic laws of "here" and "now" on canonized products of national and world culture and finds a specific expression in humane attitudes, spiritual actions and deeds [16].

The principle of developmentalism (development) is traditional for the domestic psychological-pedagogical science and educational practice. Characterizing the socio-cultural potential of educational content regarding the psychosocial growth of the personality, it concerns not only the structuring of scientific knowledge according to certain criteria. His requirements are also related to the selection of norms of social cohabitation and ethno-national values. Their design-practical implementation is aimed at creating a cultural-capacious school space in which the interdependent functioning of the problem, critical and crisis worldview situation occurs, which alternately cause the development of cognitive, regulatory and value varieties of the student's search activity [8; 9; 2; 16; 17]. The main social mechanism of the implementation of this principle is the psychological-pedagogical content, which for the first time is clearly singled out in the module-developmental system on the background of teaching-objective and methodical-means. Its organization, in the form of a set of innovative educational technologies and the corresponding author's software-methodological support, enable the teacher of the experimental higher educational institution to professionally manage not only interpersonal interactions, but also the mental activity of students.

The principle of modularity, accumulating the most valuable achievements of the systemic approach, foresees that any separate educational module as a completed fragment of the simulated socio-cultural experience will have a highly cultural (predominantly hierarchical) content essence, logical completeness and functional integrity. That is why, among the complex innovative approaches to organizing the work of modern

universities, the most original, in our opinion, are scientific programs on the implementation of the principle of modularity in the studying-upbringing process.

Conclusions and perspectives of further exploration in this direction.

Interaction is a category that covers the processes of the influence of objects (subjects) on each other, their interconnection, including the interconnection of social phenomena, both at the level of society as a whole, and at the level of functioning of its separate groups and individuals [18].

Module-developmental system is considered from the standpoint of modern psychology as a continuous developmental interaction between a teacher and a student that is organized according to the laws of social, pedagogical or dialogical co-activity of learning participants. Consequently, mentioned innovation system is oriented on the parity socio-cultural activity, in which subject activity is crucial in establishing equal partner relations. Besides, it plays an important role in the internal motivation of the educational activity of the successors that enables to regulate the development of the motivational traits of the personality, that is, awakens in everyone a motivated desire to teach and to study.

In pedagogical interaction the determining is an upbringing influence of the education content on the personality through the system of attitudes and relations of each participant of studying process that causes the predominance of social norms and spiritual values over knowledge. That is why, a new system is an opportunity to move from the school of Knowledge, which trains the intellectual, to the school of Culture, which educates the spiritual personality, and also significantly increase the development potential of modern higher education by optimizing the numerous processes of internal growth of the participants of continuous inter-subject interaction.

Since the presented article does not reveal all aspects of the raised problem, then further search is appropriate to directed on the substantiation

of the methodology of socio-psychological research and the effectiveness of the developmental interaction between the teacher and students according to advocated system of studying.

References:

1. Гуменюк О.Є. Модульно-розвивальне навчання: соціально-психологічний аспект / О.Є. Гуменюк; [за ред. д.психол.н. А.В. Фурмана]. — К.: «Школяр», 1998. — 112 с.
2. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення / А.В. Фурман. — К.: Правда Ярославичів, 1997. — 340 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 4 т. / С.Л. Рубинштейн. — М.: «Педагогика», 1989. — Т.1. — 1989. — 488 с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь: в 6 т. / Л.С. Выготский. — М.: «Педагогика», 1982. — Т.2. — 1982 — 361 с.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Лев Семенович Выготский. — М.: «Педагогика», 1991. — 480 с.
6. Фурман А.В. Психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання: кн. для вчителя / А.В. Фурман. — К.: Освіта, 1993. — 223 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 4 т. / С.Л. Рубинштейн. — М.: «Педагогика», 1989. — Т.2. — 1989. — 328 с.
8. Огнев'юк О.В. Принцип модульності в історії освіти. — Ч .1 / О.В. Огнев'юк, А.В. Фурман. — К.: УІПКККО М-ва освіти України, 1995. — 85 с.
9. Фурман А.В. Модульно-розвивальна система / А.В. Фурман // Освіта. — 1996. — 10 січня. — С. 2-6.
10. Занков Л.В. Избранные педагогические труды / Л.В. Занков. — М.: «Педагогика», 1990. — 424 с.
11. Обучение и развитие / [под ред. Л.В. Занкова]. — М.: «Педагогика», 1975. — 440 с.

12. Кабанова-Меллер В.Н. Учебная деятельность и развивающее обучение / В.Н. Кабанова-Меллер — М.: Знание, 1981. — 96 с.
13. Давыдов В.В. Проблемы развивающегося обучения / В.В. Давыдов. — М.: «Педагогика», 1986. — 240 с.
14. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні / А.В. Фурман — К.: Радянська школа, 1991. — 191 с.
15. Гірняк А.Н. Реформування системи вищої освіти в Україні: новітні виклики та перспективи / А.Н. Гірняк, В.С. Біскуп // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2016. — № 3. — С. 99-109.
16. Фурман А.В. Технологія створення граф-схем навчальних курсів у модульно-розвивальній системі / А.В. Фурман // Рідна школа. — 1997. — N 2. — С. 25-34.
17. Papalia D.E. Human development. — Sally Wendkos. — 6 th ed. — 1995. — 697 p.
18. Киричук О.В. Проблеми психології педагогічної взаємодії / О.В. Киричук // Психологія: респ. наук. зб. / відп. ред. О.В. Киричук. — К.: Освіта, 1991. — Вип. 37. — С. 3–12.

References:

1. Ghumenjuk O.Je. Moduljno-rozvyvaljne navchannja: socialjno-psykhologhichnyj aspekt / O.Je. Ghumenjuk; [za red. d.psykhol.n. A.V. Furmana]. — K.: «Shkoljar», 1998. — 112 s.
2. Furman A.B. Moduljno-rozvyvaljne navchannja: pryncypy, umovy, zabezpechennja / A.B. Furman. — K.: Pravda Jaroslavychiv, 1997. — 340 s.
3. Rubinshteyn S.L. Osnovy obschey psihologi: v 4 t. / S.L. Rubinshteyn. — M.: «Pedagogika», 1989. — T.1. — 1989. — 488 s.
4. Vyigotskiy L.S. Myishlenie i rech: v 6 t. / L.S. Vyigotskiy. — M.: «Pedagogika», 1982. — T.2. — 1982 — 361 s.
5. Vyigotskiy L.S. Pedagogicheskaya psihologiya / Lev Semenovich Vyigotskiy. — M.: «Pedagogika», 1991. — 480 s

6. Furman A.B. *Psyhodiagnostyka intelektu v systemi dyferenciaciji navchannja: kn. dlja vchytelja* / A.V. Furman. – K.: Osvita, 1993. – 223 s.
7. Rubinshteyn S.L. *Osnovy obschey psihologii: v 4 t.* / S.L. Rubinshteyn. — M.: «Pedagogika», 1989. — T.2. — 1989. — 328 s
8. Oghnev'juk O.V. *Pryncyp moduljnosti v istoriji osvity.* — Ch.1 / O.V. Oghnev'juk, A.V. Furman. – K.: UIPKKKO M-va osvity Ukrainy, 1995. - 85 s.
9. Furman A.B. *Moduljno-rozvyvaljna systema* / A.B. Furman // *Osvita.* – 1996. – 10 sichnja. – S. 2-6.
10. Zankov L.V. *Izbrannyye pedagogicheskie trudy* / L.V. Zankov. — M.: «Pedagogika», 1990. – 424 s.
11. *Obuchenie i razvitie* / [pod red. L.V. Zankova]. — M.: Pedagogika, 1975. – 440 s.
12. Kabanova-Meller V.N. *Uchebnaya deyatel'nost i razvivayushee obuchenie* / V.N. Kabanova-Meller — M.: Znanie, 1981. — 96 s.
13. Davyidov V.V. *Problemy razvivayushegosya obucheniya* / V.V. Davyidov. — M.: «Pedagogika», 1986. – 240 s.
14. Furman A.B. *Problemni sytuacii v navchanni* / A.B. Furman — K.: Radjansjka shkola, 1991. – 191 s.
15. Ghirnjak A.N. *Reformuvannja systemy vyshhoji osvity v Ukraini: novitni vyklyky ta perspektyvy* / A.N. Ghirnjak, V.S. Biskup // *Teorija i praktyka upravlinnja socialjnymy systemamy.* – 2016. – № 3. – S. 99-109.
16. Furman A.B. *Tekhnologhija stvorennja ghrاف-skhem navchaljnykh kursiv u moduljno-rozvyvaljnykh systemi* / A.V. Furman // *Ridna shkola.* – 1997. – N 2. – S. 25-34.
17. Papalia D.E. *Human development.* — Sally Wendkos. — 6 th ed. – 1995. – 697 p.
18. Kyrychuk O.V. *Problemy psyhologhiji pedaghoghichnoji vzajemodiji* / O. V. Kyrychuk // *Psyhologhija: resp. nauk. zb. / vidp. red. O.V. Kyrychuk.* – K.: Osvita, 1991. – Vyp. 37. – S. 3–12.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПИТАННЯ ПРАВА

ІНСТИТУТ ЛОБЮВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА Демченко П.С.	5
--	---

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ кандидат юридичних наук, Муратова Д.Б., Найчук Г.О.	20
--	----

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СОЦІАЛЬНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ кандидат географічних наук, доцент, Краснопольська Н.В., Папасвич Н.М.	30
---	----

ФОРМАЛІЗОВАНИЙ АЛГОРИТМ КОРИГУВАННЯ РІВНЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ НАДІЙНОСТІ БУДІВНИЦТВА БІОСФЕРОСУМІСНИХ ОБ'ЄКТІВ кандидат технічних наук, Чернишев Д.О.	40
---	----

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ ОБУЧЕНИЕМ – АКТИВНАЯ ПРОБЛЕМА ОБРАЗОВАНИЯ кандидат психологических наук, доцент, Васильева Е.Н., кандидат физико-математических наук, доцент, Фугело Н.А.	49
--	----

CREATIVE TASKS IN FOREIGN LANGUAGE STUDYING FOR PROFESSIONAL PURPOSES	79
Philosophy Doctor in Pedagogics, Iryna Bets	
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	91
Коптєва О.М.	
ГУМАНІТАРНЕ ЗНАННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	108
Палагнюк М.Г., кандидат педагогічних наук, Шумовецька С.П.	
ГЕНЕЗИС, ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СУСПІЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	122
кандидат педагогічних наук, Петровська К.В.	
ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧЕСКОЕ ПОЛЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ГРАЖДАНСКОГО ФЛОТА СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	133
Сваричевская А.П.	
PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF MODULE-DEVELOPMENTAL INTERACTION OF PARTICIPANTS OF INNOVATIVE LEARNING	144
PhD of Psychological Sciences, Associate Professor, A.N. Hirnyak	

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 31.07.2017
Формат 60x84/16.Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com

